

Treball de fi de grau

Títol

TERRA AMARGA

Autor/a

Núria Messguer Ferré

Tutor/a

Ludovico Longhi

Grau

Periodisme

Data

1- 06 - 2018

Facultat de Ciències de la Comunicació

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau: TERRA AMARGA

Autor/a: Núria Meseguer Ferré

Tutor/a: Ludovico Longhi

Any: 2017-2018

Titulació: Periodisme

Paraules clau (mínim 3)

Català: Ficció televisiva, Sèrie, Drama històric, Suspens

Castellà: Ficción televisiva, Serie, Drama histórico, Suspense

Anglès: Television fiction, Series, Historical drama, Suspense

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català: Aquest treball es centra amb la ideació i la creació d'un guió de ficció a partir d'una extensa recerca històrica sobre l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó a la comarca del Maestrat. Tota la informació relativa a la ambientació està inclosa en els apartats de la Bíblia i del Context Històric, els quals complementen el guió. Posteriorment es du a terme una anàlisi del mercat català, espanyol i internacional, seguida d'una secció de referents, que ha servit per a inspirar i reforçar la idea principal.

Castellà: Este trabajo es la creación i la ideación de un guión ficcional, a partir de un estudio sobre la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón en la comarca del Maestrazgo. Conocimientos aportados en la Biblia y en el Contexto Histórico, que complementan el guión. Posteriormente se ha llevado a cabo un análisis del mercado catalán, español e internacional para entender como está el mercado actual y cuales son nuestras posibilidades, a part de de un apartado de referentes que ha servido para inspirar y complementar la idea.

Anglès: This project represents the creation and the conception of a fictional script based on the historical research about the "Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón" in the Maestrazgo province. This information is included in the "Bible" and "Historic Background" parts, that complement the script. Afterwards, a deep study about the catalan, spanish and international market is presented, followed by a reference section that inspires and complements the main idea.

Universitat Autònoma de Barcelona

TERRA AMARGA

Ideació i creació d'un guió de ficció a partir d'una recerca històrica sobre l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó

Alumna: Núria Meseguer Ferré
Tutor: Ludovico Longhi
Grau: Periodisme
Curs: 2017-2018
Universitat Autònoma de Barcelona

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	3
2. ANÀLISI DEL MERCAT.....	5
2.1 INTRODUCCIÓ.....	5
2.2 CANVI DE LES PLATAFORMES; LA TV EN LA GENERACIÓ TRANSMÈDIA.....	5
2.2.1 Noves possibilitats, nous contextos, noves realitats.....	5
2.2.2 Convergència o guerra.....	6
2.2.3 El debat entre contingut o distribució.....	7
2.3 L'AUDIÈNCIA DEMANDA FICCIÓ.....	7
2.4 L'EVOLUCIÓ EN DADES DEL CONSUM DE LA TV	9
2.5 NOUS HORIZONS.....	13
2.6 RADIOGRATFIA DE LES CADENES DE TELEVISIÓ A ESPANYA.....	15
2.6.1 Sèries “made in spain”.....	16
2.6.2 Exportació de la ficció nacional	17
3. CONTEXT HISTÒRIC.....	19
3.1 UBICACIÓ GEOGRÀFICA.....	19
3.2 LA SEGONA REPÚBLICA.....	20
3.3 LA GUERRA CIVIL.....	21
3.4 LA INCERTESA DE L'EXILI	23
3.5 LA RESISTÈNCIA FRANCESA.....	24
3.6 LA GUERRILLA: DE LES GUERRES NAPOLEÒNIQUES A LES CARLISTES ACABANT AMB LA GUERRA CÍVIL	26
4. EI MAQUISARD.....	28
4.1 OPERACIÓ VALL D'ARAN.....	29
4.2 AGLA.....	31
4.2.1 Finançament.....	31
4.2.2 Jerarquització.....	32
4.2.3 Vida al bosc.....	32
4.3 CANVI ESTRATÈGIA: LA GUÀRDIA CIVIL AGAFA LA INICIATIVA.....	35
4.3.1 Manuel Pizarro Cenjor.....	36
4.3.2 Els somatents.....	37
4.3.3 Les contrapartides.....	37

4.3.4	Zona de guerra i evacuació.....	38
4.3.5	Llei de fugues.....	39
4.4	DONES A LA GUERRILLA.....	39
4.5	EVACUACIÓ I TRÀGIC FINAL DE L'AGLA.....	40
4.6	EL DESTÍ FINAL DE LA PASTORA.....	42
5.	REFERENTS.....	45
6.	LA BÍBLIA.....	47
6.1	Logline i tagline.....	47
6.2	Idea i tractament.....	47
6.3	Temps.....	48
6.4	Sinopsi sèrie.....	48
6.5	Sinopsi capítols.....	49
6.6	Anotacions sobre el guió.....	50
6.7	Trames i subtrames.....	50
6.8	Personatges.....	51
7.	GUIÓ LITERÀRI.....	69
8.	WEBGRAFIA I BIBLIOGRAFIA.....	110

1. INTRODUCCIÓ

Aquí està el meu treball de final de grau, el meu primer guió i també la meva obsessió. La primera vegada que vaig sentir el nom de la Pastora no tenia molt més de 13 anys. Era un secret, un misteri, no pel fet de ser un home/dona – sí encara hi ha gent en aquells pobles que el tracta com un ésser màgic que no té un sexe definit, sinó els dos– sinó pel fet de ser un maqui. Què eren els maquis? Algú li podia explicar a una noia curiosa de 13 anys? Qui ho sabia? Tothom ho sabia, però com molt bé em van dir: *"hay gente que cuando habla de esto pasa de un tono de voz a un susurro"*. I és que el maquisard encara ara és un tema tabú, que no mereix ser contat i, per tant, condemnat a l'oblit. Però arribes al Batxillerat i amb les nocions d'història intueixes alguna cosa: eren guerrillers, anaven en contra del règim, caminaven a la nit i s'amagaven durant el dia, robaven a les cases per subministrar-se i feien algunes accions reivindicatives. Fi de la història. Pot optar com vaig fer jo per i preguntar als teus avis – curiosament eren masovers, ningú millor a qui adreçar-t'hi -, però et miren amb desconfiança i conclouen amb "mala gent". Si tens sort, pot ser algun avi xerrador t'explica alguna cosa, però poc precisa i inconnexa, que acaba sempre amb "en aquell temps vam patir tant...". I sí, aquestes són les nocions que rebem els néts dels masovers, maquis i guàrdies civils; una herència totalment subjectiva, inacabada, imprecisa i superficial. Però tot i això, encara és una versió més extensa que la que reben la gent que viu a la ciutat, perquè a la ciutat directament ni ha arribat.

Però, jo no podia parar de pensar. No podia parar de pensar en aquella gent; sigui bona o dolenta, alta o baixa, comunista o anarquista, pagès o bandoler, sigui el qui vulgui i pugui ser. No podia parar de pensar el perquè algú abandona tot allò que té, marxa de casa, deixa la família i els amics i se'n va. Per un ideal, el seu convenciment, perquè hi ha una força estranya que t'empeny, t'arrossega i t'obliga a renunciar a la teva vida per lluitar. I no per un salari més alt, per les teves merescudes vacances d'agost, per la independència o no d'un país. Tot això és admirable però també superficial, perquè en aquest país afortunadament no sabem què és lluitar. El maquisard va lluitar sense garanties de tornar, contra un règim instaurat i com a un únic objectiu: la llibertat. I això em va atrapar, suposo que és allò que tenen que les causes perdudes; que t'atrapen. Tothom vol assaborir la glòria i ningú vol perdre perquè perdre és per fracassats. Però la glòria dels maquis no consistia amb guanyar o perdre –ja havien perdut–, sinó que la seva glòria era el morir lluitant. La seva glòria era el fet de resistir a el imposat; per promoure la protesta, per semblar l'esperança, com a senyal de no submissió. La seva glòria era viure en l'inconformisme morir per la llibertat perquè tal com va titular Joan Sales: la glòria sempre és incerta.

Aquest també és la història d'una terra, d'una terra amarga, dura i aspra per al conreu, que en conseqüència als esdeveniments que relataré, es va quedar deserta, inhòspita i abandonada. Perquè us feu una idea, l'any 1900 la població de la Tinença de Benifassà representava el 22%, l'any 1940 és del 18%, l'any 1960 baixa 12% i l'any 2004 només tenim 4% de població en tot el seu territori. Abans hi havia 3000 hectàrees cultivades actualment n'hi ha 200 i un 85% del territori són boscos. Vegetació que s'està menjant pobles, masos i conreus.

Agraïments

Per dur a terme aquesta recerca m'he documentat de diferents fonts bibliogràfiques i documentals principalment. Però durant tot el procés he sustentat la meua recerca en el llibre del professor Josep Sánchez Cervelló (2003). *Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón* i també de l'obra de José Calvo (2009). *La Pastora: Del Monte al Mito*. Aquestes dues obres han estat el meu pilar i la meua guia en el moment i gràcies a elles, estudiar el maquisard, no ha estat tan caòtic i despardant com hagués pogut ser. El llibre de Sánchez Cervelló és una radiografia de què, com, qui, quan, perquè i on va actuar l'AGLA, dotant d'una exhaustiva recerca dels fets i dels seus protagonistes. El llibre de José Calvo és la Pastora. José Calvo va ser dels pocs periodistes que va poder adreçar-se i entrevistar la Pastora, i a través d'aquestes converses i la veu de més testimonis, construeix una biografia quasi exacta de la Pastora. Tot i que, aquest llibre, tendeix a contrastar massa fonts i abastar moltes explicacions, factors que acaben generant la pèrdua de la informació substancial i cau en el desordre. Un reconeixement que també atorgo a les associacions *La Gavina Verde* i *Los de la Sierra*. Plataformes en línia que ordenen, expliquen i classifiquen tant els maquis com els fets que varen protagonitzar i que contribueixen a la creació d'una justa i merescuda memòria històrica. Sense aquestes eines no hauria pogut tirar endavant.

També agrair el suport incondicional de la meua família, la meua mare i el meu pare, especialment el meu pare. L'únic culpable de la meua passió per la història i l'escriptura que a vegades em fa pensar si no és ell el veritable periodista de casa.

I finalment, gràcies a Ludovico, perquè a través dels seus consells ha aconseguit ajudar-me a plasmar tota aquesta informació que tenia al cap amb imatges i sensacions. Deixant de banda la literatura i fent reviure els fets i els personatges. Ha sigut molt llarg aquest camí, en ell he posat a prova les meues capacitats de recerca, de comprensió, abstracció, escriptura i síntesi. Perquè no és gens fàcil convertir uns fets històrics en un relat viu, present, just i versemblant.

2. ANÀLISI DEL MERCAT

2.1 INTRODUCCIÓ

Una vegada tens el teu guió cal investigar el mercat i pensar com vendràs el teu producte. En aquest punt, analitzarem el mercat televisiu des de la reconversió digital que ha viscut el sector aquesta última dècada, passant per la tendència actual cap a continguts de ficció, la importància de les audiències per a la supervivència del mitjà i finalitzant amb els diferents grups audiovisuals que trobem a Espanya, necessari per conèixer quin seria el canal idoni per reproduir el contingut creat.

2.2 CANVI DE LES PLATAFORMES; LA TV EN LA GENERACIÓ TRANSMÈDIA

“La gent es cansarà en sis mesos de mirar una caixa de fusta en un racó”

Darryl Zannuck, president de la Fox.

2.2.1 Noves possibilitats, nous contextos, noves realitats

El món audiovisual, tant en cine com en televisió, està adaptant a una nova era protagonitzada pels consumidors. S'obri un nou món de possibilitats, de nous contextos i noves realitats, on gran frase cinematogràfica "nadie sabe nada" està a l'ordre del dia.

Per entendre aquesta el món digital en tota la seva gran complexitat i com ha afectat al panorama audiovisual ens hem basat amb l'anàlisi de Manuel Cristóbal, *"el audiovisual, la revolución digital y la implantación de las nuevas tecnologías"*, publicat a la revista Panorama Audiovisual. Com explica Cristóbal, en primer lloc, dins del món dels continguts digitals hem de comprendre que trobem tant la indústria del software (la gestió dels drets o els propis software de descarrega) passant pel hardware (reproductors, mòbils, o l'electrònica de consum) fins a la producció i distribució de tot el contingut (estudis, editorials, productores o discogràfiques).

Amb l'entrada dels anys 90, els mitjans es van veure obligats a fer reconversió digital del món audiovisual. De forma palatina, atropellada i forçada la indústria s'està adaptant al nou context digital. La complexitat del canvi i la pressió per innovar, són els grans handicaps dels grups audiovisuals, els quals han abandonat ja els mètodes tradicionals i han apostat per formes més dinàmiques com *Anywhere anytime media*. Concepte que fa referència a la multiplicitat d'opcions, plataformes i pantalles que tenim en la nova era tecnològica. Alvin Toffler¹ ja va vaticinar l'any 1995 “la desmasificació de los medios masivos”, una fragmentació del model tradicional que obliga a reinventar el concepte a través de la diversitat que implica la transmetia.

Amb la irrupció d'Internet i les noves tecnologies, el públic va començar a pensar: per què he de veure la meva sèrie preferida el dilluns a les 10 de la nit, si la podria veure el dissabte

¹ Hill.Toffler, A. (1985): La empresa flexible. Barcelona: Plaza & Janés

a les 4 de la tarda? O per què he de tenir una televisió al menjador i una altra a l'habitació si puc tenir un ordinador portàtil? L'aparició de noves eines que fossin capaces de resoldre aquestes demandes va arribar de forma ràpida i efectiva. L'any 2013 vam conèixer l'anomenat "botón rojo" de les televisions connectades o HbbTV; sistema d'origen europeu que oferia la possibilitat d'aportar una informació extra als continguts de les grans cadenes. A més a més, els grans grups mediàtics s'adonen del "tirón" que suposava el seu contingut a Internet, per això les cadenes van començar a implementar la televisió a la carta, que bàsicament ens permet veure tots els continguts emesos quan nosaltres vulguem a través dels portals web.

Finalment aquest dos conceptes es van fusionar amb l'anomenada "Smart TV", la televisió intel·ligent que ens permet navegar per Internet com si fos un ordinador. Tot un invent que va propiciar que plataformes com Netflix, HBO o Filming, arribessin a les nostres llars. Aquest serveis, ens permeten veure centenars de pel·lícules i sèries a través d'Internet, pagant a canvi una quota mensual i d'una forma totalment legal.

L'Smart TV va ser despertador d'algunes cadenes que encara miraven amb desconfiança l'estratègia d'apostar pel contingut digital. Calia un canvi d'estratègia perquè les dades parlen soles i mostren una vegada més la importància de la multipantalla i l'audiència connectada. Les dades parlen soles, ja que segons un article publicat per la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, el 20 de febrer de 2018, corrobora que la CCMA obté 2.131.000 usuaris únics a Catalunya, que representa un creixement del 37% respecte del gener del 2017. Evidentment aquest 37% només té en compte les plataformes adherides a la CCMA, però igualment significativa tenint en compte que ha augmentat quasi un 40% d'espectadors en xarxa respecte de l'any passat. Des del començament del segle XXI quasi no han evolucionat els formats, però sí la seva projecció. Abans l'audiència era l'única forma de mesurar l'impacte dels continguts però avui en dia, les xarxes socials són la clau per si un programa funciona o no. La televisió ha canviat de la mateixa manera que la societat ho ha fet, i continuem amb aquesta tendència.

2.2.2 Convergència o guerra

La convergència mediàtica va canviar totes les regles del joc i no únicament va establir la fragmentació de l'audiència sinó que també va fragmentar la competència del mercat audiovisual. Actualment en el sector conviuen tant empreses dedicades a les telecomunicacions (Telefonica, France Telecom, Orange, Verizon o Vodafone, etc.) com empreses dedicades a la informàtica (Apple, Microsoft, Sony) com empreses d'Internet (Google, Amazon, Yahoo), com empreses dedicades als continguts (BBC, Mediaset, Atresmedia, Time Warner, FOX o Disney).

I és que en definitiva, la convergència comporta que sectors que abans operaven en sectors diferents passin a competir en el mateix. Per exemple, en el cas de les empreses telefòniques calia trobar un nínxol de mercat nou, com el món audiovisual per sobreviure al seu mercat ja saturat com és el cas de la telefonia.

2.2.3 El debat entre contingut o distribució

Seguint amb la radiografia que fa Manuel Cristóbal, *"El audiovisual, la revolución digital y la implantación de las nuevas tecnologías"*, publicat a la revista Panorama Audiovisual, cal tractar entre l'etern debat entre contingut en enfront de la distribució.

Fa uns anys, quan el sector encara s'estava adaptant a les noves possibilitats, els grans directius de les empreses audiovisuals es platejaven com encarar la seva estratègia: si apostant per la distribució o del contingut. Des de fa uns anys, la universalització de la distribució que ha produït la tecnologia ha deixat clar que per guanyar en la guerra de la convergència cal apostar per un contingut fort i de qualitat. Però apostar pel contingut també significa combatre la pirateria a Internet. Així doncs, les empreses del món de la telecomunicació comencen a vendre el contingut a un preu raonable per aconseguir aquest equilibri tant complicat de: satisfer a l'autor com el consumidor. Com molt bé remarca Cristóbal, en aquest sentit la indústria cinematogràfica no ha sabut actuar tant bé ni tant eficientment com ho han fet les empreses dedicades a la televisió. I és que com ja hem comentat anteriorment ara els consumidors decideixen què volen mirar, quan ho miraran i el que estan disposats a pagar. I si les companyies no ho satisfan, Internet i la pirateria tornaran a atacar. És el que comentàvem, les possibilitats s'han ampliat tant per les empreses com per als espectadors/usuaris/consumidors, la xarxa ha democratitzat el sector i ara qualsevol opinió compta.

2.3 L'AUDIÈNCIA DEMANDA FICCIÓ

Aquesta nova situació implica una conseqüent readaptació tant en les audiències com amb els programadors i creadors de continguts. I és que tal i com afirmava l'article de Letras Libres (2014) *"la apuesta es sustituir el modelo de televisión tradicional por otro configurado a partir de los comportamientos y valores de la generación de internet"*.

És a dir, en lloc de crear una identitat col·lectiva audiovisual amb un contingut per a grans audiències, cal pensar en un contingut més dinàmic apte per a petits nínxols d'aquest gran mercat. Fragmentem els espectadors, diversifiquem el producte; perquè ja no trobem una cultura unida pels gustos compartits. En l'era de la globalització la diversitat i la diferència estan a l'ordre del dia. Les regles del joc no han canviat, però sí que ha canviat el subjecte; ara molt més actiu en la comunicació (López-Vidales, 2008). El públic està més informat i format, és selecte i per

tant, no està disposat a perdre temps en hores arbitràries d'emissió. El "subjecte actiu" a més a més, viu en una saturació informativa constant, estem en l'era del Twitter, i la població mundial viu sotmesa a la sobre-informació. En aquest context i seguint la hipòtesi de "subjecte actiu" que planteja López-Vidales, la realitat imposa que la ciutadania consumeixi més entreteniment donada la massiva liberalització de la informació. Això planteja un nou canvi de valors i referents socials per a les noves generacions (López-Vidales, 2008).

El consum ha canviat, ara l'audiència busca entreteniment: “ como dispositivo festivo, potenciador de euforia, como una manera de obviar la presión de lo real, de crear un mundo autorreferente, con sus propias reglas, que se autonomiza de la realidad objetiva” (Imbert, 2008). La televisió esborra les fronteres entre la informació i la ficció, els dos grans gèneres que han estat el seu motor principal dels seus formats. Ara però, els híbrids s'imposen, l'estètica i els continguts de cadascun d'ells s'han barrejat. Aquest trencament l'hem d'entendre tant a nivell internacional, com a nivell nacional. Ja que en conseqüència a la continua adaptació del model transmetia les cadenes necessiten aportar continguts diferenciats que complementen i enriqueixen l'experiència d'espectador/usuari (Arnanz y García, 2010).

En aquest sentit, les sèries televisives esdevenen un mitjà clau per dur a terme el concepte. I és que *“la ficción televisiva es un producto con mayor flexibilidad y capacidad de adaptación a las nuevas rutinas y costumbres vitales del espectador”* (Los movimientos de renovación en las series televisivas españolas, 2007). Com expliquen López Vidales, Medina de la Viña i González Aldea en l'article *“Los jóvenes españoles demandan una televisión con más ficción y entretenimiento”* un exemple d'aquest fenomen són les sèries de ficció “Águila Roja” i “El Barco”, que van crear continguts transmèdia a través de narracions per a diferents plataformes com: jocs en línia, comunitats a Internet o el perfil dels personatges a les xarxes socials. Això permet per una banda, ampliar aquesta experiència, i per l'altra la fidelització de la mateixa audiència al producte i al canal que ho crea. (López Vidales, Medina de la Viña i González Aldea, 2013.)

Com afirma J.M Álvarez y Javier López, *La producción de ficción en España: un cambio de ciclo* (2016) ; la ruptura en les sèries de ficció a Espanya es pot situar l'any 1991. Ja que en aquest punt es va produir (J.M Álvarez y Javier López, 2016):

- Una progressiva professionalització dels equips tècnics i artístics
- Una millora de la gestió del màrqueting
- El reajustament de la oferta i la demanda
- L'arribada de nous formats televisius
- L'aparició d'uns costos més moderats.

Factors necessaris per a la creació d'un bon producte competitiu, ja que en aquest període, la incipient globalització i la liberalització dels mercats obligava a gestionar la constant competència, tant nacional com internacional. Així doncs, com podem constatar entre 1991-1999 s'estableixen les bases del que seria el moviment de renovació de les sèries de ficció que comporta: "el crecimiento de las cadenas privadas, la gestación de un sector de producción industrial independiente, el cambio del modelo productivo europeo al americano, la gestación de un nuevo realismo popular y contemporáneo, y el conocimiento exhaustivo de las audiencias como instrumento de creación y producción industrial" (Los movimientos de renovación en las series televisivas españolas , 2007).

Aquest fenomen de renovació es va repetir i consolidar definitivament entre el 2003 i el 2006. Per exemple en la temporada de 2006/07 les cadenes de televisió nacional van augmentar el nombre de les hores dedicades a la ficció arribant fins al: *"14,3% del tiempo de emisión, del que el 8,8% pertenece a ficción extranjera y el 5,5% a nacional. Frente al 11% dedicado al cine."*² Fet que posa patent, un cop més, la importància de la ficció televisiva com a nou fenomen de masses, ja que: "Es un nuevo realismo dispone de una tipología singular que está caracterizada por el costumbrismo contemporáneo de sus historias, la fabulación del tiempo presente, la fácil identificación del espectador con la cotidianidad representada, la coralidad de los personajes comunes y corrientes protagonistas de sus historias, y la doble vertiente moral tanto de esos personajes como de las tramas en las que se desenvuelven. Todas ellas se reconocen como los nuevos valores de una modernidad social que exalta el presente efímero." (Los movimientos de renovación en las series televisivas españolas , 2007).

2.4 L'EVOLUCIÓ EN DADES DEL CONSUM DE LA TV

Consultant els diferents informes anuals del portal web Barlovento Comunicación de l'any 2010 fins al 2017, hem pogut analitzar i comprar les diferents fases que ha viscut la televisió, tenint en compte la mitjana d'hores que veu una persona al dia, fixant-nos amb el consum lineal i diferit (a partir del 2015). D'aquesta manera podem determinar quin el consum que realitzem a la televisió i com aquesta xifra pot determinar la supervivència dels productes audiovisuals.

ANY 2010, 2011, 2012 : ENS ADAPTEM A LA TELEVISIÓ DIGITAL

Al 2010 trobem una acceleració en la transformació del model de negoci de la indústria televisiva i audiovisual. Data que coincideix amb el primer any de televisió digital i que va

² García de Castro, M. (2008). Los movimientos de renovación en las series televisivas españolas. *Comunicar*, 15(30).

comportar el total de 234 minuts de mitjana diària per individu. Un increment de 8 punts respecte l'any 2008 amb 227 minuts. L'any 2011 encara continua la profunda transformació del model de negoci televisiu-audiovisual amb el conseqüent reajustament del mercat. Segons dades del Kantar Media l'any 2011, l'audiència televisiva va créixer un 3,82% respecte l'any anterior, el que suposa uns 236 minuts diaris per persona. I continuant amb aquesta tendència a l'alça, l'any 2012, el mercat televisiu obté un rècord històric pel que fa al consum en un context de crisi publicitària. Així doncs, al mes de desembre la mitjana de consum televisiu es situa a 246 minuts diaris per persona. El que seria 4 hores i 6 minuts al dia, dada que va ser rècord històric.

ANYS 2013-2014: CRISI ECONÒMICA, DUOPOLI MEDIASET I ATRESMEDIA

Pel que fa al 2013 la crisi econòmica arriba al seu punt més alt pel que fa al mercat audiovisual. El sector està molt castigat, els pressupostos baixen, els continguts disminueixen i les grans empreses audiovisuals concentren els seus esforços en els seus canals principals. Això produeix una concentració de l'audiència sobre unes determinades cadenes, perdent la diversitat que ens havia proporcionat la televisió digital. Però el que destaca del 2013 és que hem assistit a un rejuveniment de la televisió i la seva consolidació com a mitjà líder. Ja que lluny de perdre audiència, va tancar el 2013 amb 244 minuts consumits per persona i dia (dos minuts menys que l'any anterior). Punt àlgid que es va catalogar com el segon millor des que es controla l'audiència (dècada dels 80). Aquesta dada va suposar un reajustament que va acabar amb la crisi publicitària, puix que totes les marques volien apostar per la publicitat en el mitjà més popular..

L'any 2014 la inversió publicitària ja està totalment recuperada, factor clau per a la supervivència de la TV. El mercat de la publicitat està governat per dues de les empreses de comunicació més importants al nostre país: Mediaset i Atresmedia. A més a més, es fa patent la debilitat de la televisió pública – tant autonòmica com nacional– que comporta el tancament de nous canals i la pressa de posició de televisions de pagament. Aquest any es va arribar a la mitjana de 239 minuts diaris, 5 minuts menys que l'any anterior.

ANYS 2015, 2016, 2017 : NOUS PLANTEJAMENTS, NETFLIX I LA TELEVISIÓ DE PAGAMENT

Continuant amb aquest seguiment, l'any 2015 representa un important canvi per a la televisió: els canals es van canviar de freqüència, el Govern va treure a concurs cinc canals de TDT (quatre en format HD i un amb estàndard) i el Suprem ordena el tancament de 8 canals. A més a més, per primer cop es té en compte la audiència diferida, aquell públic que mira els continguts de manera "online". Així que al 2015 hem de contar amb el consum "lineal" diari que és de 234 minuts, però li hem d'afegir la quantitat de la audiència "diferida" que són 3 minuts, sumant en total 237 minuts diaris, el que vindria a ser 3 hores i 54 minuts al dia (5 minuts més

que en l'any anterior). Un altra dada important es que l'any 2015, la inversió publicitària va consolidar la fortalesa dels dos grans grups privats Atresmedia i Mediaset, els quals reuneixen al voltant d'un 58% de la quota de pantalla i reben un 86% de la inversió publicitària a televisió. També es produeix l'entrada de *Netflix* a Espanya, el qual comptava amb 70 milions d'abonats a tot el món, i un ampli catàleg de produccions pròpies i alienes. Però malgrat això, la televisió va tornar a aconseguir una excel·lent xifra com a mitjà generador d'informació i entreteniment per al ciutadà.

Al 2015 fins i tot, augmenta el consum de l'oferta de la televisió de pagament amb 5,3 milions de llars, superant així, el prolongat estancament dels últims anys. Un altre fet destacat vinculat a la televisió de pagament és l'arribada d'empreses sector de la telecomunicació que ofereixen ofertes de televisió. És el cas per exemple de: Vodafone, Orange, Euskaltel o Movistar, que abans de l'arribada de les OTT mundials – netflix, HBO– van dinamitzar el mercat espanyol amb un contingut molt semblant al que les plataformes proporcionaven. Perquè els espanyols ho volíem tot; fibra a casa, tarifa plana al mòbil i un bon contingut televisiu. Tot dins del mateix paquet i si pot ser a un preu assequible. Així doncs, d'aquets 5,3 milions de llars amb televisió de pagament, 3,8 milions són subscriptors de les empreses telefòniques, obtenint més de 800.000 a Vodafone, 140.000 per a Orange i 100.000 per a Euskaltel.

L'any 2016 segons els estudis de Barlovento Comunicacion (2016) es caracteritza per ser el tercer any consecutiu en recuperar inversió publicitària. També les televisions de pagament registren un rècord de consum històric (va aconseguir un 102.000 de nous abonats, un 9% més que l'any anterior, arribant als 5,85 milions de subscriptors). A més a més, les empreses streaming apostes pel mercat espanyol, mentre descendeix per quart any el consum de TV per persona i dia. Així doncs, el consum de televisió tant lineal (230) com diferit (3 minuts), és de 233 minuts al dia, en total. Tretze minuts menys que l'any que l'any 2012, quan es van fer 246 minuts dada històrica de màxim consum. Però tot i la baixada de 13 punts i la irrupció del consum audiovisual en altres pantalles i dispositius, la televisió convencional continua essent el principal mitjà de comunicació convencional per a la ciutadania. Uns altres factors que destaquen en aquest l'estudi de Barlovento Comunicacion (2016), és la importància cada vegada més latent del consum del "vídeo" com el producte que està en totes les esferes de l'ecosistema audiovisual, un símbol i tòtem de la nostra era digital.

Un altre punt important en el 2016, és la inauguració del canal #0 de Movistar, pioner en la televisió de pagament a Espanya. Netflix, paral·lelament, es consolida en el mercat amb un 1,8% de llars connectades a la plataforma que equival a 216.000 abonats. A més a més, apareixen noves OTT com HBO i Amazon Prime Video.

L'any 2017, segons l'estudi anual de Barlovento Comunicación es frena la recuperació d'inversió publicitària a la televisió, procés iniciat el trienni de 2014 -2016. La televisió de pagament continua creixent i arriba a la seva millor dada històrica: 6,1 milions de cases a Espanya consumeixen aquesta modalitat. Tot això acompanyat també per un espectacular increment del 22,3% subscriptors de televisió online i a la carta (OTT). S'expressa també la necessitat d'estudiar el ecosistema audiovisual en la convergència digital en un mercat cada vegada més interconnectat, interdependent i global que requereix unes eines d'investigació innovadores per enfrontar la fusió de dades i el *big data*; dos conceptes que seran més importants en un futur immediat.

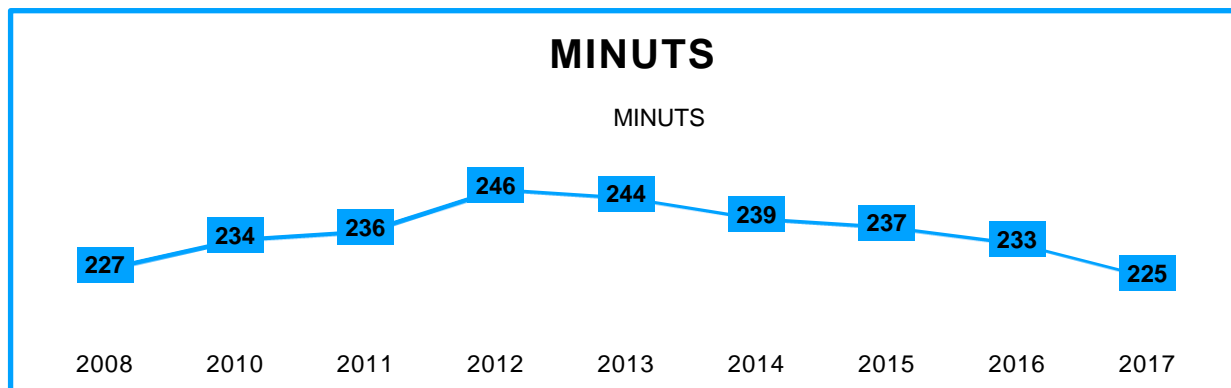
El consum al 2017 es manté en 225 per espectador al dia, dada que desglossada representaria 240 minuts de consum lineal, més 4 minuts de consum diferit (1 minut més que l'any 2016) i 11 minuts de consum d'invitats. Aquesta nova fórmula, la de calcular el consum d'invitats, es comença aplicar l'any 2017 per la empresa de mediació televisiva *Katar Media* i es aprovada pels dos grans grups nacionals: Atresmedia i Mediaset. La mediació d'invitats és la que té amb compte aquells espectadors que no viuen a la llar on es troba l'audímetre, però estan veient la televisió en aquell moment. Perquè d'aquesta manera, no es perden les dades de l'audiència que mira els continguts a cases que no són les seves com poden ser els esdeveniments esportius o musicals. Aquesta mediació de consum d'invitats fa pujar 11 punts respecte la dada lineal, establint 4 hores de consum televisiu diari als 44,6 milions d'espanyols que conformen el univers televisiu d'aquest país, segons informa Barlovento Comunicación en el seu estudi anual del 2017.

Pel que fa a la televisió digital i a la carta (OTT) la companyia amb major nombre de subscriptors a la televisió OTT, és Movistar+ que compta amb 2.007.000 subscriptors i representa el 12,6% del total de llars amb accés a Internet d'Espanya, segons dades de Comisión Nacional del Mercado i la Competencia (CNMC). L'empresa líder en la modalitat de videoclub electrònic de pagament és Netflix, la qual va començar amb 216.000 subscriptors el primer trimestre de 2015 i ha arribat en el 2n trimestre del 2017 a 1.163.000 subscriptores. Xifra que representa el 7,3% del total de llars amb accés a Internet, tot un avenç que representa un nou ús i forma de consumir la televisió a través de la TV en línia i de pagament. La segona companyia digital més important en el nostre país pel que fa a la subscripció digital de televisió a la carta i en streaming és HBO, que amb un any al mercat nacional compta amb 414.000 subscriptors i representa el 2,6 % del total de llars en accés a Internet.

Una altra dada molt important que publica l'estudi és el mode dels clients per consumir els productes dels canals de televisió tradicionals de manera digital. Segons informa Comisión Nacional del Mercado i la Competencia (CNMC) a la pàgina: un 58% d'internautes ho fan a

través de Youtube, 42% a través de Atresmedia/Flooxer, un 33% a través de RTVE.es, un 29% a través de MITELE, un 15% a través de MOVISTAR+ - YOMVI (també permet gravar el contingut que fan a la TV) i un 2% a través de beIN CHANNEL.

2.5 NOUS HORIZONS

Font: Pròpia

Com podem veure en el gràfic el consum nacional de televisió va experimentar un creixement exponencial fins al 2012 amb 246 de quota de pantalla. Després ha anat baixat paulatinament fins arribar al 225 minuts del 2017. Segons Navarro i Sierra (2017) a Espanya la suma de les audiències de les quatre cadenes amb espectadors representava el 80% l'any 2007, al 2010 teníem un 64,7% i va descendir al 51,8% amb l'apagada analògica i va concloure amb un 44,9% l'any 2013. Les cadenes temàtiques i de pagament irrompen amb força dins del nou mercat en el qual l'audiència massiva i generalista s'ha convertit en un públic fragmentat i diversificat en petits nínxols.

Però tot i els canvis, segons Barlomento (2016) les cinc cadenes principals d'Espanya que estan dirigides a un gran públic com són: Telecinco Antena 3, La 1, La Sexta i Cuatro acumulen un 51% de la quota del mercat. Cadenes amb canals de televisió temàtics que emeten en obert i formen part dels tres grans grups audiovisuals del nostre país: Atresmedia i Mediaset (privades) i Radio Televisión Española (pública). Així doncs, malgrat les noves fites que planteja la tecnologia, l'audiència està fent una evolució palatina cap als nous mètodes de consum que no comporta necessàriament la desaparició del mitjà.

“Estoy harta de estas frases, que no creo que sean ciertas: la manera de ver la tele ha cambiado mucho, los jóvenes no la ven, Internet ha superado la influencia de la televisión... Es verdad, ahora la tele se ve en otros soportes. ¿Y? ¿La convierte eso en un medio más avanzado? No. Por eso, el 99,3% de los hogares tiene tele y solo poco más del 50% tiene Internet. Igual dentro de muchos años hay otro panorama. De

momento, esto es lo que hay". Paraules de Mariona Cubells ³ periodista y analista de televisión en Cadena SER.

"Ahora hay un consumo mucho más individual que no es sinónimo de mala salud para el medio: en nuestros días el consumo de televisión tradicional sigue estando en la impresionante cifra de cuatro horas por habitante y día, y la televisión en abierto sigue siendo la gran generadora del debate social de todo tipo. Estamos en un nuevo momento de cambio. Es el enésimo, pero en cualquier cambio la tecnología debe adaptarse a la sociología; inventos que fueron excepcionales en lo técnico fracasaron al no ser bien recibidos o entendidos por la gente. En televisión, la "usabilidad" de la tecnología está avanzando a pasos agigantados y presiento que, ahora sí, se está produciendo esa deseada convergencia entre la tecnología y la gente. La adaptación de las televisiones a la transversalidad de soportes y al contenido multiplataforma, la llegada de la fibra óptica a los hogares o el desembarco de las telecom y las grandes empresas de Internet en el mundo de la televisión son hechos que sumergen al sector en un futuro apasionante. Un futuro en el que aumentará el consumo de televisión bajo demanda, en el que la televisión en directo reivindicará su trascendental importancia y en el que las formas de comunicación publicitaria o los modelos de producción tendrán que adaptarse al nuevo entorno. Pero sea como sea y por encima de todo... el talento a la hora de crear contenidos será como siempre el elemento diferenciador y el gran motor de la industria". Segons Mario Mario López director d'entena de laSexta.

Així doncs, tot i que la televisió ha perdut la "immortalitat" que la caracteritzava, continua essent un nucli central en quasi totes les llars d'aquest país. Òbviament ja no necessitem la televisió per a conèixer les últimes notícies o veure aquella pel·lícula que no havíem vist, ara ja tenim *apps* i Netflix que satisfan aquestes necessitats. Però la televisió és i serà fins d'aquí uns anys: un nucli prioritari en la producció de continguts, l'increment de coneixement i la difusió de la informació. I com conclou Felipe Caetano en l'article de Toyoutome blog (2015):

"[...] el desafío de la televisión es ser todo esto, para lo cual debe responder con productos con un lenguaje específico para cada plataforma. Hay que dejar de tener un único producto para todos y tener muchos productos para cada uno".

³ Toyoutome Blog (2015). 19 Expertos nos cuentan cómo será la Televisión del futuro. Recuperat el 13 de maig de 2018: <http://toyoutome.es/blog/19-expertos-nos-cuentan-como-sera-la-television-del-futuro/35198>

2.6 RADIOGRATAFIA DE LES CADENES DE TELEVISIÓ A ESPANYA

Com podem veure cada grup audiovisual té a la seva disposició d'entre un (és el cas de TRECE TV, DKISS, #0 i TEN) dos (com Veo Televisión amb GOL i DMAX) i o diversos canals de televisió (com Mediaset i Atresmedia).

NOM DEL CANAL	PROPIETARI	GESTOR DE CONTINGUT	TITULARITAT	CONTINGUT
LA 1	Radio Televisión Española	Televisión Española	Pública	Generalista
LA 2				Generalista
CLAN				Temàtic infantil
24 HORAS				Informatiu
TELEDEPORTE				Esportiu
ANTENA 3	Atresmedia Televisión: Grupo Planeta 41.7 %, RTL Group 18.65 %, Imagina Media Audiovisual 4.23 % (el restant altres)	Atresmedia Televisión	Privada	Generalista
LA SEXTA				Generalista
NEOX				Temàtic
NOVA				Temàtic
MEGA				Temàtic
ATRESERIES				Temàtic
TELECINCO	Mediaset España Comunicación (Mediaset 50.21 %; altres)	Mediaset España Comunicación	Privada	Generalista
CUATRO				Generalista
FDF				Generalista
BOING				Temàtic
DIVINITY				Temàtic
ENERGY				Temàtic
BE MAD				Temàtic
GOL	Veo Televisión (Unitat editorial del 100 %)	Mediapro	Privada	Temàtic
DMAX		Discovery Communications	Privada	Temàtic
DISNEY CHANNEL	Sociedad Gestora de Televisión Net TV: Vocento 55 % / Viacom 25 % The Walt Disney Company Spain & Portugal 20 %	The Walt Disney Company Spain & Portugal	Privada	Temàtic Infantil
PARAMOUNT CHANNEL		Viacom International Media Networks (VIMN).	Privada	Temàtic

TRECE TV	Conferencia Episcopal, 51%; la resta: COPE, la sociedad Socuat de José María Mas Millet, el grupo Nicola Pedrazzoli i Ujue Producciones de Alejandro Samanes)	TRECE TV	Privada	Generalista
DKISS	Radio Blanca (Kiss FM)	Discovery Communications	Privada	Temàtic
TEN	Grupo Secuoya	Grupo Secuoya	Privada	Temàtic
#0	Telefónica	Movistar+	Privada	Temàtic

Font: Elaboració pròpia

Segons l'estudi del mes d'abril del 2018 del portal web Barlovento els tres grups audiovisuals amb més audiència han estat: Mediaset, Atresmedia i RTVE. La cadena líder no ha estat un altra que Telecinco, canal ostenta aquesta posició des de principis d'any tot i que al mes de gener va estar empatat amb Antena3, principal canal del grup Atresmedia.

Dels tres grans grups que encapçalant el pòdium aquest mes d'Abril i la majoria dels mesos de l'any destaquen els canals: Telecinco, Antena 3, TVE, La Sexta i Cuatro . Aquestes cadenes emeten un contingut generalista, ja que el contingut temàtic el trobem en els altres canals del mateix grup que complementen la seva programació com és el cas de Divinity, Atreseries, Neox o FDF. Aquest "subcanals" tenen un contingut temàtic que normalment està format per sèries internacionals, pel·lícules o sèries de capítols que ja s'han passat al canal principal. Així doncs, el contingut temàtic d'aquestes cadenes es sustenta essencialment amb contingut de ficció.

2.6.1 Sèries "made in spain"

Des dels anys 90 amb la transformació del sector, fins a l'actualitat, Telecinco, Antena 3, TVE, La Sexta i Cuatro han anat apostant per sèries de ficció nacionals, per tal de sumar audiència. Òbviament, també compren i emeten sèries internacionals, que tenen l'aval d'haver triomfat en el seu país d'origen, però en una quantitat menor. I és que el mercat audiovisual espanyol es caracteritza per creure amb el seu producte i una prova d'això és la gran quantitat de productes "made in spain".

Segons l'estudi de Diego, Etayo i Pardo (2011)⁴ “ [...] a lo de las últimas décadas, las series de televisión se han convertido en uno de los contenidos estrella de las cadenas de televisión en España. De hecho, al 60% de la población española le gusta este género. La mayoría de esta audiencia prefiere las series españolas frente a las americanas. Dos factores podrían explicar esta preferencia: por un lado, la cercanía cultural de las historias narradas y de los personajes que las recrean; por otro, la gran habilidad de los canales comerciales para programar las series de producción propia en su franja más importante, el *prime time*”. Així doncs els espanyols som fidels al nostre producte, factor poc singular si tenen en compte que som un país on el doblatge de pel·lícules, programes i sèries és obligatori, si vols que l'audiència ho miri. Som un país de gustos propis que té una elevada percepció de les mateixes doncs, segons el mateix estudi un 60% dels enquestats opina que les sèries espanyoles tenen la mateixa qualitat que les americanes.

2.6.2 Exportació de la ficció nacional

I és el que el nostre contingut ens agrada i agrada a nivell internacional, una prova d'això és el nombre de sèries que s'ha exportat a altres països⁵:

- **Los Serrano** (2003-2008) produïda per Globomedia, emesa a Telecinco i comprada per canals d'Itàlia, Serbia, Grècia, República Txeca i Turquia.
- **Física o Química** (2008-2011) produïda Ida y vuelta, emesa per Antena3 i comprada per per canals d'USA i Rússia.
- **Aída** (2005-2014) produïda per Globomedia, emesa per Telecinco comprada per canals de Polònia, Xile, Equador.
- **Los misterios de Laura** (2009-2014) produïda per Boomerang TV emesa a La 1 i comprada per canals d'EUA, Itàlia, Rússia i Holanda
- **Polseres Vermelles** (2011-2013) produïda per Castelao Produccions i Televisió de Catalunya, emesa a TV3 i comprada per canals d'EUA, Itàlia, Rússia, Ucraïna, Chile, Perú i Alemanya
- **Gran Hotel** (2011-2013) produïda per Bambú, emesa a Antena 3 i comprada per canals de Mèxic, Itàlia i Egipte.

⁴ Diego, P. P., & Pérez, P. M. G. El asentamiento de la ficción seriada española en el extranjero (2005-2017). El caso de la adaptación norteamericana de Los Misterios de Laura desde el punto de vista de sus creadores Settlement of the Spanish fiction series abroad (2005-2017). The case of the North American adaptation of Los Misterios de Laura from the perspective of its creators.

⁵ Diego, MM Grandío Pérez (2018): “El asentamiento de la ficción seriada española en el extranjero (2005-2017). El caso de la adaptación norteamericana de Los Misterios de Laura desde el punto de vista de sus creadores”. Revista Latina de Comunicación Social, 73, pp. 828 a 844.
<http://www.revistalatinacs.org/073paper/1284/43es.html>

Hem de tenir amb compte que concretament quan ens referim a USA és el canal Telemundo, el qual compta amb un públic hispànic. Per això cal atorgar una menció especial a especial per a *Polseres Vernelles* (TV3, 2012-2013), primera ficció espanyola en adaptar-se als EUA. Pau Freixas, director i productor executiu de la sèrie, va explicar a El Cultural que Marta Kauffman, productora de *Friends* (NCB 1994-2004), va veure la sèrie en un festival, llavors va demanar els capítols i se'ls va enviar a Steven Spielberg.

Un altre cas il·lustratiu de l'exportació de sèries de ficció nacional és *La Casa de Papel*, sèrie produïda Atresmedia i Vancouver Mèdia, emesa a Antena3 i comprada posteriorment per Netflix. Segons fonts de la mateixa, *La Casa de Papel* ha estat una de les seves sèries originals més vistes el primer terç de l'any 2018, conjuntament amb *Altered Carbon*, *The End of the F***ing World*, *Jessica Jones*, *Grace y Frankie*, *Santa Clarita Diet* i *Una serie de catastróficas desdichas*⁶. I és que el gran gegant de la ficció en streaming, ja va apostar pel mercat espanyol co-produint amb Bambú Producciones l'existosa sèrie de *Las chicas del cable*, que es va estrenar l'any passat a Espanya i ja s'ha exportat als 190 països on la plataforma està present.

Així doncs, tot i el que el mercat espanyol sempre ha tingut la tendència d'exportar els seus productes ara per ara encara més. Amb les plataformes com Netflix o HBO és molt més fàcil i ràpid arribar en aquest mercat internacional. Així doncs la convergència dels canals d'emissió multiplica les possibilitats de les productores pel que fa a les sortides del seu que pot arribar a tenir el producte. Però aquesta tendència a la internacionalització també pressiona a les productores i als seus guionistes, ja que la competència en aquest - sempre fèrria - ara es multiplica. Per això concloem que únicament aconseguirem arribar al mercat mundial, creant un contingut de qualitat que pugui desvincular-nos de la resta.

⁶ "La casa de papel", la serie de habla no inglesa más vista en la historia de Netflix. *El País*. Consultat el 21 de maig del 2018. Disponible: https://elpais.com/cultura/2018/04/17/television/1523960653_401235.html

3. CONTEXT DEMOCGRÀFIC I HISTÒRIC

"Qui perd els orígens perd la seva identitat"

Com la majoria d'historiadors senyalen, la Guerra Civil Espanyola no va acabar el 1939, sinó que la lluita armada va continuar fins a pràcticament la dècada dels 60 amb el maquisard. Els maquis van operar arreu de l'Estat Espanyol, especialment a la serralada Cantàbrica, al nord de Catalunya, País Valencià, Aragó i Andalusia. Era un cos paramilitar que lluitava contra la institucionalització del règim franquista i estava dirigit pel Partit Comunista exiliat. Els personatges que donen vida al guió van lluitar a través de l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó.

3.1 UBICACIÓ GEOGRÀFICA

L'actuació de l'AGLA va ser molt extensa i les seves actuacions anaven des de Alacant, passant per Conca i fins a Terol. Els fet que relato, però s'ubiquen principalment a la històrica comarca del Maestrat.

Al segle XIV el Regne de València va rebre de l'ordre de Montesa un extens territori al nord, que seria ara l'actual província de Castelló. Com explica l'historiador i geògraf C. Sarthou Carreres *podem assenyalar en la nostra província tres comarques ben delimitades per tradicions, costums, dialectes i especial idiosincràsia, que són la Plana, l'Aragó Castellonenca i les viles i llocs que pertanyien al Maestrat. Però la preponderància econòmic-cultural del Maestrat de Montesa al nord valencià va estendre la seva àrea d'influència a zones pròximes, amb les quals, d'una altra banda, s'ha trobat vinculat per una sèrie de similituds històriques, geogràfiques, artístiques i de bon veïnatge, amb la qual cosa la denominació Maestrat, a vegades, es fa extensible a comarques ben definides des de molt antic com són els Ports Morella i Tinença de Benifassà, i que res tenen a veure amb el Maestrat de Montesa.*⁷

Aquesta confusió territorial prové del 1849 perquè quan els territoris de la província de Castelló, alguns Aragonesos i, fins i tot, catalans, van formar part de la Comandància General del Maestrat després d'haver exercit la capitania carlista amb el general Cabrera, l'anomenat "tigre del Maestrat".

⁷ Simo Castillo, J. B. (1982). *El Maestrazgo histórico*.

La nostra història s'emmarca principalment en aquest territori: la Tinença de Benifassà i el comarca dels Ports, capital de la qual és Morella. Cal conèixer l'orografia d'aquestes terres per entendre el maquisard i les conseqüències que va comportar. La comarca del Maestrat està caracteritzada per una aspra i variada topografia: turons calcaris amb cims esplanats, separats per profundes gorges i corredors que baixen fins al mar. La serra de l'Espina és un contrafort dels Ports en direcció nord-est que forma l'enllaç amb la Serralada Prelitoral Catalana, massís que es troba a cavall de Catalunya, Aragó i el País Valencià. Un dels seus pics més famosos és el Tossal del Rei que simbolitza el punt de trobada dels tres antics territoris de la Corona d'Aragó.

Un tret que ressalta entre el seu relleu es la presència de marges; totes i cadascuna de les seves terres cultivables estan delimitades per aquesta construcció de roca, alineada i ferma, doncs encara aguanten de peu. És un paratge àrid en el sentit que no trobem per naturalesa una gran quantitat de fruits, sinó que s'ha de domesticar la terra, cultivar-la, per obtindre algun benefici. És un paisatge de pedra seca custodiada per pinars, malesa, carrasques i boixos. Tot això fomentava unes dures condicions de vida amb poques o molt poques comoditats. En el temps dels maquis, la gent que hi vivia portava una economia de subsistència, vivien de la ramaderia i el correu de cereal. A la zona únicament trobem dos rius: el Sénia i el Cérvol, tots dos naixen als cims dels Ports i desemboquen al Mediterrani. Els hiverns al Maestrat acostumen a ser llargs i gelats, factor que també impregna aquesta orografia doncs totes les seves construccions són de pedra picada i amb pocs finestrals. Un país de cultura mil·lenària, on el futur i el present, caminen de la mà del passat. El pas dels temps es va aturar i tot continua com el dia que va començar. Allí roman l'essència, inexorable i hermètica, com el relleu que l'envolta. Són terres salvatges i verges, actualment amenaçades per la desaparició i l'oblit.

3.2 SEGONA REPÚBLICA

Després de la dictadura de Primo de Ribera, Espanya va entrar en el període de la Segona República (1931-1939). Fou un règim polític democràtic en substitució de la monarquia d'Alfons XIII i el sistema de la Restauració. No va ser una època fàcil, sinó que la Segona República està caracteritzada per la inestabilitat política, social i econòmica que vivia el país.

El context internacional en què naixia República era advers en l'àmbit econòmic i polític. La crisi econòmica mundial s'havia iniciat amb el crac del 29 i el model democràtic estava en retrocés a Europa: Àustria tenia un govern parafeixista, Alemanya estava a punt de ser governada per Adolf Hitler i a Itàlia ja tenia en el poder Mussolini. Ras i curt, la societat europea dels anys 30 del segle XX assistia a una polarització entre feixisme i socialisme.

Els períodes que viurà la República són: Govern Provisional (1931), el Bienni Reformista (1931- 1933) i el Bienni Conservador (1933-1936) i el Front Popular (1936). Els dos primers períodes de la República van esdevenir anys de canvis i reformes. Calia fer grans canvis al país, adaptar-lo als nous temps, fer-lo més liberal. A grans trets, durant aquests anys es va produir: la retirada de privilegis a l'església, algunes reformes educatives, la reestructura de l'exèrcit i també la reducció de la jornada laboral.

El Bienni conservador, en canvi, va esdevenir un govern de dreta encapçalat per la CEDA; fenomen de masses que va arribar 700.000 afiliats i que constituïa l'alternativa de dretes contra el govern "socialitzant" de la República. I finalment, el Front Popular, que més que una etapa política va ser un pacte electoral entre els partits d'esquerra per frenar el Bienni Conservador. La coalició va aconseguir el 34,3% de vots mentre que el Front Nacional Contrarevolucionari en va obtenir un 33,2%. No es va encaixar massa bé la derrota i en conseqüència als resultats es va gestar el Cop d'Estat de 1936 que desembocaria amb la Guerra Civil Espanyola. Així doncs, com podem veure durant la Segona República va governar la inestabilitat amb tots els àmbits. Època tensa, la dreta i l'esquerra espanyola estaven molt polaritzades, es produïen aldarulls i atemptats freqüentment, tant d'una franja política com d'una altra. A més a més, es van aprovar els estatus d'autonomia de Catalunya, el País Basc i Galícia, fet que va agreujar la radicalització de la dreta espanyola la qual temia la fractura d'Espanya. L'església també temia per les noves reformes progressistes, perquè a banda de perdre poder, dins de les esquerres predominava l'anticlericalisme i aquest factor els preocupava. La suma d'aquests factors va desembocar amb la guerra i amb ella el caos.

3.3 GUERRA CÍVIL

En el context de crisi política i social dels primers mesos de 1936 van iniciar-se els preparatius d'un cop d'Estat contra la República⁸. Els insurrectes eren generals i caps de l'exèrcit organitzats en la Unión Militar Española, una organització clandestina que agrupava els militars reaccionaris. Així, els generals Franco, Goded i Mola van iniciar els preparatius definitius per posar fi al govern sorgit de les eleccions. Els colpistes es finançaven amb l'ajuda econòmica del mallorquí Joan March, la Itàlia feixista i l'Alemanya nazi. A més a més, comptaven amb el suport

⁸ *Sàpiens: Ciències socials en xarxa. El Blog de la Història, la Geografia i l'Història de l'Art.* Recuperat el 22 del 7 de 2017: <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/03/29/del-fracas-del-cop-d'estat-a-l'esclat-de-la-guerra-civil/>

de les forces de la dreta i l'extrema dreta, com els carlins i els falangistes. El dia 13 de juliol es va produir l'assassinat del dirigent parlamentari d'extrema dreta José Calvo Sotelo, atemptat de les esquerres com a rèplica per l'assassinat del tinent republicà José Castillo. La mort de Sotelo va accelerar els plans colpistes, que ja tenien un motiu més per justificar el seu aixecament. Així doncs, el 17 de juliol de 1936 part de l'exèrcit va iniciar el cop d'Estat.

L'aixecament militar va començar al Marroc el 17 de juliol de 1936 i posteriorment es va estendre a la península. El govern de la República, presidit per Casares Quiroga, va trigar a reaccionar, i en dos dies la insurrecció ja s'havia fet forta a: Pamplona, Sevilla, Castella-Lleó i part de l'Aragó. Només amb la formació del govern de José Giral, el dia 19, va accedir-se a l'entrega d'armes a les milícies dels sindicats obrers per enfrontar-se als militars insurrectes. També, moltes guarnicions de l'exèrcit i les forces d'ordre públic es van mantenir fidels a la República. En definitiva, la rebel·lió va fracassar a Catalunya, igual que a aquells llocs on les forces obreres i d'esquerres tenien més presència així com a les zones industrials: Madrid, Biscaia, Guipúscoa, Astúries, Santander, València, part d'Andalusia, Extremadura i Castella. Els sublevats van dominar pràcticament tota l'Espanya interior: Castella, Navarra, Àlaba, Galícia, Aragó (Saragossa), part d'Andalusia (Sevilla) i Mallorca. El cop havia triomfat a les zones catòliques que majoritàriament havien votat a favor de la CEDA, mentre que, en canvi, als bastions de les esquerres de l'Espanya industrial i als grans latifundis del sud la sublevació va ser derrotada per la reacció espontània de les organitzacions obreres.

Així Espanya va quedar-se dividida en dues zones política, socialment i militarment ben diferenciades: l'Espanya nacional o franquista i l'Espanya republicana. El bàndol nacional estava dirigit per militars que comptaven amb el suport de les classes altes i sectors conservadors (monàrquics, catòlics, falangistes, carlins i antireformistes). Creien amb la unitat d'Espanya, volien una dictadura que establís l'ordre i aturés el risc de l'esclat d'una revolució social. Van començar a la guerra amb 98.000 soldats dels quals s'havien afegit 45.000 homes de l'exèrcit africà, les milícies carlistes i falangistes. El bàndol republicà estava integrat per les classes populars obreres i camperoles, les classes mitjanes, la burgesia il·lustrada i la gran majoria dels intel·lectuals. Defensaven la democràcia republicana i les reformes del govern d'esquerra. Seguia existint un govern republicà que estava legitimat per l'esfera internacional, mantenia les reserves d'or i la major part de la capacitat econòmica del país, incloent-hi el potencial industrial del país. Però com hem dit, aquest sector aplegava revolucionaris amb sectors reformistes, una dualitat contraproduent, doncs malgrat el poder del govern burgès, la força estava al carrer amb les milícies obreres. A l'inici de la guerra els republicans comptàvem amb 112.000 soldats.

I amb aquest context s'inicià així una guerra llarga i cruel, de la qual encara no es pot xifrar el nombre exacte de morts. Les forces nacionals van acotar unes 500.000 víctimes,

incloent també les dels bombardejos, assassinats i execucions. També s'ha comentat la xifra de 1.000.000⁹, nombre que apareix a la novel·la Gironella que justifica que 500.000 són els reconeguts. En canvi, els altres són aquells que van morir de malnutrició, fam o les malalties generades per la guerra, altres, oblidats per l'Estat i que encara romanen avui en dia en fosses comunes, tots aquells que vàrem marxar a l'exili, els que es van quedar presos en camps de concentració o aquells que simplement van desaparèixer.

3.4 LA INCERTESA DE L'EXILI

L'1 d'abril de 1939 va acabar la Guerra Civil Espanyola amb el triomf de les tropes franquistes i es imposar un règim polític autoritari i dictatorial (1939-1975) amb el lideratge de Francisco Franco. En l'àmbit econòmic l'estat franquista es posa a terme l'autarquia, és a dir, la limitació del comerç amb la resta del món. El país no és afectat per cap tipus d'influències externes, i depèn, completament, dels seus propis recursos. Aquest tancament, es va produir en un període de males collites, ocasionat per la guerra. La manca de productes alimentaris bàsics va propiciar una època de fam i misèria que vivia de la pràctica de l'estraperlo. Això encara satura més la situació a la frontera i genera que molts ciutadans espanyols emigressin cap a França (500.000 persones aproximadament).

La repressió contra els refugiats que intentaven marxar a França va començar a ser molt forta. Tal i com remarca Mireya Folch-Serra, en el seu assaig per a la Universitat de Western Ontario¹⁰:

“L'agost de 1939, el partit feixista FET (Falange Española Tradicionalista) va establir delegats a París, els quals informaven sobre la situació dels refugiats republicans i quan es donà la invasió nazi el govern de Vichy va “lliurar” molts d'aquets refugiat a la policia espanyola, fet que porvoca un fugida de la majoria dels refugiats cap a altres països, desenvocant yn gran exòde republicà amb l'esclat de la II Guerra Mundial que es va allargar fins els anys 40's.”

“Pràcticament cap dels membres de la generació més vella va tornar mai a Espanya, morint a l'exili. Passés el que passés, la maquinària repressiva continuava a Espanya mentre que es controlava als refugiats a l'estranger; inclús s'han corroborat casos de repressions dutes a terme fins al menys els anys 60's

⁹ Gironella Josep (1967). *Un milió de morts*. Barcelona: Editorial Argos

¹⁰ Folch-Serra, M. Tot relacionant la repressió i l'exili: una geografia de la diàspora republicana espanyola, 1939-1975. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (61-62), 17-40.

amb persones d'edat avançada que eren oficialment acusats i imputats encara que haguessin viscut a l'estranger durant dècades.”

La gran majoria dels exiliats es van establir amb camps de refugiats on, segons la seva nacionalitat, els assignaven un treball. Això va suposar la reagrupació de gent que tenia una mateixa ideologia. Però aquestes centres d'acollida van tenir poca vigència, doncs, l'arribada massiva de refugiats va saturar els camps i els francesos eren incapaços de mantenir-los.

“A fines de 1940 había en Francia unos 245.000 españoles refugiados, de los que 75.000 estaban en compañías de trabajo, 20.000 en otros trabajos de la zona ocupada, 100.000 en zona de Vichy, 25.000 en el norte de África y 25.000 trabajando para la organización Todt”¹¹.

Els espanyols només tenien dos sortides possible: tornar al seu país o unir-se a les companyies de treball, com era el cas de l'organització Told. En aquestes companyies de treball van coincidir amb els residents francesos que volien alliberar França dels alemanys. I va ser d'aquesta manera com molts espanyols es van unir a la resistència francesa.

3.5 LA RESISTÈNCIA FRANCESA

El 24 d'agost de 1944 un grup de vehicles blindats i tres tancs Sherman van entrar a la capital francesa, els ciutadans espantats pensaven que eren part de les tropes alemanyes i que procedien a ocupar la ciutat. La confusió va arribar al seu moment més àlgid quan els vehicles que avançaven portaven escrits com: “España cañi”, “Guernica”, “Madrid”, “Brunete”, “Guadalajara” i “Ebro”¹². Els militars que conduïen els vehicles portaven una bandera vermella, groga i violeta cosida als uniformes. No eren ni alemanys, ni americans, sinó membres de *La Nueve*, la companyia de xoc de la II Divisió Blindada del general Leclerc. S'anomenava *La Nueve*, amb castellà, perquè dels 160 membres que formaven aquesta divisió, 146 eren republicans espanyols, alistats a les tropes de la França lliure. Els que avançaven, doncs, eren els que retornarien la llibertat a París i, en conseqüència a tota França. *La Nueve* estava comandada pel capità francès Raymond Dronne i la seva mà dreta el tinent valencià Amado Granell – primer militar de l'exèrcit francès en entrar a l'Ajuntament de París després de l'ocupació alemanya—. Una participació admirable que va gaudir d'un breu reconeixement, ja que el dia 26 d'agost, Charles De Gaulle per celebrar l'alliberament de París, va desfilar des de

¹¹ Rivas, Luís. (18.08.2014). Los españoles que liberaron París, silenciados y olvidados en Francia. *El Confidencial*. Recupera't el dia 26 d'Abril de 2018 de: https://www.elconfidencial.com/mundo/2014-08-18/los-espanoles-que-liberaron-paris-silenciados-y-olvidados-en-francia_177174/

l'Arc de Triomf fins a la catedral de Notre Dame custodiat per quatre tancs *half-track* de *La Nueve*.

Quedava clar l'homenatge de De Gaulle als republicans, els quals havien començat a lluitar a la Guerra Civil Espanyola amb només 20 anys, per després perdre la guerra, exiliar-se a França i lluitar contra els alemanys. Però no sempre es fa justícia, doncs, els herois espanyols mai varen ser ni recordats, ni elogiats, el govern francès va silenciar la noble gesta i la va enterrar voluntàriament sota capes de propaganda més fortes que el ciment la seva participació.

"París, ultrajada, París, rota, París, martirizada, pero París liberada. Liberada por ella misma, liberada por su pueblo con el concurso de los ejércitos de Francia, con el apoyo y la contribución de Francia entera. Es decir, de la única Francia, de la verdadera Francia, de la Francia eterna".

Paraules De Gaulle 24 d'agost de 1944

L'únic reconeixement oficial per alguns dels seus membres varen ser medalles per la seva tasca. Amado Granell, tinent i segon en la línia de control va rebre del general Leclerc la Legió d'Honor amb les paraules de: "Si es cierto que Napoleón creó esta distinción para recompensar a los valientes, nadie la merece más que usted". De Gaulle li va oferir el càrrec de comandant a l'exèrcit francès si abandonava la seva nacionalitat. Granell li va respondre negativament argumentant que: "amo a España como una madre y a Francia como una novia". Els resistents tenien un objectiu, lluitar per la llibertat, perquè amb la victòria de França i Alemanya, els aliats podrien ajudar a combatre a Espanya. I és que quan van travessar la frontera al 39 no tenien cap altre pensament. Com explicava Rafael Gómez, que conduïa el half-track "Don Quijote", la nit abans de l'alliberació de París tots van dormir pensat amb "La alliberació d'Espanya serà la pròxima". [Mesquida, E. (2014). *La Nueve. Los españoles que liberaron París* : B DE BOOK.]

Ningú de La Nueve lluitava per França. Si no que lluitaven per la llibertat, vestís el color que vestís o cregués en la ideologia que cregués ideologia que incorporés. Lluitaven contra l'opressió feixista, lluitaven a favor de poble. Però la implacable Segona Guerra Mundial va endurir els cors d'aquells disposats a combatre el feixisme a Europa. Els aliats eren els vencedors però en una guerra tots dos bàndols perden: 60 milions de morts a tot el món, 35 milions de ferits i uns 3 milions desapareguts.

La gran Europa, el vell continent, havia quedat reduït a cendres, alguns països van patir un nivell de destrucció mai conegut fins aquell moment. Milions de persones s'havien quedat sense casa, l'economia europea s'havia ensorrat i el 70% de la infraestructura industrial estava destruïda. La reconstrucció d'Europa era una tasca urgent, així que l'any 1947, el secretari d'estat dels Estats Units George Marshall va establir un pla, conegut com el Pla Marshall, per a la recuperació econòmica europea. No hi havia una Europa disposada a fer realitat el somni de l'alliberació. Els espanyols republicans van quedar aïllats i sols, com l'Espanya franquista. La Nueve va lluitar per la llibertat d'un país aliè, sense rebre res a canvi. El primer reconeixement polític oficial que van obtenir per part François Hollande durant la cerimònia de commemoració dels 65 è aniversari

3.6 LA GUERRILLA: DE LES GUERRES NAPOLEÒNIQUES A LES CARLISTES ACABANT AMB GUERRA CÍVIL

En la guerra contra França es van condensar tàctica, estratègia, ideologia i territori, principis que es repetiran en conflictes posteriors, on els perdedors només trobaran l'exili, la submissió més vergonyosa o la mort [SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (2015)].

L'art de la guerra contempla moltes possibilitats per tal d'aniquilar l'enemic i el sistema de guerrilles n'és un, el qual està molt arrelat en l'ADN del Maestrat. La baixa densitat de població, la comunicació de la zona i l'accidentat paisatge, configuren les bases idònies per a la guerra de guerrilles. Tot comença durant la Guerra del Francès (1808-1814). En aquest període els dissidents que anaven en contra la invasió francesa va adoptar el sistema de guerrillers com a eina per combatre l'enemic. Per aquest motiu el mariscal Louis Gabriel Suchet, duc d'Albufera, va ser investit com a suprema autoritat militar i civil d'Aragó i part de Catalunya (Lleida, Tortosa i Tarragona)¹³. Per combatre les guerrilles, Suchet, va crear "columnes mobiles, construidas por tropas regulares que operaban en grupos reducidos", les anomenades "contra guerrillers". Popularment a Catalunya els anomenaven els "capgirats", ja que estaven integrats generalment per marginats i delinqüents. A més a més, també es van implantar l'evacuació sistemàtica de masies, confinant tots els seus habitants a les poblacions més grans, conjuntament amb el ramat, el qual estava sotmès a un estricte control per evitar que la ciutadania alimentes als guerrillers. Aquesta mesura tàctica anava acompanyada d'una repressió contra el mateix poble, que va generar un clímax de terror. Necessari per eliminar els enllaços que ajudaven a la guerrilla. Hem de pensar que és una zona rocosa i aspra, conrear és

¹³ Sánchez Cervelló, J. (2015). *Les guerres napoleònica i carlistes a la frontera de Catalunya, el País Valencià i Aragó*.

necessari per a la vida, doncs trobem pocs arbres fruiters, aquest fet recalca la importància dels enllaços per a la supervivència dels guerrillers. Una altra característica que dota el conflicte és el protagonisme de l'Església catòlica en les decisions al front, la qual va aportar tant combatents com ideologia . Així doncs, aquestes cinc característiques: guerrilla, unió territorial, contraguerrilla, repressió i el paper de l'Església s'han repetit tant en les Guerres Napoleòniques, com en les Guerres Carlistes i en la Postguerra espanyola, i el conseqüent amb maquisard. Aquesta tradició de guerrillera continuada exemplifica que el problema no s'ha solucionat i que els llastres del primer conflicte es van anar arrossegant durant dècades, anys i segles.

Molts historiadors s'han preguntat per què d'aquesta coincidència, les hipòtesis són varies però la més rellevant és la poca personificació de l'Estat en el territori històric del Maestrat. Durant anys ha canviat de províncies – ara una part depèn de Castelló, ara una altra part depèn de Tarragona– i l'han subdividit en comarques que no han respectar el seu passat. Això ha provocat que cada poble, cada territori tingui una independència pròpia. De fet la gent delimitava la frontera amb Catalunya dient “Ebre enllà”. A més a més, és una àrea poc poblada i de tradició rural, quasi no hi ha centres de poder destacats i tampoc grans ciutats. Així doncs, sense la figura d'un estat en si, el Maestrat sempre ha estat protagonista de conflictes i dissidències.

4. EL MAQUISARD

Sé molt bé el que m'espera, però declaro amb orgull que cent vides que tingués les posaria al servei de la causa del meu poble i de la meva pàtria. El fiscal ens diu bandolers. No ho som. Bandolers són els qui ens acusen, els qui martiritzen i maten de gana al poble. Nosaltres som l'avantguarda de la lluita del poble per la llibertat. Aquest judici és una farsa en la qual se'ns acusa de delictes que no hem comès. Però teniu pressa per desfer-vos de nosaltres. No voleu que el món vegi els nostres cossos martiritzats. Voleu embrutar amb aquest judici el gloriós moviment guerriller .

Paraules de Cristino Garcia Granda (Gozón, Astúries, 3 de juny de 1913 / Madrid, 21 de febrer de 1946) fou un militant comunista i guerriller antifranquista; membre de la Resistència Francesa durant la Segona Guerra Mundial.

El nom d'aquesta guerrilla prové del mot francès "maquis" paraula que al mateix temps prové de l'italià "*macchia*", que equival a "camp cobert de malesa" ecosistema típic del mediterrani. Per tant, l'expressió "*pendre le maquis*" (anar al camp) feia referència a aquells guerrillers francesos que buscaven on refugiar-se entre els arbres i boscos. En definitiva, l'origen del terme maquis ve dels resistents francesos que van lluitar contra el govern de Vichy i l'ocupació nazi a França, mitjançant petits grups d'homes que sabotejaven ponts, lliuraven presoners i lluitaven contra la Gestapo durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945). Dintre de la Península Ibèrica, també trobem grups de guerrillers al final de la Primera Guerra Carlista (1833-1840), ja que aquests homes van veure que la misèria i el neguit no van acabar amb la guerra. Tanmateix, en aquest treball ens centrarem amb els maquis després de la Guerra Civil Espanyola. Aquest període es pot dividir en dues fases:

Fase dels fugitius o Huidos (1936-1944) : És el moment en què acaba la guerra i la població, que no vol acabar en mans dels franquistes, per por que puguin ser detinguts o afusellats, escapen al camp per refugiar-s'hi. Aquesta fase domés té incidència a la zona d'Andalusia.

Fase dels guerrillers (1944-1952): Després del fracàs de la invasió de la Vall d'Aran, uns 200 guerrillers es queden en territori espanyol i decideixen continuar lluitant de manera organitzada, ja que no els hi queda cap altra sortida.

4.1 OPERACIÓ VALL D'ARAN

Per entendre l'origen i l'organització de la caòtica AGLA he utilitzat com a font principal *Maquis: El puño que golpeó el franquismo* (2003) del catedràtic Josep Sánchez Cervelló, ja que és l'obra més completa i precisa sobre aquest tema.

Com explica Sánchez Cervelló al llibre per entendre la formació de la AGL, cal parlar primer de l'Agrupació de Guerrillers Espanyols (AGE), braç armat de la Unió Nacional Espanyola (UNE) principal impulsora de les accions de lluita contra els nazis a França. Després del desembarcament de Normandia el 6 de juny del 1944 i l'alliberament de París el 25 d'agost del mateix any, el partit comunista encapçalat per Jesús Monzón va convocar una reunió a Carcassonne amb els principals líders de la AGE i la UNE. Va ser allí quan es va impulsar l'operació de reconquesta d'Espanya; "la Invasió de la Vall d'Arán", la qual pretenia reconquistar Espanya, penetrant guerrillers per la Vall d'Aran a través del Port de la Bonaigua. Zona idònia ja que durant l'hivern a causa de les gelades es quedava completament incomunicat.

Prèviament el PCE des de l'any 1939 havia introduït militants al país, s'esperava comptar doncs, amb la participació d'aquest guerrillers clandestins i les organitzacions comunistes o republicanes que encara quedaven. Francisco Labadie Otermín, governador civil de Terol va declarar en el llibre de Sánchez Cervelló que: *"El 4 de abril de 1944 al tomar posesión de mi cargo se me notificaba el tema de los maquis. Se empezaba a conocer que los maquis desde Francia cruzaban el Ebro por la zona de Gandesa, para alcanzar el Maestrazgo al introducirse clandestinamente en España"* La direcció comunista va donar l'ordre de viatjar fins a l'interior d'Espanya per organitzar-se i així, alliberar Espanya del jou opressor del franquisme. Es van desmuntar varies divisions que havien lluitat contra els alemanys i els varen organitzar amb seguint les estructures de la resistència francesa a través de brigades, batallons i companyies.

Jesús Monzón (dirigent del Partit Comunista d'Espanya) pensava que, en iniciar la invasió, es produiria un aixecament per part de la població civil que seguirien els guerrilles experimentats enviats des de França. Pla poc estudiant, ja que dels 13. 000 veterans de la Guerra Civil i de la Resistència que esperaven per a la invasió només se'n van presentar 5.000. La terrible repressió i el desig de tranquil·litat després de brutal conflicte civil, mantindrien a la gent al marge de l'activitat política, tot i la presència de grups opositors en la muntanya. Els guerrillers van ser informats vagament dels objectius que havien d'assolir; sense dades precises sobre la situació a l'interior i amb el clima d'eufòria que havien assaborit a França, van creure que únicament amb la seva presència la insurrecció de la població seria multitudinària.

Un exemple d'aquesta desconexió és Juan Huesto el "Casto" destacat guerriller que va entrar a la 3a brigada que va declarar al llibre de Sánchez Cervelló:

"El 18 de septiembre de 1944 pasé la frontera de Francia con un grupo de 20 camaradas, dispuestos a cumplir las órdenes que nos habían dado: tomar Lérida [...] Se nos dijo que en España se esperaba una sublevación por parte de los requés contra los falangistas, por lo que nosotros teníamos que aprovecharnos de esta situación y, en compañía de otros grupos que pasarían después, teníamos que estar preparados cerca de esta capital con el fin de tomarla por las armas [...] Incluso se nos llegó a decir que parte de los generales de Franco estaban de nuestra parte, entre ellos el general Moscardó jefe militar de Cataluña."

La invasió es va iniciar un 18 d'octubre de 1944 a les 6 de la matinada, anaven armats amb fusells, alguns morters i tan sols un antiaeri. En un primer moment la invasió va ser un èxit, doncs, els guerrillers van aconseguir ocupar un parell de pobles, zones industrials i econòmiques i nusos de comunicació. Però ràpidament va passar allò inevitable. Segons les forces franquistes l'atac els va sorprendre però gràcies a l'habilitat dels seus homes i la força de Déu varen guanyar. Ni una cosa, ni l'altra, evidentment el bàndol nacional posseïa un millor armament i el seu exèrcit triplicava el dels guerrillers, però el factor clau de la segona victòria nacional va ser De Gaulle. Doncs al marge de les simpaties que el règim franquista despertava als aliats, per al govern francès una concentració de guerrillers comunistes i anarquistes a la frontera era sense cap mena de dubte un problema.

Milton Wolff major nord americà últim comandant de Brigada Lincon explica al llibre *Maquis: el puño que golpeo el franquismo*:

"Conocían lo que iba a pasar yo mismo avisé a los mandos aliados que se iba a producir la invasión al Valle de Arán. Ingenuamente pensaba que nuestra lucha no acabaría hasta expulsar del poder a Franco, y pensaba que el mando aliado ayudaría a los republicanos. Pero fue lo contrario, avisaron a Franco y aquello fue un desastre."

Així doncs, el 27 d'octubre Santiago Carrillo va anunciar des del Bossot (lloc on estava situat el centre d'operacions guerriller) la retirada. Però molts d'aquest homes no els va arribar mai aquesta ordre (per falta de mitjans de comunicació) i van decidir continuar amb les accions guerrilleres mitjançant agrupacions dintre del territori espanyol, com va ser el cas de l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó (AGLA). Cal mencionar que no tots els maquis espanyols venien de la resistència francesa, sinó i per raons diverses, es varen unir a la lluita.

4.2 AGLA

L'AGLA (Agrupació Guerrilera de Llevant i Aragó) era una organització política i militar. Creada pel Partit Comunista d'Espanya (PCE) i estava formada per les agrupacions guerrilleres que lluitaven contra el franquisme a les províncies de Castelló, València, Tarragona, Conca i Terol, entre els anys 1946 i 1952, en total uns 20.000 kilòmetres quadrats. L'AGLA fou la més gran i activa de les agrupació del PCE. També, en ser la més propera a la frontera, era la que estava millor armada i la que rebia la millor equipació i als quadres més preparats del partit. En un principi l'AGLA estava dividida en 3 sectors, però degut a la seva intensa activitat van haver d'augmentar a 4.

El fracàs de l'operació a la Vall d'Arán va significar un replantejament definitiu del PCE, encara que aquest canvi no canviaria l'objectiu general: se seguiria esperant un aixecament, però primer calia preparar-lo, tornar els ànims als militants, organitzar la població i reestructurar el PCE. La primera acció important que va comandar el AGLA va ser el 26 d'agost en la zona de Ladruñan (Terol). Allí van colar diverses càrregues de dinamita fent esclatar la central elèctrica "La Fonsenca" destruint la major part de màquines i bobines de l'edifici. Paral·lelament, a 5 kilòmetres de distància, també van inutilitzar la central elèctrica del Maestrat. La companyia va calcular que les pèrdues ascendien a mig milió de pessetes. El dia dels atemptats era festa a Morella (Castelló), acte important en què van assistir el Governador i el capità de la regió de Llevant, els quals van haver d'abandonar la processó a meitat recorregut, causant rebombori entre la població i aconseguint així propaganda política per al moviment. D'altres vegades, els guerrillers també havien d'emprar accions menys ètiques com la que van dur a terme el 27 sector el 4 d'octubre 1946 durant la fira de Cedrillas (Terol). En aquest operatiu es reflecteix la impunitat i la seguretat que tenia la guerrilla durant els primers anys de la seva implantació. Durant l'esdeveniment, els maquis van muntar un control a les 6 de la tarda, a uns 10 kilòmetres de la població. Vestits de guàrdia civil van detenir tots els vehicles mentre uns altres s'ocupaven de registrar els vehicles. Van aconseguir 10.800 pessetes de dotze comerciants.

4.2.1 Finançament AGLA

Durant els primers anys d'existència, la guerrilla procurava pagar tot encarreguem, a més a més, ajudaven econòmicament als diferents enllaços. Això suposava una despesa econòmica molt elevada, tenint en compte que vivien dels escassos ingressos que els arribaven de França i dels atracaments que un principi feien a gent de dretes. Però a poc a poc, les dificultats augmentaven i la direcció de la AGL va ampliar l'àmbit dels seus atracaments incloent-hi també aquella gent que intentava mantenir-se al marge del conflicte.

4.2.2 Jerarquització

L'organització que controlava l'AGLA era el PCE, partit vertebrat a partir de la concepció leninista de centralisme democràtic que garantia la verticalitat de les ordres i l'obediència a la direcció. Era necessari un sacrifici voluntari de la mateixa llibertat en nom de la màxima eficiència. Els caps de la guerrilla i el cap de l'Agrupació *“deberán tomar parte en las operaciones que estimen necesarias, pues es indudable que ello les da una gran autoridad y confianza, cosa imprescindible para poder maniobrar con la gente”*. A més a més, el cap de la guerrilla havia de *“tratar a la gente sin despotismo, ni aires de superioridad. Con sencillez y cariño, pero con energía y sin sentimientos perniciosos”*. A banda de mantenir els enllaços (tant al camp com en les ciutats) planejar rutes i preparar accions els caps havien de predicar amb els ideals polítics del PCE: *“es necesario desarrollar un amplio trabajo político en el seno de las agrupaciones, y para su realización es más necesario que nunca despertar el más vivo interés en los guerrilleros por todos los problemas políticos. Aún se observa en algunos guerrilleros a estimar que su misión es pegar tiros y bombardeos y que el trabajo en el llano es una tarea secundaria. Estas tendencias son tremendamente perniciosas y es imprescindible desterrarlas mediante el trabajo político [...]”*.

4.2.3 Vida al bosc

Per reflectir les dures condicions a les quals estaven sotmesos els maquis, Calvo transcriu en primícia parts del diari personal de Joaquín Boj Bayod alies o “Joaquin” , professor itinerant en l'Escola de Capacitació Guerrillera, escrit entre l'1 i el 13 de juny de 1948.

A continuació reproduiré alguns dels fragments:

11 de marzo. Jueves: Gran movilización de la Guardia Civil por un chivatazo la noche anterior. Pasamos todo el día escondidos en una masía entre la leña.

17 de abril. Sábado: Llegada al punto de destino. En éste hay una gran cantidad de fuerzas de la Guardia Civil. Por la noche guardia forzada.

18 de abril. Domingo: Llueve todo el día. Nieva en los puertos.

19 de abril. Lunes: Llegada al campamento de Francisco a las 11 de la noche. Noche sin dormir, demasiado frío.

27 de mayo, jueves: Por la mañana llega ganado, a las 8 vemos la Guardia Civil cerca del campamento. Hay varios grupos que dictan normas previstas, A las 2 y cuarto nuestros guardias abren fuego a un ruido que oyen. Abandonamos el campamento, pero luego regresamos a él. La Guardia Civil se queda a menos de mil metros del campamento.

29 de julio. Viernes: Salimos en busca de información y comida. Vemos un pastor, pero se escapa corriendo. Pasamos el día sin comer y sin encontrar a nadie más que mucha Guardia Civil que pasa dos veces junto a nosotros. Una vez tenemos que huir.

3 de julio: Sabado: Pasamos todo el día en la entrada de un pinar, en los puertos. Sin comer hasta la noche que nos dan algo de cena.

6 de julio. Martes: Llegamos a mi pueblo (la Ginebrosa). Durante todo el día comimos entre todos tres panes de pan.

7 de julio. Miércoles: Esperamos los enlaces y no viene nadie, Todo el día sin comer nada.

Transcrit de: Cervelló, J. S., & Llauradó, C. (2003). *Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón*. (pp: 149-151). Flor de Viento Ediciones.

Joaquín Boj Bayod va tenir un final amarg com la seva estada en el maquisard. Sobre l'any 1949 segons anotacions Álvaro Ibáñez Boj publicades al portal *La Gavilla Verde*, Joaquín va morir. Home intel·ligent, professor d'estratègia – tot i que va cursar literatura espanyola - gaudia d'un gran prestigi entre els membres d l'AGLA, però tenia opinions ben contràries a la cúpula del partit. A més a més, durant el seva estada en l'escola de captació va establir una gran relació d'amistat amb Pepito el Gafas, que també es mostrava crític a l'Estat Major del PCE, eclipsat pel discurs soviètic de la Passionària i Santiago Carrillo. Per acabar amb els disidets el PCE normalment utilitzava la tàctica d'incriminar sense fonament. Ricardo va morir en un incident a La Ginebrosa i es va culpar falsament a Joaquín d'haver-lo abandonat: *"le hicieron*

*un juicio y el mismo Carrillo dio la orden del ajusticiamiento... en 1949. Seguramente lo mataron en su paso del sector 17 al 11....*¹⁴

Tots els dietaris de maquis que han aconseguit arribar fins l'actualitat reflexen sempre el mateix: fam, aigua, neu, fred i misèria. Segons alguns testimonis el menjar consistia bàsicament amb *“gachas hechas con harina, agua y un poco de aceite, a veces teníamos embutido, queso y latas de conserva, pero sobre todo comíamos gachas”*. Les “gachas” les amagaven en garrafes i les enterraven en la terra amb una senyal distintiva, per anar subintrant el menjar al llarg dels seus recorreguts. Inclús expliquen que

“Hemos estado cinco días sin comer nada por qué no se podía ir a subministrar si había nevada. Si salíamos dejábamos huellas, entonces hervíamos hierbas del monte y nos tomábamos caldo. En el monte sobre todo había tomillo, era la primera hierva que cogíamos. No podíamos cazar porque los disparos hacían ruido. Llegamos a pasar tanta hambre que una mañana Esperanza, después de lavarse los dientes, dijo que el centrífico estaba dulce que si tal vez lo poníamos en el agua hirviendo estuviese rico. Puso el tubo entero en el agua, lo cocinó y se lo bebió. Le cogieron unos retortillones... En cambio, esporádicamente pasábamos por un lugar donde podíamos matar a un cordero o una oveja y entonces la asábamos y lo guisamos. “

“No comíamos más que una vez por semana pan y si venían tres panes los habíamos de repartir entre 20 personas o guardarlos para los camaradas que salían de viaje. A parte de las gachas, también teníamos patatas veces carne de oveja. Sed no pasábamos, pero no había agua para lavar. No se podía lavar la ropa porque el jabón deja rastro. Pero procurábamos ir siempre afeitados y lo más limpios posible. De madrugada íbamos a por el agua. En el 50 y 51 la cosa se puso mal porque las fuentes estaban vigiladas”.

Transcrit de: Cervelló, J. S., & Llauredó, C. (2003). *Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón*. (pp: 149-151). Flor de Viento Ediciones.

¹⁴ La Gavina Verde (2008) *Joaquín Boj y la muerte de Pelegrín Pérez*. Consultat el dia 2 de maig de 2018 des de:
http://www.lagavillaverde.org/Paginas/Desaparecidos/Paginas/boj_peregrin_senderos.html

El problema de la gana era tan gran que alguns testimonis expliquen que fins i tot, van veure un dia com el Rubio cap del districte 17, robar un dia de la boca d'una guineu, una llebre que havia caçat. Els maquis havien d'aprendre des del primer dia a sentir la gana sense sofrir-la, perquè com bé hem llegit, mai se la podien treure de sobre. La gana, el fred i el cansament formaven un trio inseparable que s'havien d'enfrontar sense perspectives de triomf.

Un altre problema que els dificultava la seva vida al bosc eren els A problemes d'avituallament, el Rubio va declarar que : *“cuando me fui al monte yo pensaba que las guerrillas tenían metralletas, armas pesadas y de todo; cuál fue mi sorpresa al encontrarme que no había ni una sola metralleta y que tenían malos fusiles de la guerra civil y poca munición”*.¹⁵

4.3 CANVI D'ESTRATÈGIA: LA GUÀRDIA CIVIL AGAFA LA INICIATIVA

Grande: Ellos huían de nosotros hasta el 48. En el 48, no. Crearon la contrapartida. Nos hizo mucho daño. Se vestían como nosotros. Iban haciendo barbaridades en nuestro nombre.

Chaval: Los puntos de apoyo eran los menos sufrían porque nos conocían.

Grande: Para nosotros, aquello fue mortal. A los puntos de apoyo se les obligaba a denunciar a todo el mundo que no conociera y fuera a sus masías. Nosotros no nos podíamos fiar de nadie, y cuando venían camaradas siempre había de ser una que ya conociéramos. Si no lo conocíamos ya todos sospechábamos. Era una situación terrible, no podías confiar ni en tu propia sombra.

Chaval: Era caótico y resistimos tres años más, de una manera... Porque no somos católicos, si no creeríamos que eso era un castigo de Dios.

L'opinió d'aquest moment d'inflexió explicat per Peque, Grande i Chaval, maquis del sector XVIII al llibre de Calvo, J. (2009). La Pastora: Del Monte al Mito. Valencia: Antinea.

¹⁵ Transcrit de: Cervelló, J. S., & Llauradó, C. (2003). *Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón* . (pp: 154). Flor de Viento Ediciones.

4.3.1 Manuel Pizarro Cenjor

La creixent activitat guerrillera a les províncies del sud de Tarragona, Terol i Maestrat posaven en evidència el règim de Franco. Per aquest motiu, el *caudillo*, va nomenar el 17 de juliol a Manuel Pizarro Cenjor ; general de la Guàrdia Civil, Governador Civil i Cap Provincial del Moviment i també cap de la V Regió de la Guàrdia Civil. Poders significatius que havien d'aconseguir un sol objectiu: acabar amb els maquis tal i com havia fet a les províncies de Granada, Córdoba, Astúries i Lleó. Però, Manuel Pizarro no era un més en la cort franquista, sinó que era un estret col·laborador del generalíssim i dels pocs que tenia l'honor de dir-li "Paco". I és que Pizarro i Franco compartien moltes semblances, tan l'un com l'altre se'ls recorda pel seu caràcter dur, autoritari i implacable.

Fins i tot, Pizarro va comptar per a la seva particular "creuada" amb el recolzament de nombrosos contingents de la Guàrdia Civil, també de la Policia Armada, Voluntaris de la Falange i sometents per a controlar els refugis naturals de les guerrilles a la Serra¹⁶. El primer atac que va efectuar Pizarro va ser el 9 d'Agost de 1947 amb el bombardeig amb morters i el posterior incendi del pinar on es refugiaven els maquis i on es trobava el campament de La Cerollera, base del Sector 17 de l'AGLA, comandat per Angel Fuertes anomenat Antonio. Uns mesos més tard, el 18 de novembre va prosseguir en atacar l'escola de captació situada al sector 11 de l'AGLA, prop de Monte Redondo al terme de Tormón. L'AGLA després d'aquest primers atacs es va intentar reorganitzar i va impulsar "l'ofensiva de primavera". Però els mitjans emprats i la baixa moral van debilitar el pla, a més a més, Pizarro va planejar un altre cop per als maquis i que li va costar la vida a Ricardo. Ricardo Pelegrín Perez va morir en l'incident de la Ginebrosa l'any 1948 i representava un dels màxims dirigents militars de l'AGLA. No obstant això, els maquis van continuar amb la seva activitat guerrillera fins entrat el 1951. Entre les mesures que va aplicar, destaca l'organització del territori: creació de destacaments, potenciació de comissaries ja existents, la centralització de la informació, l'aplicació de la llei de fugues, l'obligació als masovers en dormir als pobles, la presència de sometents i les contrapartides.

Els mètodes aplicats per Pizarro van ser poc ètics i injustos, tant per als maquis, com per la gent que vivia a la zona com per a la guàrdia civil que els havia de dur a terme. Però inevitablement efectius. Això li va atorgar una gran consideració entre els sectors polític i militars d'aquesta època que van reconèixer la seva obra tacada inevitablement per les vides dels innocents. La memòria històrica en aquest país es justa per als vencedors, ja que el net del

¹⁶Villanueva, Herrer. J. (2017) La negra sombra del general Manuel Pizarro. *El Periodico de Aragón*. Consultat en línia des de: http://www.elperiodicodearagon.com/noticias/opinion/negra-sombra-general-manuel-pizarro_1216468.html

general, de nom Manuel Pizarro Moreno, nascut a Terol l'any 1951 es va llicenciar en Dret a la Universitat de Saragossa. Més tard, va exercir en el Govern de la UCD amb el càrrec de subdirector general de Cooperació de les Comunitats Autònomes i també com a Secretari Tècnic del Ministeri d'Administració territorial. Més tard, va ser assessor jurídic del PSOE en la Secretaria d'Estat de Economia i subdirector general de les Expropiacions de Direcció General de Patrimoni, càrrec que va ocupar durant la expropiació de Rumasa. Al 2008 es va afiliar al Partit Popular amb l'aval de Mariano Rajoy i de José Maria Aznar, i va ser presentat oficialment com el número dos en la llista del PP de la circumscripció de Madrid. La seva carrera política va acabar al 2010 quan va renunciar a l'acta de diputat, però va continuar mantenint el compromís polític del PP participant de manera habitual a les activitats del partit. A més a més va ocupar càrrecs com: President de Ibercaja (1998-2002), Conseller, Vicepresident i Presidència d'Endesa (1996-2007) o Conseller de Telefònica (2007-2008).

4.3.2 Els sometens

Al llarg del guió apareixen alguns sometents, per això cal entendre bé què és aquesta figura i que representava. Tal i com explica el *Diagonal Periódico* (2013) El sometent:

La palabra somatén viene de la lengua catalana, para unos es la deformación de som atents, que significa estamos atentos. Es una institución catalana civil pero de carácter parapolicial y cuyos orígenes se remontan hasta el año 1068. En la II Republica se suprimió el abril de 1931 por sus tendencias ideológicas. Franco lo restauró en Cataluña en 1939 y en el resto del país desde octubre de 1945 con la finalidad principal de colaborar con la guardia civil en sus acciones contra la guerrilla y organizaciones obreras clandestinas. El somatén fue definitivamente disuelto como banda armada en julio de 1978.¹⁷

Els sometents van destacar per la seva duresa repressiva. Tot i que eren “guàrdies civils de segona” van constituir un cos important en la cerca i la captura de maquis. Els sometents eren gent autòctona del territori i per tant, coneixia a la perfecció les diferents famílies dels pobles, les seves ideologies, rivalitats, simpaties, etc. Constituïen una figura “de camp” de la guàrdia civil; la qual investigava, recorria els boscos i les rutes o feia la selecció dels sospitosos. És a dir, els sometents feien el treball brut i principal, però en canvi per llei, mai podien atacar tot sols. Cal remarcar molts sometents eren personatges del poble conflictius o antics delinqüents que la Guàrdia Civil aprofitava per sembrar el terror i trobar l'obediència. Primo de

¹⁷ Imanol (2013) Sabaeres. Ni cautivos ni desarmados: El somatén. *Diagonal Periodico*. Consultat el 23 d'Abril de 2018. Des de: <https://www.diagonalperiodico.net/blogs/imanol/somaten.html>

Rivera va ser l'encarregat de restaurar aquest cos a Catalunya i tot l'Estat Espanyol. Va ser en aquest temps quan es va crear el Real Decret:

*Somos el somatén de la legendaria y honrosa tradición española y como él traemos por lema: Paz, Paz y siempre Paz. [...] que el somatén no era una fuerza auxiliar para el mantenimiento del orden público sino también un acicate de los espíritus para estimular la colaboración ciudadana con el nuevo régimen.*¹⁸

4.3.3 Les contrapartides

Les contrapartides les integraven guàrdies civils, voluntaris civils i sometents els quals intentaven aparentar ser veritables maquis, tant en la manera de vestir, com en l'armament que portaven. La missió encomanada era l'extermini de les partides de resistents a les muntanyes, i la seva forma d'actuació era presentar-se en els nuclis habitatges de les zones on el maqui actuava. Quan contactaven amb les persones dels habitatges de la zona, simulaven ser guerrillers, demanant-los menjar i falsejaven conèixer a les partides. Amb la qual cosa si els donaven informació o si no denunciaven la visita, estaven perduts, ja que automàticament eren arrestats per la Guàrdia Civil.

També van considerar oportú realitzar tota mena d'actes vandàlics, comenten tota classe d'excessos disfressats de guerrillers, d'aquesta manera perdien la confiança amb els seus enllaços, ja que aquests es trobaven entre dos focs no sabent qui era qui en aquesta llarga guerra. Aquesta situació va fer que molts maquis cansats s'entreguessin a la Guàrdia Civil i a canvi d'informació els garantien la llibertat (si sobrevivia a l'interrogatori). A causa de les contínues desercions els maquis van imposar que qualsevol traïció al moviment suposaria la mort. Així doncs, esclatar la guerra entre Guàrdies Civil i maquis i maquis contra maquis. Dos conflictes que sempre tenien la mateixa víctima: la població autòctona de la zona.

4.3.4 Zona de guerra i evacuació masos

Des que el general Pizarro es va instaurar com a general de la Guàrdia Civil, Governador Civil, Cap Provincial del Moviment i també, cap de la V Regió de la Guàrdia Civil, va declarar zona de guerra tot el territori on l'AGLA tenia actuació. En conseqüència es va obligar als masovers a desplaçar-se cada nit al poble que tenien assignat. Amb això Pizarro pretenia aïllar els maquis dels seus enllaços i també controlar tota la gent que habitava aquelles terres. Tots els masovers havien de baixar al poble amb els seus ramats. La Guàrdia Civil tenia un registre

¹⁸ Edmundo Fayanas (2016) El somatén. Nueva Tribuna. Consultat el 23 d'Abril de 2018. Des de: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/historia/somaten/20160912194306131677.html>

dels animals que posseïa cada família i únicament es podien sacrificar els animals amb l'autorització de la Guàrdia Civil. Si faltava algun i no tenies permís per matar-n'hi cap era senyal que l'havies entregat a algun maqui i per tant rebies el teu càstig per ser un enllaç. Fins i tot, es va arribar al punt d'obligar als masovers a collir els fruits dels arbres silvestres que tenien a les seves terres o plegar tot el blat, com a mesures de matar de fam les guerrilles.

4.3.5 Llei de fugues

“ Comprend que l'instint de defensa busqui mitjans extralegals. Una redada, un trasllat, un intent de fuga i uns trets començaran a resoldre el problema.” Primo de Rivera, l'any 1920.¹⁹

Segons la enciclopèdia, cat la Llei de fugues és la: Denominació aplicada a l'autorització legal de la força pública per a disparar contra els detinguts en cas de fuga. Fou el pretext aplicat sobretot contra els sindicalistes de la CNT, especialment en moments de màxima tensió social, com en 1920-23 a Barcelona (pistolerisme) o en 1931-32 a Sevilla (fets del parc de María Luisa). L'enciclopèdia, però, s'oblida que aquesta injusta llei també va ser aplicada a la zona d'actuació de l'AGLA des del 9 d'agost del 1947 fins a aproximadament el 1955, per instrucció del General Pizarro. La llei de fugues va ser el pretext idoni per sembrar el terror i la guerra bruta a les comarques del Maestrat i les seves proximitats. Aquesta llei va acabar amb nombrosos maquis, però també va ser l'excusa de la Guàrdia Civil a instaurar la seva pròpia llei i acabar amb aquells que bàsicament els molestaven, sense necessàriament està implicat o no amb el maquisard.

4.4 DONES A LA GUERRILLA

Les dones van esdevenir un pilar fonamental per a la supervivència d'aquest moviment, ja que els enllaços eren imprescindibles, i la majoria d'ells, eren dones, ja que en aquesta època les dones eren una figura secundària que passava desapercebuda a ulls de la Guàrdia Civil.

En els campaments no s'ocupaven de "tasques femenines" com netejar la roba o fer les menjades, sinó que cada guerriller s'ocupava de la neteja de la seva pròpia roba i la cuina se l'anaven repartint per setmanes. Les dones l'únic que no feien era carregar provisions i guàrdies nocturnes.

¹⁹ Tusell, Javier (1995) . GAL: Las sorpresas del atajo. *El País*. Consultat el 25 d'abril de 2018 des de: https://elpais.com/diario/1995/01/07/espana/789433204_850215.html

4.5 L'EVACUACIÓ I EL TRÀGIC FINAL DE L'AGLA

*Desaparecen los caminos, las sendas milenarias se pierden entre la maleza y con ellas, la cultura, la historia y la vida cotidiana de nuestros predecesores. Los jóvenes desconocen las rutas de los abuelos y se pierden y confunden los nombres. Un camino es una frase abierta por la historia y andando cubrimos su lectura. Nada más hace falta una mirada curiosa para conocer a través del paisaje.*²⁰

La primera evacuació de l'AGLA va ser a principis de 1950 i la única que viatjava era Cinta Solà, "La Nena", xicota de Jesús Caelles Aymerich conegut com a "Carlos Català", cap del Sector XXIII. Cinta va recórrer la Serra del Montsià, juntament amb la Pastora i Lucas, els quals tenien la missió d'acompanyar-la. Va residir en una Masia de Roquetes deu dies, allí li van comprar roba i ulleres per camuflar-la. Els masovers la van conduir a una estació que Cinta no recorda direcció Barcelona. Carles Català li va aconsellar que quan arribes a l'Estació de França, s'havia d'asseure en la cafeteria i demanar un cafè. Un cop hagués fet això hauria d'agafar un altre tren cap a Lleida i després un bus direcció Solsona. Un cop a Solsona, Carles li havia donat dues notes: una per ensellar-li a la seva germana i l'altra per a un cosí. Finalment, la germana la va acollir i Cinta es va refugiar durant uns mesos a la seva casa, fins que va arribar Carles i van passar els dos junts a la frontera francesa.

“Cuando me vio la hermana de Jesús se puso a llorar, porque al verme vestida de negro, creyó que yo era la viuda de su hermano. Con mi cuñada y mi suegra estube viviendo un mes”. Declaracions de Cinta Sola ²¹

Però no tots van córrer la mateixa sort que Cinta. Grande cap del sector XI – un dels més actius i estables de tota l'AGLA, va ser un dirigent respectat, piadós i combatiu – relata al llibre de Calvo (2009) *“nuestro error fue no retirarnos en el año 1948, ya que no se reunían las condiciones para ese frente. Había que luchar dentro de los sindicatos verticales, ya no teníamos nada que hacer en la montaña, salvo morir”*.²²

L'ordre d'evacuació l'emet Carillo el 8 de juny de 1951 i s'enviarà a Teo, José Gros i Antonio el Catalan des de França per fer-la efectiva. L'evacuació havia de ser imminent i no tenia

²⁰ Pedro Peinado (2003). Las rutas de la memoria, las rutas de los guerrilleros. *La Gavina Verde*. Consultat el 25 d'abril de 2018 des de:

<http://www.lagavillaverde.org/Paginas/TerritorioMaquis/senderos.html>

²¹ Calvo Segarra, J. (2009). *La Pastora. Del monte al mito*. (pp. 538)

²² Calvo Segarra, J. (2009). *La Pastora. Del monte al mito*. (pp. 579)

volta enrere, en conseqüència al gran nombre de baixes que sofria la guerrilla. L'evacuació va ser selectiva tenint en compte les preferències i els favoritismes del PCE. Bàsicament, perquè el PCE, tot i el seu discurs en contra de la jerarquització de les classes, tenia òbviament, classes. I aquells més fidels amb les directrius de la cúpula van ser els primers amb marxar. Els dissidents que havien predicat discursos diferents o no van acatar totes les normes de França van ser els últims d'abandonar Espanya o en els pitjors dels cassos sacrificats pel camí. És el cas de Pepito el Gafas dirigent i emblemàtic de l'AGLA que havia ocupat el càrrec de director en l'escola de captació guerrillera. Pepito, home de classe alta amb una bona educació i carrera, va ser crític amb la política de Carrillo i la cúpula del PCE, bàsicament perquè considerava que des de França no es podia entendre i conèixer les necessitats reals de la guerrilla. Així doncs, Pepito el Gafas i Pedro quan es pensaven que eren evacuats van ser executats per Ibáñez, el qual no era un simple camarada més sinó que coneixia els des dels inicis del maquisard, i fins i tot, havia lluitat amb Pepito durant la Guerra Civil a Madrid.

La tasca d'Ibáñez va ser àrdua però la va fer com totes les altres que li havien encomanat. La seva consciència però, mai perdonaria allò que havia estat obligat a executar. Per això un cop va tornar a França va demanar al partit la seva destitució. Al·legant problemes de salut va demanar si li podrien buscar una feina senzilla que li pogués permetre viure de forma decent. El partit va ignorar la seva petició a pesar de tota la seva trajectòria i importància dins de l'AGLA. Després de mal viure durant dos anys a França va ser capturat prop de la frontera i entregat a la Guàrdia Civil l'any 1952. De seguida les forces de seguretat es van adonar de la seva importància com a maqui, per això va ser sotmès a diversos interrogatoris a diferents presons espanyoles durant un parell d'anys. La seva col·laboració va ser significativa encara que mai va rebel·lar cap dels seus enllaços i aliats que l'havien ajudat a fer la seva tasca. Finalment, però, va ser condemnat a mort en un altre judici a València. Va ser afusellat a Paterna el 10 de novembre de 1956, la seva execució va ser l'última de l'AGLA.

La primavera de 1952 es va dur a terme l'última evacuació de l'Agrupació Guerrillera de l'Estat amb 27 homes: *“sin dinero, sin comida, sin guías (el guía que tenían els havia delatat), destrozados al andar. Nuestra obsesión era no disparar ni un solo tiro, hacer el menor ruido posible, ganar kilómetros en la marcha y resistir la fatiga y el desánimo. Decidimos no abandonar los montes, porque pese al hambre eran más seguros.”* [Calvo, 2009 (pp. 589)]

Finalment, després de 35 nits van arribar a França. Acabava així l'odissea que havia iniciat el 18 de juny del 1936. La guerra havia acabat per aquells homes i dones amb una doble derrota. Però tenien la satisfacció d'haver sigut prou valents per aixecar-se contra la dictadura, en uns moments que la majoria de gent resistia passiva i apàtica. Ells van voler sembrar l'esperança d'un futur que malauradament va tardar a arribar.

Com va explicar El Rubio a l'entrevista amb José Calvo, abans de passar la frontera va anunciar "Mirad hacia atrás, porqué lo que dejamos, tardaremos en verlo. No olvidéis quien nos ayudó y quien nos apoyó. [Calvo, 2009 (pp. 591)] . El Rubió només es va emportar una caixa de mistos plena de Terra de Terol. El seu trosset de terra el va acompanyar primer a França, a Txecoslovàquia i a Praga – dos destins freqüentats per maquis exiliats – finalment la va perdre en el seu últim destí: Cuba. Però sempre va pensar que aquella caixeta li donava sort i olorar aquella terra la única cosa que el feia seguir endavant.

4.6 EL DESTÍ DE LA PASTORA

Durant l'últim període, la guerrilla estava formada per La Pastora i el seu camarada Francisco Serrano van preferir no desertar per marxar a l'exili. Malgrat que per a molts dels seus companys, separar-se i continuar pel seu compte també era desertar. Per aquest motiu van ser considerats traïdors del PCE.

Francisco havia estat un maqui controvertit, havia estat cap del 2n batalló del XVII. Tenia fama d'exigent, insensat i massa ambiciós, segons una font: una nit va obligar a un guerriller (era de la CNT) que tenia 39 de febre a aixecar-se per anar a buscar-li aigua. Algunes fonts senyalen que: *"no tenían relación con ninguna otra organización extremista. Su desertión de debe a no hallarse conformes con las normas políticas y de actuación que últimamente recibieron [...] però no obstant hacen propaganda comunita; cometen asesinatos y hacen robo a mano armada."*²³ Però la idea de separar-se de l'agrupació va ser tant de Francisco com de la pròpia Pastora, la qual estava molt afectada per fracàs en l'assalt de Cerro Moreno i la mort de dos amics seus Valencià, primer i Lucas, al cap d'uns pocs mesos. Així que el 7 d'octubre de 1950 Francisco va proposar desertar per: *"fer vida guerrillera independiente indicándole que contaba con la reserva de varios depósitos de víveres, que se hallaban en ocultos lugares que solo él conocía, y que consistía en regulares cantidades de anís, aceite, chocolate y otros alimentos."*²⁴

Durant aquesta temporada es van refugiar en una masia situada a Paüls (Tarragona) i des d'allí planejaven els seus sabotatges. De fet van pactar amb el masover que si no els delatava, li donarien 20% del botí. Al llarg del 1951 van cometre centenars de robatoris i segrestos, més a la zona del Ebre pels pobles d'Horta de Sant Joan, Bot, Gandesa, Miravet i fins i tot, al Priorat on van obtenir 70.000 pessetes d'un rescat. Finalment el masover que tenien com aliat els va trair i van haver de passar l'hivern de 1952 refugiats a les muntanyes.

²³ Calvo Segarra, J. (2009). La Pastora. Del monte al mito. (pp.519)

²⁴ Calvo Segarra, J. (2009). La Pastora. Del monte al mito. (pp. 523)

Durant aquest període van viure de forma molt precària, ja que segons les fonts després de la traïció del masover, substituïen a base de farina i caps d'animals dels ramats (per no deixar als ramaders sense animal per menjar i així no els denunciaven a la Guàrdia Civil). El 2 d'agost de 1954 van entrar en un xalet a la pedania del Regués prop de Tortosa, no tenien ni idea de qui l'habitava però la van atacar per l'increïble façana de l'edifici. Allí van emmordassar la família i varen demanar diners. La Pastora controlava els rehens i Francisco comandava l'acció. Els ho van treure pastissos i després els hi van preguntar si volen vi, els maquis van respondre encantats. El germà no va tornar amb vi, sinó amb una arma, amb la qual va disparar a Francisco ferint-lo de mor. La Pastora al veure que no podia fer res per a salvar-lo va marxar a la fuga. Es va amargar durant dos anys a la serra de l'Espadella i al barranc de Vallibona (poble on havia nascut), robant patates, nous, farina i altres aliments, i canviant d'amagatall cada dia que passava. *"Durante estos dos años no comió ni carne ni pan, tomaba algo de vino que robaba en alguna bodega. Decidió no servirse no utilizar a ninguna persona para que le ayudase, pues era preferible pasar hambre antes que enfrentarse a la Guardia Civil. Por lo tanto, estuvo dos años sin hablar con ninguna persona, olvidando el sonido de su voz y hasta la articulación de la misma, perdiendo el habito y constándole gran esfuerzo volver a hablar cuando de nuevo se encamino al Principado de andorra"*²⁵

En silenci i sense armes, va emprendre el camí cap Andorra. Va treballar a un mas del terme de Sant Julià de Loria, presentant-se com Florencio Pla Meseguer. Allí va romandre fins a l'abril de 1960, quan un contrabandista conegut seu, el va denunciar i així aconseguia no tornar-li els diners que li devia a Florencio (segons les fonts 12.000 pessetes).Primer el van traslladar a una presó de dones, perquè al registre civil figurava com a tal. Finalment va passar un registre mèdic que afirmava que: "El individuo reconocido pertenece al sexo masculino; la constitución de sus órganos genitales es defectuosa, presentando hipospadias perineal y un escroto bífido que, junto a las reducidas dimensiones del penen, hacen que sea clasificado como: "pseudohermafroditismo masculino".²⁶

A partir d'aquesta diagnòstic va passar, finalment, a les presons de homes, on va romandre 15 anys. Se l'acusava de cometre 32 dos crims contra masovers i Guàrdies Civils, dins i tot se li atribuïen 4 absorts (no d'ell ja que hem vist que era un homes, sinó dels ensurts provocats en els seus actes vandàlics). Després de sortir del centre penitenciari, un funcionari que treballava a la presó on ell estava, el va acollir a casa seva per a que cuides els seus animals i conrees l'hort. Era un home ja gran i cansat. Cansat de la vida, cansat de la gent que

²⁵ Calvo Segarra, J. (2009). La Pastora. Del monte al mito. (pp.623)

²⁶ Calvo Segarra, J. (2009). La Pastora. Del monte al mito. (pp.637)

el rodejava. Durant la seva estada en la presó alguns periodistes que el van anar a veure intentat reviure el mite que havia esdevingut en el Franquisme: "... una mujer de entrañas de pedernal con una siniestra historia de crímenes", "repelente mujer con instintos de hiena", "ocultando con una tarjeta un lado de la cara, sucesivamente, en sentido vertical y "hay una perfecta diferenciación entre los rasgos de ambos sexos."²⁷

Però no va explicar res i tampoc es va immutar per res. Va escollir el silenci com a forma de vida i es va conformar apàticament amb la seva sort. La Pastora serà la única dels homes i dones d'aquell XXIII Sector de l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó que va poder veure sortir el sol l'1 de gener del 2004, per a després finalment, descansar en pau.

²⁷ Calvo Segarra, J. (2009). La Pastora. Del monte al mito. (pp.48)

5. REFERENTS

Una obra, tot i emparar-se en els criteris de la ficció, prové d'una realitat, la qual està composta per milers d'elements. Qualsevol d'aquests, constitueixen la nostra existència i poden evocar a la paraula. Entenem la paraula com el fet de transmetre tant a les persones i com al pas del temps. La paraula com l'herència. Una novel·la, un poema, una lletra de música o una pel·lícula representen una part d'aquesta realitat. Crear és representar la nostra realitat a través d'un referents que t'inspiren i et donen ales per volar.

Així doncs, trobar els vertaders elements que t'han guiat durant el procés és complicat, ja que inconscientment tot ens evoca. Però si que és cert, que un dels elements que s'ha repetit al llarg del procés de recerca i escriptura ha estat la cançó composta per Xoa Montes Capón i cantada per Luz Casal: *Negra Sombra*. La lletra prové del poema de Rosalía de Castro i reflecteix la seva trajectòria espiritual davant del descobriment del dolor :

Cuando pienso que te fuiste,
negra sombra que me
asombras, a los pies de mis
cabezas, tornas haciéndome
mofa.
Cuando imagino que te has
ido, en el mismo sol te me
muestras, y eres la estrella
que brilla, y eres el viento que
zumba.

Si cantan, eres tú que cantas,
si lloran, eres tú que lloras, y
eres el murmullo del río y eres
la noche y eres la aurora.
En todo estás y tú eres todo,
para mí y en mi misma moras,
ni me abandonarás nunca,
sombra que siempre me
asombras.

La seva melodia subtil i elegant, però amb un missatge intens i cru m'ha transportat a l'Espanya de la postguerra; trencada, resignada i solitària com la lletra de la poesia.

Pel que fa a l'audiovisual i entat a referències, que es va produir un abans i un després en el transcurs del guió quan vaig veure *Soldados de Salamina* (2003) de David Trueba. No la destaco pel seu muntatge, per la seva imatge o tècnica, sinó per allò que em va despertar. Quan vaig acabar *Soldados de Salamina*, me'n vaig adonar que els meus personatges, de la mateixa manera que els de la protagonista del film; no tenien vida. Eren plans i per tant, inversemblants perquè les persones i la vida som contrastos. *Soldados de Salamina* em va aportar el que anomenàriem la consciència de l'autor i creador que ha d'intentar sempre que imatges parlin soles no a través de la literatura, sinó a través de les accions.

Una altra pel·lícula que m'agradaria citar és *Incerta Glòria* (2017) d'Agustí Villaronga. Vaig estar molt temptada a no veure-la, perquè si he de ser sincera, no sóc gens partidària de *Pa Negre* (2010). I a banda, el títol de Joan Sales, sempre m'ha semblat una de les millors novel·les de la literatura espanyola de tots els temps. Però finalment, vaig caure i només puc afirmar que la *Incerta Glòria* de Villaronga no defrauda. Destacaria especialment el guió d'aquest film perquè és un exemple de síntesi i cohesió, dos factors que a mi em feien molta falta a mi per tractar l'AGLA. És a dir, Villaronga i Coral Cruz aconsegueixen crear una trama unificada de les moltes i disperses que apareixen el llibre, obviant molt de detalls, però deixat l'essència de cada personatge. També un fet destacable de l'obra és la impecable fotografia, molt a la línia de la que m'agradaria per representar la meua història: decadent, polsosa, inhòspita, rural, etc.

Pel que fa a les sèries que considero uns referents a seguir seguint la línia de guió de sèrie històrica són (2001) i *Fariña* (2017). *Hermanos de Sangre* és una sèrie basada amb el llibre de Stephen Ambrose i produïda per Tom Hanks. El podem considerar un dels primers èxits internacional dintre la categoria de sèrie històrica, elogiada tant com per la crítica com per al públic i que s'ha posicionat en la llista de "aquelles sèries que he de veure". Com va escriure Caryn Jammes a The New York Times "*una extraordinaria serie de 10 episodios que supera con maestría su mayor desafío: equilibra el ideal de heroísmo con la violencia y el terror de la batalla*".²⁸ *Fariña* (2017) dirigida per Carlos Sedes, i Jorge Torregrossa i produïda per Bambú Producciones, és la prova que el *target* televisiu espanyol pot interessar-se per fets històrics, si s'emmarca en una fotografia, trames i dinamisme adequat. *Fariña* a més a més, presenta de forma magistral el transcurs del temps – cada capítol és un any – sense perdre l'essència dels personatges principals i afegint trames noves que no resulten inconnexes.

Una altra obra que m'agradaria destacar i va ser la primera a consultar abans de tot el procés de recerca i ideació és *Por quién doblan las Campanas* (1940). Calia trobar un bon narrador que hagi estat a primera línia de foc per entendre la dinàmica de la guerra, ser coherents amb el conflicte. Hemingway em va aportar tant la crònica bèl·lica com una experiència en la narrativa; que et fa pensar que escriure potser és fàcil.

²⁸ Filmaffinity (2018). *Hermanos de Sangre*. Consultat el 30 de maig del 2018 des de: <https://www.filmaffinity.com/es/film640188.html>

6. LA BIBLIA

“La tarea del dramaturgo no consiste en crear confrontación o caos, sino en imponer orden.

Empezad por el factor perturbador y describid el intento de restaurar el orden.” (Mamet, 1989)

6.1 LOGLINE I TAGLINE

- **Logline:** “TERRA AMARGA” narra les vivències d’un grup de maquis de l’Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó. Ho fa a través de la vida de la Pastora, un maqui hermafrodita, que per por a les represàlies de la Guàrdia Civil i farta del assajament de la gent del seu poble, escapa a la muntanya per defensar una causa que mai s’havia qüestionat.
- **Tagline:** Ni cautijs, ni desarmats!

6.2 IDEA I TRACTAMENT

El fenomen del *maquisard*, és una part de la història de la Guerra Civil que sempre m’ha cridat l’atenció i també em toca de ben prop. Per a mi aquest treball no ha estat fer únicament un guió, sinó entendre el fenomen, des d’una perspectiva històrica i objectiva. Però a banda d’aquesta cerca personal, considero que el tema del maquisard és una “perla”, encara no massa explotada, tant per la creació literària, com per la cinematogràfica. Ja que engloba molts sentiments i qüestions humanes universals i atemporals, les úniques capaces de generar un *feedback* amb l’audiència.

Pel que fa al tractament, com he comentat anteriorment, he volgut que sigui objectiu i històric. Òbviament aquest guió està dins del gènere de ficció, entenent que alguns fenòmens s’han modificat per arribar millor a l’audiència o per tractar dues trames o dos personatges d’una sola vegada. Però tot i això, els fets explicats al primer capítol i als que el seguiran són autèntics, perquè la realitat sempre supera la ficció. Des d’un primer moment he tingut clar que volia plasmar, tant la lluita guerrillera amb les seves fortaleeses i contradiccions, com la postura de la Guàrdia Civil que evidentment va ser violenta i sanguinària. Però també cercant la part més humana de la força de l’ordre, fins als masovers; que com ja he anat comentant durant tot el treball, van ser les víctimes més mal parades en tot el transcurs. És a dir, volia mostrar totes les parts, sense obviar-ne cap: criticant i alabant tant els uns com els altres. Perquè la vida són contradiccions i no hi ha un heroi i un malvat, sinó que tots van cometre errors, ningú és pur i, perquè hi hagi una bona memòria històrica en aquest país, necessitem ser neutrals amb el nostre passat.

Per això, tot i que era el meu primer guió, no he volgut utilitzar la veu en off. Sé que és un recurs efectiu i que facilitar una mica més l'ordre dels fets que presents. Però la meua intensió era igualar els personatges, aportant-los la mateixa importància a través del diàleg.

El diàleg és el fil conductor que presenta i matisa els personatges, sense cap artifici, directe i vertader, trobant l'essència del personatge. La meua intensió és que el públic a través dels esdeveniments facin la seva catarsi personal, i trobin la veritat que ells vulguin trobar.

6.3 TEMPS

El temps ha estat un vertader handicap. El maquisard és la conseqüència de la invasió de la Vall d'Aran que va ser l'any 1947. Tan sols dos anys després, a l'agost de l'any 1946 s'oficialitza la primera reunió de l'AGLA. Tots els grans personatges i totes les grans accions que van realitzar els maquis, varen ser durant els anys 1946 i 1947. Aquesta és l'època de màxima esplendor on els guerrillers encara no lluitaven per la supervivència, sinó pels seus ideals. És l'època en què no practicaven el bandolerisme perquè pagaven a tots els seus enllaços i les accions que feien sempre eren reivindicatives, simbòliques i públiques. Per exemple, l'any 1947 va morir, Vicente Galarza "Andrés", primer cap de l'agrupació i encarregat d'escriure i imprimir el Guerrillero, la revista mensual de l'AGLA que va arribar a tenir 5.000 exemplars. També l'any 47, va morir Delicado, heroi a la resistència francesa i víctima d'una purga del mateix partit comunista, que va implicar un abans i un després en la història de la guerrilla. L'època d'esplendor de l'AGLA va culminar l'any 1947 moment d'entrada del General Pizarro Cenjor.

Però, atenint-nos a la història, la Pastora va iniciar la seva etapa guerrillera ni més ni menys que l'any 1949. Època de decadència per a l'agrupació, però moment en el qual es van produir els Fets del Cabanil i la seva agressió sexual, els dos detonants de la seva entrada al maquisard. Així que la meua única opció ha estat adaptar una mica la història, tot i que els fets narrats – Cap i Corb i els fets del Cabanil – corresponen a les seves dates exactes, endarrerint l'entrada de del Coronel Pizarro del 1947 al 1948. Així doncs, la història explicada narra els anys que la Pastora va estar a l'agrupació que són de 1949 al 1952.

6.4 SINÓPSI SÈRIE

Any 1948, la dictadura franquista compleix vuit anys al poder. Ens trobem a l'Espanya de la postguerra, on regna la desconfiança i la precarietat social; el ciutadà del carrer, resignat i atemorit, s'ha convertit en un peó més del règim. Però el Partit Comunista Espanyol, exiliat a França, no s'ha rendit i continua la lluita a través de l'Agrupació de Llevant i Aragó. La Pastora i els seus companys fugiran a la muntanya per defensar allò que ningú recordava o no volia recordar. Perquè la Guerra Civil Espanyola va acabar l'any 1939.

6.5 SINOPSIS DIFERENTS CAPÍTOLS

Segon capítol: La Pastora ha fugit amb els maquis. En un primer moment s'hosteja a casa de Cintà Solà, "La Nena", és allí quan accepta el gènere masculí, deixa enrere la Teresa Meseguer Pla per anomenar-se Florenci Meseguer Pla, tot i que, els maquis i la gent el continuen anomenant "La Pastora". Després va a l'escola de captació guerrillera, on coincidirà amb Pepito el Gafas, Grande i Rubio amb els quals compartirà els seus primers sabotatges i cops econòmics.

Tercer capítol: La Pastora torna a la seva terra el Maestrat després de la seva instrucció. Però les coses han canviat des que va marxar, Carles Català cap del Sector XVIII i amic seu embogeix. En conseqüència a les contrapartides i la dura repressió que estan sofrint, Català ja no confia en ningú i té por que els seus homes desertin, per això va acabar matant a desenes de companys seus per por que puguin fugir. A més a més, un dels seus millors amics, Rubén, mort en combat.

Quart capítol: La Pastora es queda sola. Carles Català és exiliat amb Cinta a França i el maquisard ha patit tan nombroses baixes com detencions. És en aquest moment quan la Pastora comença a tenir contacte amb Francisco un personatge pervers i poc acceptat dins del maquisard. Paral·lelament, València és víctima d'una purga del PCE i és culpable d'un fet que no a començ. La Pastora intentarà també contactar amb l'Aurora i la Maria, però intent d'acostament només els ocasionarà problemes tant a la mare com a la filla.

Cinquè capítol: Els maquis comencen la seva evacuació, però la Pastora es nega a fugir de la llar i a més a més, vol retre comptes amb la família que col·laborar amb la mort de Rubén. A més a més, Pepito el Gafas un dels poc dirigents en que la Pastora confia també mort en mans del propi PCE. Francisco i ell formen una partida independent que realitza nombrosos robatoris. En un d'ells Francisco és disparat a mort i la Pastora fuig per salvar-se la vida. És en aquest moment quan la Pastora es queda completament sola a la muntanya, però viurà com sempre ha volgut; amb llibertat.

6.6 ANOTACIONS SOBRE EL GUIÓ

Considerava adient mantenir el dialecte valencià i, més particularment, el dialecte que es parla a la comarca del Maestrat per a l'escriptura del guió. Òbviament no estan tots, perquè he decidit conservar aquells que estan acceptats al Diccionari Joan Alcover. Alguns d'aquets mots són el *vatros*, *el pareix*, *el seua* o *meua*, el *se* envers del pronom *es* i també alguns mots característics com el *xe* o el *xeix*. De la mateixa manera que s'ha respectat que la Guàrdia Civil parli en castellà, tret d'una escena, la de l'ofensa de la Pastora, en la qual al tractar-se de dos sometents i el Tinent Mangas, tots del territori i sols a la muntanya com és el cas, podria ser que haguessin parlat amb valencià tal com s'ha mostrat en el guió.

6.7 TRAMES I SUBTRAMES

La trama principal de la sèrie és la vida de Teresa Pla Meseguer, Florencio Pla Meseguer i de La Pastora com el nom que el tothom reconeix. Aquesta historia va sobre la cerca de la identitat d'una persona incompresa fruit d'una Espanya tràgica desgastada per la guerra. La Pastora és de les poques persones d'aquest món que sap què és viure i sentir-se dona i a l'inrevés. Experiència que ja el dota d'una forma de viure, de fer i sentir pròpies. No el podem classificar ni com a pastora o maqui, ni tampoc d'incompres. La Pastora és un supervivent, capaç de lluitar i superar-se per seguir endavant, costes el que costes. La Pastora al llarg de la seva vida no va anhelar altra cosa que la llibertat. La llibertat d'estar sola, sense ser jutjada ni burlada, la llibertat que li donava l'oblit de la muntanya i l'amor pels animals. No buscava car cap altra cosa i finalment ho va poder aconseguir.

Al voltant de la seva figura trobem molt personatges entrelaçats. Per una banda, la gent del poble (Aurora, Maria, Gisbert i Gartxo), per l'altra tots els maquis que l'acompanyen (Valencià, La Nena, Carles Català, Pepito el Gafas, Rubén, etc) seguits de la Guàrdia Civil (General Pizarro, Coroner Enrique Pastor i Tinent Mangas). Tots ells tenen una subtrama corresponent que mostren la seva personalitat i el paper que varen jugar a la vida de Florenci Pla Meseguer. L'únic personatge inventat del projecte és l'Aurora, ja que realment Maria Abella i Gisbert varen tenir dos nois. Tots els altres personatges són coetanis als fets.

6.8 PERSONATGES:

Protagonista:

- Teresa Pla Meseguer “La Pastora”

Maquis protagonistes

- Francisco Corredor Serrano “Pepito el Gafas”
- Jesús Caelles Aymerich Carles Català
- Cinta Solà “La Nena”
- Rafael Doroteo Ibáñez “Ibáñez”
- Francisco Iranzo Serrano “Francisco”
- José Linares Beltràn València
- Manuel Pérez Cubero “Rubio”
- José López González “Ruben”

Maquis secundaris

- Florián García Velasco “Grande”
- Remedios Montero Martínez Cèlia
- José Borrás “Cinctorrà”
- Eduardo Hernández Ruiz : “Tio Pito”

Guàrdies Civils:

- General Pizarro
- Enrique Pastor
- Tinent Mangas

Família de la Pastora

- José Gisbert
- Maria Abella
- Aurora Gisbert Abella
- Vicent Pla Meseguer

MAQUIS

Nom	Teresa Pla Meseguer / Florencio Pla Meseguer
Anys	30 anys
Alies	La Pastora
Família i educació	<p>Florencio/Teresa va nèixer l'1 de febrer de 1917 a La Pallissa del Tossal, al família humil i nombrosa (eren 8 fills) del terme de Vallibona.</p> <p>L'infant havia arribat al món amb una malformació congènita que va fer dubtar sobre el sexe del petit. Es va adoptar el gènere femení perquè d'aquesta manera s'evitava el servei militar, i també en aquella època estava més ben vist una dona masculina i ruda que un home femení.</p> <p>El seu pare va morir - de manera catastròfica, li va caure una paret sobre seu - quan ell només tenia tres anys.</p> <p>No va rebre quasi educació, ja que quan tenia uns 7 anys la seva mare la va haver de portar a una masia de confiança perquè visques allà. Doncs, les seves germanes, des de ben petites no van acceptar a la Teresa. Segons fons orals la seva mare va dir “ <i>Vos vinc a dir un favor: acolliu a Teresa una temporada, perquè sinó, me la mataran aquelles xiquetes. Me la tenen plena de moratons.</i>” [CALVO (2009)]</p> <p>Va tenir una gran relació amb Vicent, el germà més gran, que va morir el dia 11 d'abril de 1938 en mans dels republicans.</p>
Aspecte físic	<p>Cara redona, ulls grans de marrons fosc i amb celles frondoses i emmarcades. Tenia el nas ample i el llavi partit pel mig amb una cicatriu</p> <p>Molt alta, ampla d'esquena i forta.</p>
Aspecte psicològic	<p>Tot i que tenia un aspecte intimidant, era una persona molt acomplexada (per les burles que va patir des que era un nadó), insegura, espantadissa, solitària, incompresa. Tenia una gran sensibilitat: cap als nens, cap a la muntanya, cap a la fauna i la seva natura. També era molt generós i molt humil.</p> <p>Persona de poques paraules, es rumiava molt les coses no feia res a l'atzar (a causa de la seva gran inseguretat).</p> <p>No va tenir mai cap relació sexual. Quan era petita es va enamorar d'una dona d'una masia “la tia Coca”</p> <p>Es va començar a anomenar “Florencio” el dia que es va tallar els cabells i va deixar de dur faldes. Quan li van tallar els cabells va plorar.</p>
Ideologia Política	Cap
Trajectòria guerrillera	<p>Es va incorporar a l'AGLA al 1949 al Sector 23. L'any 1950 amb les evacuacions dels seus companys va decidir unir-se a Franciso Serrano Iranzo en una partida independent. Van practicar el bandolerisme fins l'any 1953 quan Iranzo va morir. És diu que no va marxar a l'exili perquè tenia que passar comptes amb una família.</p>
Habilitats	<p>Força i orientació, a més a més, era un gran coneixedor de les terres; s'havia criat entre els boscos de la Tinença els coneixia com el palmell de la seva mà.</p>
Mapa sentimental I (amors i amistats)	<p>Els maquis la van acollir i ella va trobar amb ells la família que mai havia tingut. Entre les seves amistat estava: Carles Català, Iranzo, Cintà Sola “la Nena”, Rubén i València.</p>

Mort

1 de gener del 2004

Font: Calvo (2009)

Nom	Francisco Corredor Serrano
Anys	30
Alies	Pepito el Gafas
Família i educació	Nascut a Madrid l'any 1917. Home culte es va graduar amb medicina l'any 1934, va ser durant aquesta etapa quan va començar a freqüentar els sindicats d'estudiants i va emfatitzar amb la causa comunista. A diferència de molts dels seus companys, era un home d'un estatus alt: família burgesa amb contactes entre les elits de Madrid, des de ben petit va rebre una impecable educació; parlava amb fluïdesa francès i anglès.
Aspecte físic	La seva presència és impecable: alt i esvelt, amb els cabells rissats. Té uns ulls grans i desperts, fet que es remarca més per les ulleres que sempre porta. Les quals, eren petites amb els vidres rodons de color caramel, el mateix to que els seus ulls.
Aspecte psicològic	De primer cop d'ull creuries que és un feixista i no un comunista. Sempre duia un barret blanc; que més d'un cop, el va salvar d'un control policial. Elegant i senzill, li agradava causar bona impressió i emprar les bones formes. Era ambiciós per naturalesa, creia fermament amb la causa guerrillera i la República; però amb la seva lluita també pretenia fer-se un lloc a la cúpula del partit. Òbviament no tot el que s'inspirava als maquis era l'altruisme del llibertat,
Ideologia Política	Comunista
Trajectòria guerrillera	Durant la Guerra Civil va ser "Comandant d'Informació" i fins i tot, "Cap de l'Estat Major". Càrrecs importants que va presidir amb rigor eficiència. Va estar pres i es va escapar l'any 1942. Va treballar amb "Grande" a Madrid i València en la clandestinitat fent propaganda guerrillera. Es va incorporar a la guerrilla el març de 1946; un cop allí va ser Director de l'Escola de Guerrillers i Cap del 17 sector

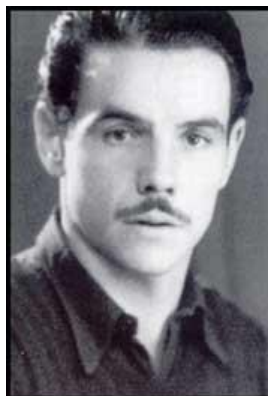
Habilitats	Intel·ligent, format, culte, observador, tenaç i un as amb les matemàtiques.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Tindrà diferents aventures amoroses durant la seva estada a la guerrilla, era tot un "Don Juan". Gran amic de Grande i Ibáñez, aquest últim serà l'encarregat de posar-li punt i final a la seva vida.
Mort	S'estima que sobre l'any 1950. No s'han trobat documents.

Nom	Jesús Caelles Aymerich
Anys	27 anys
Alies	"Carlos Català"
Família i educació	Va néixer el 31 d'agost 1921 a Solsona en una família de classe mitjana, la seva mare era modista i el seu pare serrador. Tenia una germana dos anys més petita que ell. Va rebre una bona educació, ja que fins i tot, va poder cursar educació secundària, però ho va haver de deixar per l'esclat de la Guerra Civil.
Aspecte físic	Alt, prim i esvelt. Pel castany i ulls marrons.
Aspecte psicològic	Era un líder nat i una ànima combativa. És va afiliar al PSUC l'any 1936 però per la seva baixa edat no va poder lluitar a la guerra fins l'últim període. Això més que tranquil·litzar-lo li va causar una gran decepció perquè ell volia lluitar contra els nacionals. <small>Font: La Gavilla Verde. Des de: Font: http://www.lagavillaverde.org</small>
Ideologia	PSUC
Trajectòria guerrillera	Després de passar dos anys a una presó de Lleida Jesús es va exiliar a França i l'any 1944 es va integrar en les primeres guerrilles que van passar la frontera amb l'operació de la Vall d'Aran. Va començar la seva estada al maquisard ajudant al cap del Sector 17, Antonio. Una de les accions més conegudes que ha protagonitzat va ser amb Valencià (José Linares), ells dos i els seus homes van ocupar el poble d'Ortells (Castelló) i van matar a l'alcalde per col·laborar amb la Guàrdia Civil. També va participar en l'atac a un tren blindat que portava una gran quantitat juntament amb els homes del Sector 11 i el seu Sector el 17. Van aconseguir 75.000 pessetes. Més tard, l'AGLA fundarà el sector 23 i escollirà a

	Jesús com el seu cap. Un episodi fosc en la vida de Carles va se cap a finals de l'any 1949. El sector 23 estava molt debilitat, el General Pizarro no els donava treva i en conseqüència havien desertat varius homes i també havien morts molts. Carles va embogir i es va dedicar a l'aniquilació sistemàtica d'aquells que considerava sospitosos d'esquirols o de voler fugir. La situació va ser tant greu que es van enviar dos enllaços a França per explicar la situació a Carrillo. Finalment, el van evacuar i quan van arribar a França el van culpar de traïció al Partit.
Habilitats	Valent, tenaç, impulsiu, cabut.
Mapa sentimental (amors i amistats)	S'enamorarà de Cinta Solà i serà ell qui li atribuirà el nom de "la Nena". Fugiran junts a França i tindran 3 fills. També va ser molt amic dels seus companys de guerrilla: València, Rubén i la Pastora. Va ser Carles Català qui li va despertar l'instint guerriller a la Pastora i va ser ell qui li va proposar d'unir-se a l'AGLA després dels fets del Cabanil..
Mort	Chauffailles Saona i Loira, 29 de novembre del 1976

Font: *La Gavina Verde*. Des de: <http://www.lagavillaverde.org>

Nom	Cinta Solà
------------	------------

Anys	20
Alies	La Nena
Família i educació	Va néixer a la Sénia l'any 1929. La seva mare i el seu tiet van començar a participar com enllaços l'any 1947. Era la més gran de 3 germans. Va cursar l'educació primària i després es va ocupar d'ajudar a la seva mare a la criança dels seus germans.
Aspecte físic	Menuda, de cabells castanys i ulls negres. Sempre va tenir fama de ser molt guapa entre el sector (i mirant la foto de sota no es pot dir a menys).
Aspecte psicològic	Dolça, curiosa i combativa. Va ser ella qui li va proposar a la Pastora de tallar-se els cabells i convertir-se amb un home.
Ideologia Política	Un cop a França quan es va exiliar amb Jesús Caelles, va estar molt vinculada a la cúpula de PCE, així que podem afirmar que ideologia comunista.
Trajectòria guerrillera	La seva trajectòria guerrillera va ser ocupant la posició d'enllaç.
Habilitats	Bon dot de la paraula. Al llibre de Calvo (2008) explica que Cinta mai aixecava sospites quan feia la compra per als maquis, ja que gràcies a la seva capacitat d'invenció i el dot de la paraula sempre s'inventava qualsevol excusa per justificar les seves compres. Un cop va anar a la sabateria de la Sénia i va demanar 18 botes de muntanya, òbviament aquest encàrrec no era gaire normal per a una jove de 18/22 anys, però va al·legar al botiguer que venien uns amics de Barcelona i anaven d'excursió a la muntanya.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Gran amiga i confident de la Pastora. Novia de Carles Català.
Mort	Continua en vida

Font *Juan Plasencia*. Des de: www.juanplasencia.com

Nom	Rafael Doroteo Ibáñez
------------	-----------------------

Anys	33 anys
Alies	Ibáñez
Família i educació	Nascut l'any 1913 a Azuara prop de Saragossa, jornaler d'ofici estava afiliat a la UGT però durant la República es va acostar al comunisme.
Aspecte físic	Era un home corpulent, alt, de cabell i mirada fosca. La seva cara era afable; doncs, tenia una considerable separació de les dents incisives. Aquest tret característic el convertia amb un home de posat simpàtic i graciós
Aspecte psicològic	Li agradava mesurar les seves paraules i era bo escoltant; preferia això a portar una conversa. Es mostrava sempre tranquil i serè, sempre amable i humil amb els demesos. Els assumptes de la guerrilla se'ls prenia amb una relativa distància, bàsicament perquè passava llargues temporades fent les seves rutes i no vivia tant amb la tensió que es respirava l'apropiament. Ningú mai va dubtar de la seva fidelitat a la cúpula. Home rigorós i mecànic; mai va ser descobert per la guàrdia civil durant els seus viatges. Tots els seus "paquets" van arribar al lloc que els pertocava.
Ideologia Política	Comunista
Trajectòria guerrillera	Va fugir a França el 1939 i lluita amb la Resistència contra l'ocupació nazi en la Segona Guerra Mundial. En acabar la contesa va tornar a Espanya com a guerriller, a la muntanya, juntament amb altres quatre homes naturals d'Aragó. Ja al maig de 1947 va ser nomenat enllaç general de la guerrilla amb el partit comunista a l'exili francès.
Habilitats	Obediència i gran resistència física per aguantar les llargues caminades fins a França i a l'inrevés.
Mapa sentimental (amors i amistats)	La seva vida acaba de forma tràgica doncs, per ordres de la cúpula, va ser encarregat d'assassinar a "Pepito el Gafas" i un altre maqui de nom "Pedro". Amics seus els dos, els coneixia des de la seva incorporació al maquisard. La tasca va ser àrdua però la va fer com totes les altres que li havien encomanat. La seva consciència però, mai perdonaria allò que havia estat obligat a executar.
Mort	Paterna el 10 de novembre de 1956

Nom	Francisco Franco Serrano
------------	--------------------------

Font: La Gavina Verde. Des de: <http://www.lagavillaverde.org>

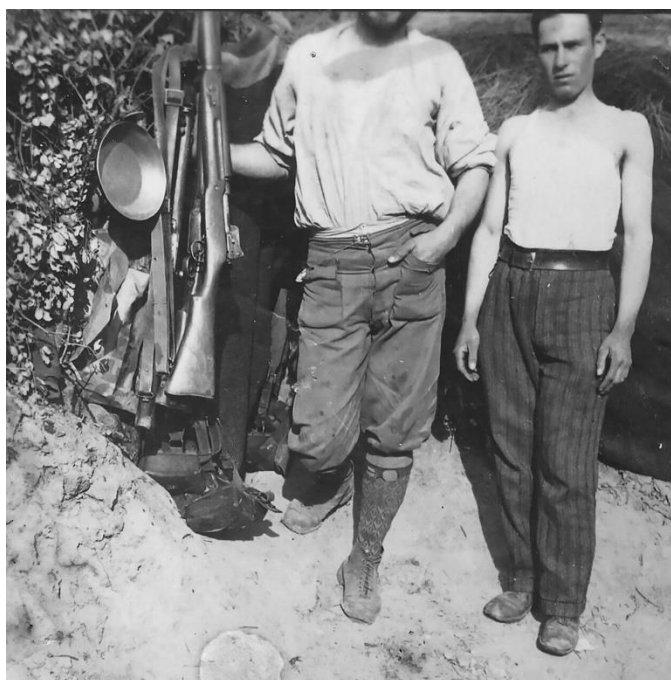
Anys	1938
Alies	Francisco
Família i educació	Va néixer a Pitarque (Terol) el 25 de setembre de 1911. De família guerrillera, ja que el seu pare Isidro Serrano Armengot, era maqui i se'l coneixia com el "Abuelo" i el seu germà Miguel Iranzo Serrano conegut com "Miguel" també ho va ser.
Aspecte físic	Corpulent, de baixa estatura, cabells i ulls foscos. Orelles grans i mandíbula marcada.
Aspecte psicològic	Va abandonar a la seva dona i a les seves dos filles per marxar al maquisard. Va esdevenir un mal son per a les guerrilles, no s'havia conivut, era cruel, irracional i impulsiu. No era un bon líder, sinó aviat un tirà.
Ideologia Política	Comunisme.
Trajectòria guerrillera	Es va incorporar a la guerrilla el dia de la reunió de las Cuevas de Regajo, moment de fundació de l'AGLA el 9 d'agost de 1946. L'any 1947 va ser cap del 2n batalló del sector 17. L'any 1950 el van passar al sector 23, moment en què coneix a la Pastora. El 7 d'octubre de 1950 es va separar de l'AGLA i va formar una partida independent amb la Pastora. Durant aquest període no practiquen el maquisard sinó el bandolerisme. Finalment va morir el 2 d'agost de 1954 en una finca del Regués, prop de Tortosa, a causa d'un fallit intent de segrest de la família arrossera Nomen.
Habilitats	Bo amb les armes i valent guerriller. Però molt malt caràcter, persona egoista i cruel.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Últim company de la Pastora. Tot i el seu mal caràcter la Pastora el va recolzar, ningú sap exactament el perquè, però suposem que Francisco va trobar amb la Pastora un home solitari i martiritzat, dos aspectes que ell molt bé coneixia.
Mort	2 d'agost de 1954

Font: El País de Cazarabet: tierra de resistentes, maquis y enlaces (III). Des de:

Nom	http://www.cazarabet.com/pais/kms/pais26/historia.htm
------------	---

Anys	36 anys
Alies	Valencià
Família i educació	Va néixer a Benicàssim el 29 de maig de 1913.
Aspecte físic	De baixa estatura, prima, pell pàl·lida, cabell fosc i ulls blaus.
Aspecte psicològic	Home bromista, bon company, fidel i servidor.
Ideologia Política	Comunista
Trajectòria guerrillera	És va incorporar a la guerrilla després d'escapar de la presó, en la qual estava condemnat a mort. L'any 1947 ja era cap del 1r batalló del sector 17., més tard va passar a formar part del sector 23. El 25 de maig de 1950 va mantenir un tiroteig amb la Guàrdia Civil però va poder escapar. Al cap de poc temps, quan s'estava refugiant al molí de Torreselle la guàrdia el va trobar i va acabar morint.
Habilitats	Bona punteria
Mapa sentimental (amors i amistats)	Gran amic de la Pastora i Rubén, de fet a la foto que veiem a sota, es comenta que l'home que veiem al seu costat i que té la cara partida per la inexperiència del fotògraf és la Pastora.
Mort	1950

Font: *La Gavina Verde*. Des de: <http://www.lagavillaverde.org>

Nom	Pablo Manuel Cubero Pérez
------------	---------------------------

Anys	25 anys
Alies	Rubio
Família i educació	Nacut a Benicamet l'any 1924.
Aspecte físic	Alt i ros, d'ulls verd i mirada intensa. La seva joventut jugava a favor, però el Rubio sempre va tenir fama d'home molt atractiu entre les joves dels pobles.
Aspecte psicològic	Home tossut, audaç, intel·ligent i gran líder. És un dels maquis més llegendaris de l'agrupació. Va ingressar a la guerrilla per voluntat pròpia i inspirat pel seu padrí que ja formava part del moviment.
Ideologia Política	Comunista
Trajectòria guerrillera	Incorporat a la guerrilla el 1947 ja el mateix any va ser cap d'una de les companyies del sector 17 i més tard cap de tot el sector. Va aconseguir desxifrar les claus que utilitzava la Guàrdia Civil al Govern Militar de Terol.-
Habilitats	Gran lideratge, ràpida capacitat de reacció, fort caràcter i estratègia
Mapa sentimental (amors i amistats)	Gran amic de Grande.

Font: La Gavilla Verde
Des de: <http://www.lagavillaverde.org>

Nom	José González López
Anys	23 anys
Alies	Rubén
Família i educació	Nascut a Pancorbo (Burgos) el 25 d'Abril de 1926.
Aspecte físic	Ros, ulls blaus i pell pàl·lida. Era escarransit però molt hàbil i hàbil amb les mans.
Aspecte psicològic	Sensible, amistós i lleia. No era temerari, sinó més aviat tranquil.
Ideologia Política	D'esquerrres, però no comunista va fugir de casa seva no per convicció sinó per obligació.
Trajectòria guerrillera	Es va incorporar a la guerrilla el 15 de març perquè pressentia que anava a ser detingut. Va ser cap del 1r batalló del sector 23 i després Secretari de d'Organització de l'AGLA.
Habilitats	Gran lector i escriptor, tenia un diari on anotava des dels seus pensaments i inquietuds, fins que havien menjat en aquella jornada i qui els ho havia subministrat.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Per la seva joventut i innocència va fer grans amistats dins del maquisard, ja que els seus companys tenien un tracte especial "de pare" cap a ell. Amb la Pastora i València va trobar una amistat sincera i forta.
Mort	El 15 d'octubre de 1949.

MAQUIS SECUNDÀRIS

Nom	Florián García Velasco
Edat	30 anys
Idioma	Castellà
Alies	Grande
Família i educació	Va néixer en un petit poble de Segòvia de nom Aldealcorbo, el 17 de desembre del 1916. De família pagesa, catòlica i apostòlica, va estudiar a l'escola 8 anys com escolà. Es considerat l'ovella negra de la família, renega de la seva educació catòlica i amb només 14 anys abandona el seu nucli familiar per instal·lar-se a la ciutat on va començar a treballar de cambrer. Amb 17 anys ja estava afiliat a les Joventuts Comunistes del PCE.
Aspecte físic	Home alt, ample d'esquena, fort. De nas ample, ulls marrons, cabell rissat. Sempre duia un barret.
Aspecte psicològic	Gran combatent, no tenia por a res, sempre estava disposat a realitzar les accions i sinó ho feia s'enfadava. Va néixer per ser maqui. Tot i ser un home d'aspecte imponent, era sensible i afable. Era molt popular dins del sector; tenia un humor negre que sempre anava bé per treure ferro als assumptes. Treballava molt bé amb equip, els seus companys eren la seva família i la seva vida, es deixava la pell per ells i mai va perdre cap home sota les seves ordres.
Ideologia Política	Comunista
Trajectòria guerrillera	Durant la Guerra Civil va pertànyer a la 50 ^a Brigada Mixta i més tard a la 5 ^a Brigada de Carrabiners aconseguint el grau de capità. Al finalitzà la guerra, va ser internat en un camp de concentració francès durant 22 mesos. Va ser alliberat l'any 1942, es va incorporar a la lluita clandestina de Madrid (sent responsable de la organització d'oficials de l'Exèrcit Republicà que havien quedat a l'interior). Al 1944 el PCE el va obligar a marxar cap a València, conjuntament amb Pepito el Gafas, perquè la policia seguia els seus passos.

	Allí durant un període breu va exercir de secretari de propaganda del Comitè Provincial del PCE. L'any 1946 es va incorporar a la guerrilla de Llevant i Aragó. Va ser l'únic membre de la AGLA que l'any 1942 va aconseguir evacuar tot el seu contingent cap a França sense patir cap pèrdua.
Habilitats	Força, simpatia, humor, gran company.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Té una relació sentimental amb la Cèlia. Es van conèixer quan ella comença a col·laborar com enllaç. Ella tenia 16 anys i ell 30: va ser amor a primera vista. Les relacions sexuals en les guerrilles estaven totalment prohibides i van consumir el seu amor a l'exili. Tot i això, Grande va cuidar de Cèlia els tres anys que ella va estar a la guerrilla. Era la seva protegida. Gran amic de Pepito el Gafas, es van conèixer en una presó madrilenya, junts es van escapar a València i junts van acudir a la Reunió de les Coves del Regajo quan es va formar l'AGLA. Pepito i Grande, eren guerrillers, amics i germans. Un cop formada l'AGLA els seus camins es van separar: Pepito era director de l'Escola Guerrillera i Grande combatent al capdavant. Tot i això, sempre que els dos varen tindre possibilitat, es van anar visitant. Necessitaven el consell de l'altre per tirar endavant.
Mort	17 d'abril de 2009.

Font: *La Gavilla Verde*. Des de:
<http://www.lagavillaverde.org>

Nom	Remedios Montero Martínez
Anys	16
Alies	Cèlia
Família i educació	Va néixer en una masia prop de Morella. La seva mare va morir quan va donar llum al seu germà petit. No va tindre quasi educació, des dels 8 anys ajudava al seu pare en els treballs al camp i portava les tasques de la llar.
Aspecte físic	Baixeta i menuda, de pel fosc i llarg, sempre el duia recollit en una impecable trena. Ulls foscos i pell clara.
Aspecte psicològic	Era una noia espontània i riallera: intentava buscar sempre el costat bo de les coses i mai es donava per vençuda, no per cabuda sinó perquè sempre mantenia l'esperança. Dòcil i afable, la vida al bosc va endurir la seva personalitat, però tot i això, somiava en fugir del camp i instal·lar-se a una gran ciutat; ser cosmopolita, una dona amb idees i culta.
Ideologia Política	No en tenia cap, però des de la seva entrada a la guerrilla va emfatitzar més amb el comunisme que amb el republicanisme.
Trajectoria guerrillera	Cèlia durant els anys al maquisard es va ocupar principal de fer d'enllaç: aconseguint provisions, tant de roba, armament com menjar i també, si podien informació, qualsevol cosa per facilitar la vida de la gent que lluitava a la Serra.
Habilitats	Hàbil falsificant firmes.
Mapa sentimental (amors i amistats)	Va entrar a la guerrilla de la Serra conjuntament amb el seu germà i el seu pare ja que després de fer d'enllaç durant 3 anys la policia troba proves de la seva activitat. Han de fugir i el front amb el maquisard es la seva única opció. El seu germà mort víctima d'una contrapartida, els guàrdies civils acabem amb la seva vida a força de destrallades i el seu pare es abandonat pel seu cap (el Manco de la Pesquera sense protecció, aliments ni tan sols armes. El pare de la Cèlia, no va poder superar els dies a la intempèrie: desprotegit i desorientat, i finalment, va morir. Aquesta última pèrdua va afectar molt a la Cèlia, ja que a diferència del seu germà el seu pare havia mort per la imprudència d'un dirigint, a més a més, tampoc havia mort lluitant sinó en va. Com s'ha explicat anteriorment, Cèlia, es va enamorar de Grande, el qual la va animar i protegir tot el temps que va poder. Durant la evacuació es van separa i no va ser fins al de 5 anys que finalment es van trobar i finalment, casar-se.
Mort	24 d'octubre de 2010

Grande i Cèlia
Font: *La Gavilla Verde*, des de:
<http://www.lagavillaverde.org>

Nom	José Borrás
Anys	31
Alies	Cinctorrà
Família i educació	Va nèixer l'any 1918 a Cinctorres, poble de la Tinença de Benifassà. Va estudiar molt poc, els seus pares eren arrendataris en una masia humil prop de Cinctorres.
Aspecte físic	Tenia pinta de mafiós sicilià. Cabells, pell mirada fosca, celles definides; d'aquestes que emmarquen la mirada i un nas fi i llarg.
Aspecte psicològic	Home espavilat i observador, aprenia ràpidament, i durant la seva estada a l'Escola de Captació Guerrillera va aconseguir desenvolupar la seva educació. Esperit lliure, aferrat a la seva terra la qual va estimar i va defensar fins a la seva mort. Es movia molt bé per les muntanyes, coneixia com la palma de la seva mà el terreny.
Ideologia i	Comunista
Trajectòria guerrillera	Va dirigir el 2n batalló de la companyia 23 des de l'any 1947 fins a la seva fugida a França (any 48, però a la sèrie serà posterior). Tenia el seu campament al terme de Vallibona. També va desertar nombroses vegades, i en una d'aquestes fugues, es va dedicar a organitzar balls a les masies i pobles amb un gramòfon. Ho feia conjuntament amb : "José Linares "Valencià", Valeriano García "Conill d'Ares" i Josep Sangüesa "Elietes" i va durar dos anys. Experiència que li va donar bones amistats. Va dirigir el 2n batalló de la companyia 23 des de l'any 1947 fins a la seva fugida a França (any 48, però a la sèrie serà posterior). Tenia el seu campament al terme de Vallibona.
Habilitats	Li agradava molt la ràdio i tenia veu de locutor, era molt aficionat la Radio España Independiente "La Pirenaica" - la posava una estona a totes les ballades populars que organitzava. Home carismàtic i sociable; gaudia d'un ampli i pintoresc ventall de contactes (aconseguia la seva munició a través d'un agent de la Guàrdia Civil que el tenia com enllaç i confident).
Mapa sentimental (amors i amistats)	Abans de marxar a l'exili va esperar al comandant Querol per venjar la mort dels seus enllaços i companys del poble. Gran amic del Conill d'Ares i Valencià, amb ells dos freqüentava els balls de les masies.
Mort	1997

Font: el diario.es des de https://www.eldiario.es/cv/maquis-resistir-Franquismo-sobrevivir-partido_0_738776117.html

Nom	Eduardo Hernández Ruiz
Anys	36 anys
Alies	Tio Pito
Família i educació	Nascut l'any 1913 a València.
Aspecte físic	Home gros, d'ulls foscos, calb i galtes vermelles.
Aspecte psicològic	Home tranquil de poques paraules.
Ideologia Política	Comunista- anarquista
Trajectòria guerrillera	Estava dins les guerrillers abans de la creació de l'AGLA. Després va formar part del Sector 17 i del sector 23.
Habilitats	Era un home gentil i honrat.
Mapa sentimental (amors i amistats)	<p>Probablement la seva millor aportació als maquis va ser la gosa Carmen. Una gosseta que Tio Pito va trobar i va ensinistrar a la perfecció i avisava als maquis quan olorava a la Guàrdia Civil. Però evidentment per no fer soroll no lladrava sinó que se li posaven els pels de punta i d'aquesta manera alertava als guerrillers de la seva presència.</p> <p>És rellevant en aquesta història perquè conjuntament amb dos guerrillers més, Cristino i Ventura, provoquen els fets de Cabanil que va ésser una de les causes que la Pastora marxés al front. Tio Pito es va entregar a la policia a diferència dels dos companys seus que es van suïcidar. Després de diferents interrogatoris va explicar on es trobaven dos campaments, l'un del del sector 17 i l'altre del sector 23 .</p>
Mort	Paterna l'any 1952

GUÀRDIES CIVILS

Nom	General Pizarro Cejor
Anys	60
Família i educació	Va néixer el 3 de juliol de l'any 1888 a Terol. Fill d'una família benestant era el menor de tres germans.
Trajectòria	Va ingressar a l'Acadèmia d'Infanteria l'any 1904 però finalment es va decantar per l'acadèmia de la Guàrdia Civil i va ingressar-hi l'any 1910. Cap al 1918 va ascendir a capità i va ser un dels enviats per petició del Govern a combatre al Salvador. És en aquest país on naix el seu fill i futur polític del PP Manuel Pizarro Indart. Després de la Guerra Civil va ser nomenat governador civil de Granada per combatre també un incipient maquisard, va ser tant el seu èxit que després el van nomenar General de la Guàrdia Civil, Governador Civil, Cap Provincial del Moviment i també i cap de la V Regió de la Guàrdia Civil de Terol amb l'objectiu d'acabar amb l'AGLA.
Aspecte físic	Alt, d'esquena ampla, ulls verd i cabell castany. Portava ulleres.
Aspecte psicològic	Entregat en cos i ànima al moviment franquista (estava dins del cercle d'amistats del dictador). No li va tremolar mai el polze i sempre va ser implacable en la seva estratègia per acabar amb el maquisard constes el que costes. Va ser tant la seva implicació que tan sols dos anys de l'exili dels maquis, el General Pizarro va morir, no sabem les causes però potser va ser aquesta obsessió que va tenir la que va posar punt final a la seva vida.
Ideologia Política	FET i de les JONS
Habilitats	Gran estratègia i líder militar
Mort	1954

Font: *Clemente Alonso Crespo Blog*, des de:
<http://clementealonsorespo.blogspot.com/2016/02/teruel-ano-1954-tal-como->

Nom	Enrique Pastor
Anys	37 anys
Família i educació	Va néixer a Morella l'any 12 de desembre de 1912. Fill únic d'una família acomodada va rebre una excel·lent educació al Seminari de Tortosa abans d'ingressar a l'acadèmia militar.
Aspecte físic	Home de mitjana estatura, pell pàl·lida i cabells i ulls foscos. Sempre porta unes ulleres redones de pasta negra.
Aspecte psicològic	Home moral i molt religiós, el sentiment de culpa el persegueix amb tot allò que fa i no fa.
Ideologia Política	FET i JONS
Trajectòria	Coronel de la Guàrdia Civil
Mort	1950

Nom	Tinent Mangas
Anys	45 anys
Família i educació	Va néixer al 1904 a Morella. De família nombrosa des de ben jove es va haver de buscar la vida tot sol.
Aspecte físic	Baixa estatura, amb bigoti, pel negre i ulls foscos.
Aspecte psicològic	No tenia escrúpols, era violent i sempre buscava problemes.
Ideologia Política	FET i JONS
Trajectòria	Abans de ser somatent era un lladre de la comarca, però la Guàrdia Civil amb l'entrada del General Pizarro es va començar a interessar per la gent problemàtica i violenta per ocupar els càrrecs de somatents i així mostrar respecte i sembrar la por tant a la gent civil com als maquis.
Mort	1975

FAMILIARS

Maria: Desconeixem la seva edat, suposem que devia tenir uns 30 anys. Era la més petita de dos germans, tots dos varen acabar a la presó per ser culpats d'enllaços, uns anys abans que la Pastora entres a treballar al mas. Així que ella es va convertir en la pubilla de la masia que va començar a treballar i portar amb el seu home Joan Gisbert. Va tenir una única filla Aurora, la seva devoció. Maria era seriosa, valenta i molt treballadora, enamorada com el primer dia del seu home.

Gisbert: Desconeixem la seva edat, però suposem que deuria tenir uns 35 anys. Era un rebel, un idealista atrapat en una vida rural i conformista. Va començar a col·laborar amb els maquis després de la detenció dels germans de Maria. Maria ho desconeixia completament i era un secret que Gisbert únicament compartia amb la Pastora. Era un home sociable, simpàtic i xerrador, sempre veia la part positiva de les coses, tot un contrapunt a la responsabilitat innata de la Maria.

Aurora: 13 anys. Aurora simbolitza la tendresa i la bondat que caracteritza a la infància. Tot i que en el guió Aurora està convençuda que ja ha abandonat la seva etapa infantil i ja és tot una “fadrina”. Aurora és amorosa i simpàtica, té una gran relació amb els seus pares i considera la Pastora la seva germana gran. És la innocència personificada que es veurà truncada pels transcurs de la història.

Vicent: És el segon germà més gran que té la Pastora. Vicent va ser la única vertadera família de la Pastora que la va acceptar i estimar. En el guió apareix de jove, abans de marxar a la guerra, era un noi vitalici, honrat i afable.

7. GUIÓ "TERRA AMARGA"

ACTE I

SEQÜÈNCIA 1:

EXTERIOR. DIA. MASIA A LES AFORES. ALCALÀ DE XIVERT. NOVEMBRE DE 1948

OLIVER està assegut a les escales que hi ha davant la pallissa, està cosint unes espardenyes amb unes vetes de color lila per al seu fill. Des d'aquí hi ha una vista agradable: la seva masia està acabada d'emblanquinar i les muntanyes darrere on es pot apreciar el Castell de Xivert.

Davant de l'OLIVER està el seu fill, un nen de poc més de 3 anys que s'anomena igual que el seu pare: OLIVER. (OLIVER FILL està jugant a perseguir les papallones.

Pel camí que porta a la masia està arribant la Domitila carregada amb un cistell ple de roba.

OLIVER (pare) quan la veu tan carregada, corre cap a ella i li pren el cabàs.

OLIVER

En dos mesos ja el tenim aquí. Ara t'has de cuidar.

OLIVER li dona un petó a la galta, ella gira la cara i s'acaben besant als llavis.

DOMITILA

(mirant-lo als ulls)

Com vaig poder viure tant de temps allunyada de tu?

OLIVER li posa la mà a la galta amb delicadesa, apropa el seu front al d'ella.

OLIVER

Perquè tu sempre pots amb tot.

FERRERES (padrí de l'OLIVER FILL i amic de la família) ve amb bicicleta pel mateix camí.

FERRERES

Família!!! Ja estarà bé, sempre esteu acaramel·lats xèic!

OLIVER

FERRERES, company! Què te porta per aquí?

FERRERES

(eufòric)

Ho he fet, ho he fet! Tinc la caseta!

El nen plora, la DOMITILA va corrents cap a la casa a veure què li passa.

OLIVER
Xeic, l'has comprat al final.

FERRERES
(content)

Sí, ja saps que sempre m'ha agradat eixe cantó de la serra. I esta finca és de les bones! Per lo que m'ha costat, m'he arriscat!

OLIVER
Que estiguin barates no és bona notícia...
Però si tu estàs content me n'alegro.

FERRERES i OLIVER es xoquen les mans i es donen una forta abraçada. DOMITILA està davant el pallar amb el nen en braços. Veu com s'abracen ells dos. Mira al seu voltant. Un núvol tapa el radiant sol d'estiu. Els ulls de DOMITILA estan plens de llàgrimes.

SEQÜÈNCIA 2:

EXTERIOR. DIA. MASIA DE FERRERES. ALCALÀ DE XIVERT. NOVEMBRE 1948

FERRERES contempla des de fora la masia les terres que acaba de comprar. Les vistes són privilegiades. Es veu el poble al fons i també la masia de l'OLIVER.

FERRERES té set, obre la bota que portava i està buida. Entra dins la masia, va cap a la cuina, veu un armari i l'obri. A l'interior de l'armari està amagat DELICADO.

FERRERES
Hòstia puta!

FERRERES cau al terra de l'ensurt, està tremolant, es frega els ulls, es desplaça a quatre grapes direcció a la porta intentant fugir. DELICADO li agafa la cama.

DELICADO
Eh xaval, però tu on vas?

DELICADO l'arrossega de la cama cap a ell.

DELICADO
No t'espantes, tu a mi no m'has vist. Però si dius alguna cosa te buscaré i te mataré.

SEQÜÈNCIA 3:

INTERIOR. DIA. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ. NOVEMBRE 1948.

DOMITILA està dins la cuina preparant el dinar. Per la finestra controla a OLIVER i el seu fill. Veu que FERRERES s'apropa de nou

al mas. OLIVER agafa una bicicleta i marxa amb ell corrents.
DOMITILA surt.

DOMITILA
Però que passa?

OLIVER
(amb presses)
Res, tranquil·la ara vinc, vigila al
menut.

SEQÜÈNCIA 4:

INTERIOR. MATINADA. HABITACIÓ. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ.
NOVEMBRE DE 1948

A l'habitació estan dormint DOMITILA, L'OLIVER FILL i l'OLIVER
PARE. Es senten les gallines i el gos lladrant.

OLIVER FILL
(sacsant als seus pares)
Mama...
Papa...

DOMITILA obre el fanal i s'aixeca del llit. OLIVER també s'aixeca
i l'agafa ràpidament del braç.

OLIVER
És cosa meua. No te fiques.

DOMITILA
Aquesta casa és dels dos. Per tant això és
cosa dels dos.

DOMITILA agafa una jaqueta i surt al passadís. OLIVER la segueix.

OLIVER
Domitila....

DOMITILA
Tu millor que ningú saps el que fan a la
gent que col·labora amb ells.

OLIVER intenta dir alguna cosa, però la DOMITILA el frena. DOMITILA
parla disgustada, amb un fil de veu.

DOMITILA
Jo crec amb els teus ideals, jo crec en
tu. Però no vull criar als meus fills
sola.

DOMITILA respira, s'intenta calmar.

DOMITILA

No fa ni tres anys que has sortit de la presó, deixem la guerra i los seus fantasmes.

OLIVER mira cap a baix, li agafa les mans i li besa.

SEQÜÈNCIA 5:

INTERIOR. MATINADA. CUINA. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ. NOVEMBRE DE 1948.

DOMITILA prepara una sopa. Els 4 MAQUIS (van amb roba marró i negra, duen gorra i fulards per tapar-se la cara, estan bruts i van armats) i OLIVER estan asseguts a la taula.

OLIVER

Me alegra camaradas que el viaje les haya ido bien y que ustedes estén bien.

CEDACERO

(content)

Y con las magníficas ollas que hace tu mujer aún mejor!

OLIVER s'apropa a DELICADO, li demana si poden parlar un moment, caminen cap al passadís.

DELICADO

El veig una mica nerviós. Passa alguna cosa?

OLIVER

(en veu baixa)

En uns dos mesos seré pare del meu segon fill... Camarada, jo ja vaig lluitar a la guerra i vaig defensar la República fins a l'últim moment...

DELICADO

(l'interromp)

Ja ho sé amic. Però, com tu ja saps, la guerra encara no ha acabat.

OLIVER

(tens, agressiu)

Fa 9 anys que ha acabat.

DELICADO

Vols trair la República?

OLIVER mira al terra. DELICADO agafant-lo de la roba.

DELICADO

(enfadat)

T'estic preguntant, que si estàs traint la República?!!

OLIVER

Jo he canviat de vida i no puc pensar només amb els meus ideals. No podeu tornar aquí.

DELICADO

Pare d'una família diu... Saps que eres a ulls de la Guàrdia Civil? Eh, ho saps? Eres un antic anarquista que ha refugiat a bandolers a la seua pròpia casa posant en perill a la seua dona embarassada i al seu fill.

ELS 3 MAQUIS i DOMITILA senten la conversa. A DOMITILA li tremola el pols i en conseqüència vessa, sense voler, una mica de sopa sobre la taula. CEDACERO, s'aixeca ràpidament li fa una senyal perquè sigui DOMITILA. CEDACERO agafa la baieta i es posa a netejar-ho ell.

OLIVER i DELICADO continuen parlant al passadís.

OLIVER

No te vaig oferir mai casa meua. Aquell dia per compassió te vaig preguntar si necessitaves ajuda, no una casa. Vens aquí cada 2 setmanes amb homes diferents, demanant menjar, llits per dormir o cures.

DELICADO li passa el braç pel coll.

DELICADO

Amic, no estàs entenent el concepte. Ja has fet tard. Si tu caus, jo caic, i si jo caic, tu caus.

SEQÜÈNCIA 6:

EXTERIOR. DIA. CAMP. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ. DESEMBRE DE 1948

DOMITILA està segant. OLIVER s'apropa, i seu a terra. OLIVER FILL se li tira al coll i l'abraça. DOMITILA seu al seu costat. OLIVER té al nen en braços i el cap de la seva dona reposant a la seva espatlla. Li ensenya les joies que acabava de confeccionar.

OLIVER

Per a tu, és l'últim que he fet.

OLIVER li posa un collaret a la DOMITILA.

DOMITILA
(Desencaixada)
Què? Per a mi...?

OLIVER
Sht...

OLIVER li acaricia el pèl i la besa. OLIVER, DOMITILA i OLIVER FILL estan tota la tarda al camp. OLIVER està pendent d'ells, acariciant a la DOMITILA, jugant amb OLIVER FILL i besant-los als dos.

SEQÜÈNCIA 7:

INTERIOR/EXTERIOR. MATINADA. CUINA. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ.
DESEMBRE 1949.

DOMITILA es troba al terra ajupida curant el peu de CEDACERO. Han arribat els guerrillers molt mal ferits.

CEDACERO
Señora, de verdad se lo agradezo mucho.

DOMITILA
De nada muchacho, ahora a descansar.

Els MAQUIS (5 en total, coneixem a CEDACERO i DELICADO) s'aixequen i van cap al pallar per descansar.

OLIVER
Vaig al poble i aprofito per comprar pa per als pollets. I així després, si vols, podem anar amb l'OLIVER a prendre un bany.

DOMITILA
Me pareix perfecte. Ja és hora que el seu pare li ensenye a nadar.

OLIVER està a punt de marxar per la porta.

DOMITILA
Amor, espera, la jaqueta!

OLIVER va cap a DOMITILA, ella agafa la jaqueta del penjador i li allarga. OLIVER la besa al front i marxa.

SEQÜÈNCIA 8:

INTERIOR. MATINADA. CUINA. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ. DESEMBRE 1948

DOMITILA va a l'habitació i desperta a OLIVER FILL i baixen a la cuina. DOMITILA li serveix l'esmorzar a OLIVER FILL. Mentre OLIVER FILL menja, DOMITILA neteja els draps plens de sang per les ferides dels maquis. Es sent el gos lladrant. DOMITILA surt de la masia per veure que passa. DOS GUÀRDIES CIVILS es dirigeixen a la masia. Van per camp obert, busquen intentar sorprendre els guerrillers. DOMITILA entra corrents i avisa als MAQUIS. DOMITILA agafa al seu fill als braços i surt de seguida fora de la casa. El comandant HERNÁNDEZ DE LOS RIOS dona l'ordre de rodejar la casa amb senyes.

HERNÁNDEZ DE LOS RIOS

Si no salís por vuestro propio pie,
quemaré la casa.

DOS MAQUIS surten de la casa disparant. LA GUÀRDIA CÍVIL els aniquila. DELICADO surt en les mans en l'aire en senyal de pau i tira el fusell que duia penjat al coll. Comença a ploure.

DELICADO

¡Señor Comandante Hernández De los Rios!
¡Que placer! Me gusta poner cara a la
gente...

DELICADO s'apropa al COMANDANT HERNÁNDEZ DE LOS RÍOS.

DELICADO

Siempre siguiendome, eh! Como el gato y el
ratón. Pero yo soy el gato y usted no es
un ratón, es una rata. Y sabe que comen
las ratas? La basura sobrante.

Els DOS GUÀRDIES CIVILS s'apropen més al tinent HERNANDEZ.

GUARDIA 1

(fluix)

Acabamos con el?

HERNÁNDEZ DE LOS RIOS

No. Hemos matado a dos, necesitamos uno
con vida.

El comandant HERNANDEZ s'apropa a DELICADO.

HERNÁNDEZ DE LOS RIOS

(amb ironia)

Eres DELICADO supongo, jefe del Sector 23
de la gloriosa e invencible AGLA

DELICADO, que encara duia els braços aixecats com a mostra de rendició, els baixa i amb la mà esquerra fa intencions de donar-li la mà.

HERNÁNDEZ DE LOS RIOS

Con la derecha por favor, no sea descortés
nada más conocernos.

DELICADO riu amb picardia i posa la seva mà esquerra a la butxaca. DELICADO té una granada de mà a la butxaca esquerra. HERNÁNDEZ li dona la mà i se'n adona que té l'esquerra a la butxaca.

HERNÁNDEZ DE LOS RIOS

La mano izquierda fuera

DELICADO la treu amb la granada a la mà i l'activa. Li estreny la mà dreta i agafa amb força a HERNÁNDEZ DE LOS RIO perquè no s'escapi.

DELICADO

Ni captius, ni desarmats!

L'explosió és tan forta que mata el COMANDANTE HERNÁNDEZ DE LOS RIOS, ELS DOS GUÀRDIES CIVILS i el DELICADO. DOMITILA des de la porta de casa seva observa la calamitat; tot una carnisseria; no s'identificava cap cos, únicament parts. DOMITILA tremola i paralitzada. Mira al seu voltant tremolant, encara porta al OLIVER FILL en braços. Sent un soroll, es gira i es CEDACERO.

DOMITILA

Corre! Vete!

CEDACERO

Señora tiene usted que avisar a su marido.

DOMITILIA obre els ulls com a plats i es posa la mà a la boca. DOMITILA deixa el nen al terra.

DOMITILIA

Vés a dins i fins que no sentes a la mama
o al papa no surtes.

DOMITILA, embarassada de 7 mesos, mira cap al poble. Estreny el collaret que OLIVER li havia regalat i comença a corre cap al poble. Està plovent (plovent i embassada de 7 mesos)

SEQÜÈNCIA 9:

EXTERIOR. MATÍ. ALCALÀ DE XIVERT. DESEMBRE DE 1948.

OLIVER amb el pa i amb la seva bicicleta, emprèn el viatge cap a casa, creua la via fèrria que separa el poble dels camps.

Abans d'entrar al camí que condueix a l'alqueria, OLIVER, es troba un camió negre de la guàrdia civil. Hi ha DOS GUÀRDIES al camió i DOS a peu del camí.

Els DOS GUÀRDIES DEL CAMÍ esposen a OLIVER i tiren el pa que havia comprat, posen la bicicleta al camió i fan pujar a l'OLIVER al camió negre.

SEQÜÈNCIA 10:

EXTERIOR. MATÍ. ALCALÀ DE XIVERT. DESEMBRE DE 1948.

DOMITILA es troba a meitat camí quan de sobte veu un camió negre. Al darrere van dos homes encaputxats, són CEDADERO i OLIVER. DOMITILA de seguida reconeix a l'OLIVER per la jaqueta de pana.

DOMITILA
No, no, nooo!

SEQÜÈNCIA 11:

DIA. EXTERIOR. ALQUERIA DE PEDRO JOSÉ. DESEMBRE DE 1948.

Els QUATRE GUÀRDIES fan baixar del camió a CEDACERO i OLIVER. Els QUATRE GUÀRDIES col·loquen a OLIVER davant la porta de casa seua. Els QUATRE GUÀRDIES el rodegen. UN GUÀRDIA li treu la caputxa. OLIVER FILL, surt de la casa espantat i comença a plorar. OLIVER a OLIVER FILL es dirigeix cap a ell, els QUATRE GUÀRDIES l'aturen.

OLIVER
(cridant)
Entra a dins fill, no plores, ara vindré.

El nen no para de plorar, però tal i com li diu el seu pare entra a la casa. Els 4 GUÀRDIES rodegen a OLIVER i li comencen a pegar amb les culates dels fusells, obligant a l'OLIVER a estar de peu i si queia els cops eren més forts. Arriba DOMITILA.

DOMITILA
(plorant, ofegada per la correguda)
Por favor, se lo pido...

A DOMITILA se li talla la veu no pot parlar.

GUÀRDIA 1
Quién es esa? También te ayudaba, eh?

GUARDIA 2
Responde, rojo de mierda!

OLIVER
Sí, es mi mujer... Pero estamos juntos por el niño. Es una mala zorra y seguro que es

la que me ha traïdo. Ah, a... (balboteja) a ella no le gustaba nada lo de alojar comunistas.

GUÀRDIA 3

Se equivoca, le ha traicionado el carnicero de su pueblo.

GUARDIA 4

El pobre irá unos meses cojo

GUARDIA 1, 2, 3, 4

Ja, ja, ja, ja, ja

GUÀRDIA 1

Señora... Ven ven!

DOMITILA s'apropa. Plorant.

GUARDIA 2

Acérquese más, pues si tanto odia a su marido seguro que le gustará ver como lo matamos.

DOMITILA traga saliva, es frega les llàgrimes i s'apropa més a uns 5 metros d'ells. El GUÀRDIA 1 l'agafa de la mà a DOMITILA i l'apropa encara més. Els GUÀRDIES 3 i 4 agafen pels braços a OLIVER i el posen de cara la paret. OLIVER està greument ferit, però es mostra seré. OLIVER recolza la mà sobre la paret, amb suavitat i dolçor, com si toques la cara de la seva dona. OLIVER recolza el front sobre la paret.

OLIVER

Por favor...

Es gira cap als GUÀRDIES i cap a DOMITILA.

OLIVER

Dejadme quitar los zapatos que llevo. Son los más buenos que tengo y me gustaría dejarselos a mi hijo.

GUÀRDIA 3

Puede usted hacerlo.

OLIVER es descalça. DOMITILA s'apropa a ell per agafar-li. DOMITILA i OLIVER es miren per última vegada als ulls.

OLIVER

(en veu molt baixa)

T'e... t'estimo

DOMITILA agafa les sabates i aconsegueix tocar les mans del seu marit. Les acaricia. Està plorant a llàgrima viva.

GUARDIES
Eh, venga, rapidito.

DOMITILA torna al lloc on estava amb les sabates a la mà.
Els GUÀRDIES carreguen els cartutxos. DOMITILA tanca els ulls.

OLIVER
Vi Vi Visca la República! Visca la
Llibertat!

I un intens tiroteig acaba amb la vida de l'OLIVER. El vestit de la DOMITILA, igual que les seues galtes, estan esquitxades de sang. Els GUÀRDIES agafen a CEDADERO que continuava al costat emmanillat. CEDADERO mira a DOMITILA, "lo siento" (sense pronunciar paraula alguna, ho fa amb el llavis). DOMITILA no reacciona. La GUÀRDIA CIVIL marxa i ni tan sols arreplega el cos encara calent.

SEQÜÈNCIA 12:

EXTERIOR. DIA. CEMENTERI. ALCALA DE XIVERT. DESEMBRE DE 1948.

DOMITILA amb un cotxet i el petit OLIVER, deixa unes flors a una làpida on es pot llegir:

" AL PARE DE QUI GUARDEM
EL NOM I LA HISTÒRIA,
QUE TU NO VAS MORIR,
LES BALES NO MATEN LES IDEES,
ELS MORTS, NO MATEN LA VIDA
OLIVER GARCIA HERRERA,
14/09/1921 - 22/12/1948"

PANTALLA EN NEGRE. TITOL SÈRIE: TERRA AMARGA

SEQÜÈNCIA 13:

INTERIOR. NIT. BASILICA DE MORELLA. MISA DEL GALL. 24 DE DESEMBRE DE 1949.

Coronel ENRIQUE PASTOR RODRÍGUEZ està assegut a primera fila. Al seu costat hi ha multitud de membres del consistori entre els quals destaca: l'alcalde Martí Calduch i la seva esposant Rosa Prades. Presideix la cerimònia el CAPELLÀ DE MORELLA. El TINENT MANGAS acompanyat de DOS GUÀRDIES CIVILS irrompen en mig de la cerimònia. El soroll de la porta i els passos fermes del TINENT MANGAS, custodiat pels dos GUÀRDIES, fan que la gent es giri i es despisti de la cerimònia.

ENQUIPE PASTOR no treu la mirada del capellà, abduït amb per la paraula del senyor. Entre les mans dur un crucifix de

TINIENTE MANGAS (a cau d'orella)
Señor Coronel.

El coronel ENRIQUE PASTOR sense deixar de mirar al capellà el mana calla al TINENT MANGAS, posant-se el dit anular al llavi. El TINENT MANGAS es queda al costat impacient i avergonyit, baixa el cap. Al seu darrere té els DOS GUÀRDIES CIVILS formant. Tota l'església mira cap a ells expectants.

CAPELLÀ DE MORELLA
Porque he aquí, que el SEÑOR sale de su lugar, para visitar la maldad de los pecadores de la tierra; y la tierra derramará su sangre, y no encubrirá más sus muertos. Pues el traidor no tiene sitio en la casa de Adam y Eva.

El CORONEL ENRIQUE PASTOR fa un gest amb el cap al CAPELLÀ. El CAPELLÀ li torna en senyal d'aprovació. ENRIQUE PASTOR se santifica, besa el rosari, es posa dret i comença a caminar. El TINENT MANGAS i els DOS GUÀRDIES civils el segueixen per darrere.

SEQÜÈNCIA 14:

INTERIOR. NIT. QUARTEL GENERAL DE LA GUÀRDIA CIVIL. VALLIBANA. 24 DE DESEMBRE DE 1949.

El coronel ENRIQUE PASTOR irromp a la sala. Al voltant d'una taula trobem asseguts diversos alts càrrecs de la Guàrdia Civil i al cap te taula el GENERAL PIZARRO.

El GENERAL PIZARRO s'aixeca.

GENERAL PIZARRO
Dejadnos solos.

Tothom obeeix i abandona la sala. El TENIENTE MANGAS en un racó, no abandona la sala.

GENERAL PIZARRO
Esta usted sordo?

CORONEL ENRIQUE PASTOR
Mi general, es mi hombre de confianza y un gran entendido de estas tierras. Conocimiento que a usted y a mi nos hace mucha falta.

GENERAL PIZARRO

Como sois los Hombres de Iglesia que perdonáis hasta ladrones y asesinos, como el Teniente Mangas. Espero que no sea tan benévolo con los forajidos CORONEL PASTOR.

CORONEL ENRIQUE PASTOR

Los rojos son hijos del diablo no se halla perdón en su alma.

GENERAL PIZARRO

Me han enviado aquí para restablecer el orden, no para recibir sermones dominicales. Hace dos días murió un comandante; se ha acabado el perdón y empieza la guerra.

ACTE II.

SEQÜÈNCIA 15:

EXTERIOR. DIA. MAS DE LA PASTORA. 25 DE DESEMBRE DE 1948.

La PASTORA està al capdamunt d'un turó amb el seu ramat d'ovelles. La PASTORA està asseguda a una pedra; llegint en veu alta. No sap llegir, li costa molt, va molt lenta i s'enganxa a cada paraula.

LA PASTORA tanca el llibre amb força i ràbia, a continuació tira el llibre al terra. En el llibre podem llegir "CONSEJOS DEL GUERRILLERO POR EL AGLA. 2 DE SETEMEBRE DE 1946".

La PASTORA fa una respiració forta per intentar calmar-se i es queda mirant la panoràmica amb cara d'enfadada. Una OVELLA s'apropa a ella. La PASTORA la mira als ulls.

LA PASTORA

Rita... vine bonica

L'OVELLA va cap a ella. La PASTORA s'inclina cap a ella i toca el seu nas amb el nas de l'OVELLA. La PASTORA li acaricia el coll.

SEQÜÈNCIA 16:

EXTERIOR. DIA. CAMÍ A VALLIBONA. 25 DE DESEMBRE DE 1948

La PASTORA baixa pel camí. En un dels marges que hi ha abans de l'entrada del poble un GRUP DE NENS jugant a pilota. EL GRUP DE NENS, xuten la pilota i cau prop d'on està ella.

La PASTORA agafa la pilota, s'apropa als nens per tornar-la, però quan estava a punt d'arribar al camp de futbol improvisat apareix una dona.

DONA
(nerviosa)
Però vatros que avui no es dia de jugar?
És Nadal! Que feu ací? Cap a casa.

Els nens corren cap al camí amb la DONA. La PASTORA té la pilota a la mà.

PASTORA
(amb un fil de veu)
La pilota!

Ningú sent a la PASTORA. Els NENS s'allunyen pel camí amb la dona.

PASTORA
(més fort)
Ei, la pilota!

La DONA es gira cap a la PASTORA. Quan veu que la PASTORA l'està mirant, aparta la mirada i continua caminant a un pas més ràpid. La PASTORA mira la pilota resignada, espera que estiguin relativament lluny i continua el camí.

SEQUÜÈNCIA 17:

INTERIOR. DIA. MAS DE LA PASTORA. 25 DE DESEMBRE DE 1948

La PASTORA entra a la masia. Penja la ronyonera, deixa el fusell. La PASTORA va cap a la cuina. A la cuina trobem a la senyora de la casa MARIA ABELLA, de genolls al terra ajustant la faldilla a l'AURORA, de 13 anys, la petita de la casa.

AURORA
(emocionada)
Teresa, mira quin vestit! És el meu

LA PASTORA
És de *fadrina*

MARIA encara al terra, es frega el front cansada. Maria aixeca la vista, la mira, respira amb satisfacció i somriu.

MARIA
En lo poc que hem recollit en aquest any, el seu pare li ha volgut fer un detall.

MARIA s'aixeca.

MARIA
Estàs preciosa.

MARIA va a vigilar el menjar del foc. AURORA es mou per la cuina, dona voltes i no para de tocar-se el vestit, ajustar-se'l al cos; se'l fa seu.

AURORA

Me'l posaré per al ball. Mama, puc puc?

MARIA

No fa ni 5 minuts que te l'he regalat i ja me demanes un altra cosa?

La MARIA mira la cassola, està cuinant, no fa gaire cas a les peticions de l'AURORA

AURORA

Mama... segur que la pastora a la meua edat ja anava. Jo també sóc tant valenta com ella.

LA PASTORA abstreta de la conversació, pega un vot, es queda en xoc. La MARIA aparta la vista del foc i mira a la PASTORA.

LA PASTORA

Jo... treballava als masos ja... I no podia anar al ball del poble...No podia.

MARIA

(nerviosa)

AURORA va ajuda'm a parar la taula.

FLASHBACK : INTERIOR. DIA. HABITACIÓ DE LA TIA COCA. 1926.

La PASTORA de 13 anys està a una habitació, va cap al tocador, acaricia el raspall de pèl, les caixetes de vidre i les joies que hi ha al tocador. La PASTORA aixeca la vista i es veu reflectida al mirall del tocador. S'acaricia el rostre, sorpresa tensa, com si l'acabes de descobrir.

La PASTORA sent un soroll, s'espanta i es gira cap a la porta. Entra a l'habitació la TIA COCA.

LA TIA COCA

Tere ho que aconseguit! La teua mama m'ha donat un vestit! Crec que ha dit que era d'una de les teues germanes...Però estic segura que te quedarà millor a tu.

La TIA COCA s'apropa cap a la TERESA. La TERESA que està amb les mans a l'esquena, tímida i avergonyida, mira al terra quan li fan el complit.

La TIA COCA s'apropa a ella; recolza els braços sobre les seus cames; ajupida i se li intueix l'escot. La TERESA aixeca la vista i clava, sense voler, la seua vista allí.

LA TIA COCA
(contenta)
Va que te'l provo!!

La TIA COCA camina cap a la TERESA, l'agafa per les espatlles amb suavitat i a gira de cara el mirall del tocador. S'agenolla a l'altura de la TERESA i li comença a desfer el vestit. La Teresa encara amb la mirada clavada a terra, comença a tremolar, està molt nerviosa. La TIA COCA li treu el vestit. La TERESA es queda amb la camisola; se li intueix el seu cos. La TERESA es mira al mirall, veu el seu propi reflex i en conseqüència, es tapa amb una mà el pit i amb l'altra les seves parts baixes.

TERESA
(fort)
No.

La TIA COCA li treu de seguida les mans de sobre i s'aixeca.

TERESA
(tremolant)
Para per favor.

La TIA COCA
Teresa, tranquil·la. Jo no te jutjo i te faré mai mal.

La TIA COCA la besa al front.

LA TIA COCA
Fica-te'l tu, jo estaré forà. Quan
estigues canviada me crides i m'ensenyes
lo bé que te queda.

La TIA COCA surt de l'estança. La TERESA acaricia el seu front, buscant el seu petó, emocionada. TERESA es gira cap al mirall, amb els ulls plens de llàgrimes es toca els pits: plans. La TERESA s'intenta agafar una carn que no té.

TANQUEM FLASHBACK

Entra per la porta el senyor GISBERT (pare de l'AURORA i l'home de la MARIA)

GISBERT
Bon Nadals família!

L'AURORA es llença damunt del seu pare per abraçar-lo.

AURORA
Papa mira'm!!

GISBERT li despenja el cap i somriu, feliç de veure la seva filla tan contenta. GISBERT va cap a la MARIA - encara està controlant la cocció del menjar - l'agafa per la cintura i la besa als llavis.

GISBERT
El pròxim vestit serà per a l'altra
princesa de la casa.

MARIA somriu i li acaricia la galta a GISBERT. GISBERT es gira cap a la PASTORA i la mira als ulls amb serietat.

GISBERT
PASTORA acompanya'm al pallar, te
necessito.

SEQÜÈNCIA 18:

INTERIOR. DIA. EL MAS DE LA PASTORA. 25 DE DESEMBRE DE 1948.

GISBERT mira a la paret, d'esquenes a la TERESA.

GISBERT
Aquest matí he baixat al poble... Se mos
compliquen les coses TERESSA.

GISBERT mira a la PASTORA.

GISBERT
La nostra zona s'ha declarat en estat de guerra. No podem viure a les masies, estem obligats a abandonar-les cada nit i baixar al poble amb tots els nostres animals. Tindrem un registre de quan i com podem matar els nostres animals. En cas que en *falte* un i no tinguem autorització, se'ns condemnarà per alimentar als maquis.

GISBERT s'apropa a ella i l'agafa dels braços.

GISBERT
Teresa, ja saps el que he fet i també
saps que sóc bona persona.

GISBERT s'emociona, té els ulls vermells, emocionats, però s'intenta aguantar les llàgrimes.

PASTORA
GISBERT...

GISBERT
(interrompent-la)
Només te vull demanar un favor. Si hem
venen a buscar, cuida a la meua família
com si fos la teua.

GISBERT no pot suportar l'emoció i finalment plora. La PASTORA
l'abraça i també plora.

PASTORA
GISBERT aquesta és la única família que he
tingut.

SEQÜÈNCIA 19:

INTERIOR. NIT. TAVERNA DEL GARTXO. VALLIBONA. 25 DE DESEMBRE
1948.

Estan tots els homes del poble, bevent, fumant i jugant a cartes.
(No hi ha cap dona a la sala, el moment taverna era purament
masculí). Però, la PASTORA juga cartes com un home, veu aiguardent
com un home, riu com un home, col·loca les cames separades com un
home, dóna cops a la taula com un home i canta èbria com un home).
En una taula està la PASTORA i GISBERT jugant a la botifarra amb
2 HOMES més.

HOME 1
(mig ebri i rient)
Eh Eh, Teresot, anem a fer-ho interessant.
Si perds... Muntés sobre la taula i balles
un bolero.

LA PASTORA
Fet. Però si guanyo jo tu hauràs de fer el
mateix.

GISBERT
Te l'estàs jugant Teresa..

L'HOME 1 i la PASTORA és donen les mans comencen a jugar. La
partida esta renyida. La gent de les altres taules s'aixequen per
veure el gran duel.

GARTXO
Xeic! Fem apostes!

GENT BAR
Sisisisi

Guanya la PASTORA, finalment, després de tanta gresca i
competició.

PASTORA
Siiiiiii!!!

La PASTORA aixeca els braços, tots la feliciten.

PASTORA
Això va per tu.

La PASTORA puja damunt la barra i comença a ballar mig amb la broma: una cama aquí, una cama allà, així fent el pallaso. Tothomriu i comença a aplaudir.

Entren per la porta el CAPELLÀ DE MORELLA, acompanyat per dos guàrdies civils: el TINENT MANGAS i un sometent, PEP MARTÍ.

TINENT MANGAS
Este no es el comportamiento no es el
buena mujer, no señor pastor. (es gira cap
al capellà)

CAPELLÀ
(nerviós)
Señor teniente, verá...

PASTORA
(fort i clar)
No.

La PASTORA baixa de la barra i es col·loca davant els guàrdies

PASTORA
No es la actitud propia de una buena
mujer. Pero es que yo no quiero ser una
buena mujer

La PASTORA s'apropa al TINENT MANGAS, desafiant.

PASTORA
Porque con ser mujer me basta.

Aparta a la PASTORA i es col·loca al centre de la taberna.

TINENT MANGAS
Las cosas estan cambiando señores. Como
ustedes ya saben, la presencia de huidos
se ha multiplicado. Malechores que
predican valores pecaminosos... Hijos del
diablo y la anarquia.

El TINENT MANGAS es mou per la sala, mirant a tots els homes, desafiant. El TINENT MANGAS agafa el got de GILABERT i se'l veu sencer.

TINENT MANGAS
Pero el generalísimo, emparado por Dios y
la Santa Iglesia, siempre va por delante...

A partir de ahora, el General Pizarro comandará estas tierras. Y todos aquellos que prediquen los valores de la Republica pagaran con su muerte y la de los suyos.

El Tinent MANGAS tira el got vuit direcció la PASTORA, sense arribar a tocar-la.

MANGAS

Ándate con cuidado PASTORA, son tiempos difíciles y más para una mujer sin honra.

SEQÜÈNCIA 20:

EXTERIOR.DIA. FORA DE LA TABERNA D'EN GARTXO. 25 DE DESEMBRE DE 1949.

Tothom surt de la taverna. S'ha acabat la festa. La PASTORA busca la lluna amb la mirada (però no hi és, és una nit sense lluna, fosca). GARTXO tanca la reixa de la taberna.

GARTXO

Teresot, pots quedar-te a l'entradeta de ca meua si vols.
La nit està molt fosca...

PASTORA

Les nits sense llunya el maquis no surten.

GARTXO quan sent la paraula "maquis" adopta una posició tensa i seriosa. GARTXO s'apropa a la PASTORA.

GARTXO

Cuida la teua forma de parlar, només per dir aquest nom te poden tancar.

LA PASTORA

Estem convertint les nostres cases en jutjats. Tothom d'aquestes terres, està condemnat a triar un bàndol.

GARTXO

La pregunta és a quin estàs tu Teresa?

SEQÜÈNCIA 21:

INTERIOR. NIT. MORELLA. QUARTEL GENERAL DE LA GUÀRDIA CIVIL. VALLIBANA. 25 DE DESEMBRE DE 1948.

Veuen en off: GENERAL PIZARRO

"INFORME POLICIAL DE ANTONIO QUERALT AMOR, ALIAS "CEDADERO, ÚNICO SUPERVIVIENTE DEL AMASACRE DE CAP O CORB, DONDE MURIO EL COMANDANTE HERNANDEZ DE LOS RIOS..."

Truquen a la porta.

PIZARRO
Adelante

GUARDIA CIVIL
Lo tenemos

PIZARRO
Que pase.

El GENERAL PIZARRO encén una cigarreta. Entra a la saleta CEDACERO, emmanillat, brut, suat, tacat de sang i amb un ull morat. Els GUÀRDIA es queda a la porta.

PIZARRO
Dejadnos solos.

Mira a CEDACERO.

PIZARRO
Siéntese

CEDACERO obeeix i seu.

PIZARRO
¿Le han hablado de sus posibilidades?

CEDACERO
¿Cuáles?
Las de contarles donde están los campamentos, como encontramos munición y explicarles también quien orchestra nuestras operaciones.

PIZARRO
Por ejemplo.

CEDACERO
Entonces prometeréis salvarme la vida, pero luego acabaré en una fosa común. Conozco vuestras posibilidades.

PIZARRO s'aixeca i es col·loca darrere de CEDACERO i assaboreix la última pipada de la cigarreta en calma.

CEDACERO es comença a posar nerviós, li tremolen les mans que té col·locades sobre la taula. PIZARRO l'agafa del coll. CEDADERO aixeca el cap, mira a PIZARRO i tanca els ulls. El GENERAL PIZARRO li apaga la cigarreta a l'ull que té morat. CEDACERO crida i plora.

PIZARRO

(a cau d'orella)

Tus posibilidades eran morir de forma
ràpida e indolora o sufrir hasta tu último
suspiro de tu miserable vida. Pero me ha
quedado claro cual prefieres.

SEQÜÈNCIA 22:

FLASHBACK: EXTERIOR. DIA. MASIA DE LA PALLISSA DEL TOSAL. 1924.

Davant la masia està la PASTORA (7 anys), VICENTA (23 anys) i
ANTONIA (14 anys), germanes de la PASTORA.

VICENTA

Teresot què tens entre les cames? Hahahaha

ANTONIA agafant la coa que dur la PASTORA.

ANTONIA

Per culpa teua tothom se'n riu de *natros*
al cole.

VICENTA

Monstre.

VICENTA escopinya al seu peu. La PASTORA no plora, ni es queixa
simplement està quieta, sense dir res, l'única part del cos en la
que s'intueix nerviosisme i ràbia són les seves mans pressionades
en forma de puny.

VICENT

Eh! *Vatros* dos, què vos penseu que feu?

QUIM el germà gran de la PASTORA separa les dues nenes de la
PASTORA. L'ANTONIA i la VICENTA marxen corrents. La PASTORA
llavors comença a plorar.

VICENT

No plores Teresa.

PASTORA

(entre llàgrimes)

És veritat que Déu ha castigat a la nostra
família enviant-me a mi?

VICENT

(rient)

M'ho la tia Dolores de Vallibona.

VICENT

Eixa dona està perdent el seny en l'edat
que té. No li *faces* cas.

VICENT s'agenolla.

VICENT

No ets igual que ningú i la gent això no ho entendrà mai. Però que les persones no som únicament aparença, sinó que allò que importa està aquí (senyalant el cor) i aquí (senyalant el cap).
No ho oblideu mai.

TANQUEM FLAIXBACK : INTERIOR. NIT. SALA. 6 DE GENER DE 1949.

La PASTORA es desperta espantada i emocionada. La PASTORA s'aixeca bruscament, mira al seu voltant; es tranquil·litza perquè tota la gent està dormint.

La PASTORA respira fondo i és seca les llàgrimes. La PASTORA es troba en una sala de poc més de 13 metres quadrats: plena de famílies dormint, les unes amuntades a les altres.

La PASTORA sent un soroll, es gira, era GISBERT que la fa senyals que surti. LA PASTORA és pentina, s'arregla les faltes i surt.

PASTORA

(dormida)

Què passa?

GISBERT

Mos tens que guiar a Sant Cristòfol

PASTORA

Mos?

Davant del recinte d'avituallament on dormia la PASTORA i les famílies hi han uns porxos. Del darrera d'una de les columnes s'intueix una silueta femenina que mira als dos masovers en senyal buscant la seva aprovació. És CINTA SOLÀ "LA NENA".

PASTORA

Un altra vegada la cria de la Sènia?
Si vol fornicar que se *busque* un altre
guia.

GISBERT

(fluix)

Eh, tranquil·litat, a banda de ser encantadora, és la novia de Carles Català, cap del Sector XXIII mos convé portar-nos bé amb ella.

SEQÜÈNCIA 23:

EXTERIOR. NIT. MUNTANYA. 5 DE GENER DE 1949.

La PASTORA, CINTÀ i GILABERT estan seguint una caminet envoltat de vegetació, sense cap llum, únicament la de la lluna.

GISBERT

És que com és la nit de reis he pensat que era un bon dia per fer un encàrrec.

LA PASTORA no contesta i continua caminant, com si res.

GISBERT

Com sempre rebràs la teua part corresponent.

LA PASTORA

(seriosa)

Això no ho faig per diners. Ja ho saps.

GISBERT

(en broma)

Ho fas per ideologia? Ja veig que practicar la lectura amb "El Guerrillero" ha servit d'alguna cosa més.

GISBERT es gira cap a la CINTA rient, per continuar la broma. La PASTORA continua la primera en el camí, caminant a un pas ràpid i silencios.

LA PASTORA

No crec amb la política, ho faig per tu.

La PASTORA s'atura al camí i es gira.

GISBERT

Teresa...

La PASTORA refusa la seva mirada i continua caminant.

PASTORA

Totes les persones que m'han importat en aquesta vida han mort abans de temps...No es just.

OBRIM FLASHBACK:

EXTERIOR. DIA. VALLIBONA. ABRIL DE 1939.

La gent del poble de Vallibona espera als joves a la sortida del poble. VICENT conjuntament amb 4 nois, passen pel mig de la gent, que els felicita i els dona relíquies per a tenir sort. Els 5 NOIS porten l'uniforme blau dels milicians.

La PASTORA està en un racó dient adéu en la mà.

HOME 1

Quants joves hauran de morir més perquè
acabe ja aquesta massacre.

La PASTORA (de 18 anys) sent el comentari de l'home. A la PASTORA li cau una llàgrima, però respira fons i continua dient adéu amb un somriure a la cara. VICENT veu la PASTORA i camina cap a ella. La PASTORA es llença al seus braços i l'abraça.

PASTORA

Vicent me promets que tornaràs?

Vicent

(amb llàgrimes als ulls)

Quan acabe la guerra será lo primer que
faré.

La PASTORA i VICENT paren d'abraçar-se.

VICENT

Mentrestant cuida bé el meu ramat. Seràs
una bona pastora?

PASTORA

(somrient)

Sí.

VICENT abans d'unir-se definitivament al comboi que els espera a les afores, es gira i li ginya l'ull.

El comboi comença a fer camí. Estava format per cinc camions que carregaven utensilis de guerra, aprovisionament i els oficials. El "pelotón" els seguia a peu pel seu costat, a les últimes files està VICENT amb els 4 NOIS.

NOI 1

El meu pare m'ha dit que amb una mica de sort la guerra acabarà
d'aquí un mes.

NOI 2

Aguantarem?

VICENT

Si estem junts sí.

EXTERIOR. DIA. DESCAMPAT. ABRIL DE 1939.

VICENT conjuntament amb els 5 nois estan recollint el campament. Senten un soroll estrident, fort que fa retronar el terra. VICENT mira al cel i no veu res. El campament es queda amb un absolut silenci, tothom mirant de banda en banda.

NOI 1
Què està passant?

VICENT mira el cel i veu unes avionetes.

VICENT
(als seus companys)
Al terra!!!!

Els nacionals bombardegen el campament republicà. VICENT després de les primeres bombes aixeca el cap: el panorama és desolador, crits, gent ferida sagnant i pols molta pols.

VICENT, es gira cap per a munt i torna a veure avionetes. No té forces per a tornar-se a girar, es tapa el cap en les mans i comença a cridar. Quan passa el segon bombardeig, obri els ulls i aixecant el cap comprova que està intacte, però té "piiiip" al cap constant. VICENT s'aixeca com pot, es frega els ulls i veu els seus 5 AMICS.

NOI 3 i 4
Vicent corre!

VICENT comença a corre a la mateix direcció que ells i entren al bosc i comencen a corre. Quan arriben prop d'un riu saturen.

VICENT
Però que feu?

NOI 3
Salvar-nos la vida

VICENT
Que no veieu que si mos troben los republicans mos mataran per desertar?

NOI 1
Vicent té raó.

NOI 4
Si tanta raó té perquè heu sortir corrents a la mínima que heu pogut?

NOI 2
Eh Eh calmem-nos. Hauríem de donar les gràcies que estem vius.

VICENT
Avui però qui sap demà.

NOI 3

El que tenim que fer es infiltrar-nos a les files nacionals. Estan a uns pocs quilòmetres d'aquí. I al final, mos agrada o no, seran ells qui guanyaran la guerra i nosaltres la vida.

TANQUEM FLASHBACK: EXTERIOR. NIT. COVA. 5 DE GENER DE 1949.
Han parat a descansar en una cova la PASTORA, GISBERT i CINTA, estan asseguts en cercle menjant una mica de pa i bevent aigua.

PASTORA

Al final els van trobar.

La PASTORA s'emociona, però de seguida es frega les llàgrimes.

CINTA

Què va passar?

PASTORA

Els van tirar per una finestra i al veure que encara estaven vius, els van obligar a veure gasolina. I...
I després els van prendre foc.

La PASTORA s'emociona, però de seguida es frega les llàgrimes.

FLASHBACK: EXTERIOR. VALLOBONA. ABRIL DE 1939.

La Pastora de 18 anys, contemplant les restes d'una foguera on s'intueixen uns cossos al centre. La PASTORA no plora, està amb la mirada perduda.

TANQUEM FLASHBACK: EXTERIOR. NIT. COVA. 5 DE GENER DE 1949.

CINTA s'emociona amb el relat de la PASTORA. CINTA li agafa una mà en senyal de recolzament.

CINTA

(a la PASTORA)

Qui pot fer això?

La PASTORA s'aixeca, va fins a la sortida de la cova i mira el cel.

PASTORA

Tant uns com altres a la guerra tots van fer barbaritats. El qui, després de tot, es el de menys.

SEQÜÈNCIA 24:

INTERIOR. ERMITA ABANDONA DE SANT CRISTÓFOL DIA.5 DE GENER DE 1949.

CINTA, GISBERT i la PASTORA pugen l'últim tram, ja que l'ermita esta al cim d'un turó.

CINTA
On estem anant?

GISBERT
A l'ermita de Sant Cristòfol, és un lloc
maleït ningú sospitarà.

CINTA
Aquesta es la que varen cremar?

PASTORA
Sí... els anarquistes van obligar als
camperols a cremar els seu lloc sagrat.

CINTA, GISBERT i la PASTORA estan davant l'ermita, quan van
obrin la porta.
D'entre les maleSES surt VALENCIÀ apuntat amb un fusell.

VALENCIÀ
Las mans on les *pugue vore*.

CINTA, GISBERT i la PASTORA aixequen les mans. GISBERT avança uns
passos.

GISBERT
Hi ha un malentès...

D'un altre costat surt CARLES CATALÀ apujant-se la bragueta.

CARLES CATALÀ
Et deixo un moment sol Valencià i ja et
vols carregar als nostres enllaços?

CINTÀ s'emociona quan veu a CARLES CATALÀ. VALENCIÀ baixa l'arma.
CARLES CATALÀ agafa a cinta per la cintura i la besa al front.

CARLES CATALÀ
Com està la meva nena?

VALENCIÀ s'apropa a la PASTORA i GISBERT.

VALENCIÀ
Sento espantar-vos, però hem tingut uns
dies intensos en tot l'embolic de
Cedacero... i no podem baixar la guàrdia.
Sóc el Valencià.

VALENCIÀ dona la mà a la PASTORA i GISBERT

CARLES CATALÀ

(de rere fons)

Gisbert per cert li va agradar el vestit
a la teua filla?

GISBERT

Sí gràcies Carles

CARLES CATALÀ aixeca el dit del polze en senyal "okay" mentre
continua besant i abraçant a CINTA.

VALENCIÀ

És curiós eh, els maquis tenim prohibit
tenir qualsevol tipus de relació sexual
mentre estem al monte i encara menys uns
novia.

CARLES CATALÀ es gira.

CARLES CATALA

Eh, ximplet que t'estic sentint.

VALENCIA

(mirant a la PASTORA I GILABERT)

Com se nota qui és lo que mana i qui té
amistats en Carrillo, eh!

PASTORA

Per molt que prediqueu amb el comunisme ni
vatros aconseguíu que tots siguem iguals.

GISBERT li pega un cop a la falda a la PASTORA.

VALENCIÀ

(a la PASTORA)

Tu, me caus bé

SEQÜÈNCIA 25:

INTERIOR.NIT.ERMITA ABANDONA DE SANT CRISTÓFOL DIA.5 DE GENER DE
1949.

VALENCIA, el primer, La PASTORA i GISBERT, després entren a
l'ermita.

VALENCIA

Camarades, tenim visita.

D'entre la foscor, es perfilen diversos cossos, són els MAQUIS.
VALENCIA camina cap a un armariet que hi ha en un racó i encén un
fanal. Els rostres dels maquis queden al descobert i són: RUBEN,

TIO PITO, CONILL D'ARES, CINCTORRÀ i la CARMEN (la gossa dels maquis).

VALENCIÀ
Camarades, dos enllaços de Vallibona.

CONILL D'ARES
(somrient a la PASTORA)
Aquesta es lo fadrina del Català?

CINCTORRÀ
No eixa xica és la Pastora, veritat?

PASTORA
Sí.

CINCTORRÀ
Sóc el Cinctorrà i la teua llegenda arriba fins al meu poble.

La PASTORA sempre tranquil·la, s'inquieta, mira a GISBERT i li agafa la mà.

VALENCIÀ
Quina es la teua història Pastora?

CINCTORRÀ
Eixa dona se coneix el monte com si fos la palma de la seua mà. A demés també parla amb els animals.

La PASTORA al veure el matís de la conversa, respira fons, es relaxa, solta la mà del GISBERT.

PASTORA
M'agraden més els animals que les persones.

VALENCIÀ
Estàs a un bon lloc doncs.

TIO PITO
També contem de tu que eres...

La PASTORA obri els ulls com a plats, paralitzada. De cop entren CARLOS CATALÀ i CINTA rient.

CARLOS CATALÀ
Va xeics reunió que se'ns farà de dia.

VALENCIÀ
Parla el que estava festejant.

Tothom va cap al centre de l'ermita on hi ha col·locada una taula amb mapes per sobre. La PASTORA es queda mirant desafiant a TIO PITO que encara està al seu davant. TIO PITO va cap a la taula però tot just quan passa per davant de la PASTORA xiuxiueja:

TIO PITO
Sé el teu secret... home-dona!

La PASTORA es gira i es posa la mà a la boca, emocionada.

FLASHBACK: EXTERIOR. VALLOBONA. ABRIL DE 1939.

La Pastora de 22 anys, contemplant les restes d'una foguera on s'intueixen uns cossos al centre. La PASTORA no plora, està amb la mirada perduda. Un milicià observa a la PASTORA a l'altre costat de la foguera. Era TIO PITO.

SEQÜÈNCIA 26:

EXTERIOR. MATINADA. AFORES DEL POBLE DE VALLIBONA. DIA.6 DE GENER DE 1949.

La Pastora i GISBERT estan descendint la muntanya per tornar al poble, no van per cap camí, sinó camp a través i de pressa. La PASTORA que va la primera, surt de la malesa i va cap a un mirador natural. El sol comença a sortir, es perfilen les muntanyes i a sota, el barranc on està situat el poble de Vallibona. La PASTORA es queda mirant la vista. GISBERT es posa al seu costat. GILABERT i la PASTORA resten en silenci contemplant el paisatge.

GISBERT
Sempre t'ha agradat aquest lloc

PASTORA
Als maquis els ho queden quatre dies,
Cedacero acabarà soltant-ho tot a la
guàrdia civil...

GISBERT
Confiem que no

PASTORA
Lo primer que dirà seran els enllaços.
Tu no tens *temor*?

GISBERT
Jo no sóc culpables de res, però sí
responsable dels meus actes Teresa.

SEQÜÈNCIA 27:

INTERIOR. PASSADÍS DE LA CASERNA DE LA GUÀRDIA CIVIL: VALLBANA (MORELLA). 29 de GENER DE 1949.

ENRIQUE PASTOR camina pel passadís fosc de la caserna, al fons sobre una porta; dos guàrdies carreguen a CEDACERO que va arrossegant els peus; li han rapat el pel, està ple de cops i maratons, i porta únicament una camisola blanca.

ENRIQUE PASTOR baixa la mirada. CEDACERO ha deixat un rastre de sang pel passadís. ENRIQUE PASTOR encara en la mirada al terra se'n adona que hi ha alguna entre el rastre. ENRIQUE PASTOR l'agafa i se l'acosta als ulls per veure exactament que és: una ungla. ENRIQUE PASTOR camina fins la porta encara oberta. A l'habitació hi ha GENERAL PIZARRO i el TENIENTE MANGAS.

CORONEL ENRIQUE PASTOR
Qué ha pasado aquí?

TENIENTE MANGAS
El pajarito no quiere hablar

CORONEL ENRIQUE PASTOR
Pero así lo acabaremos matando

GENERAL PIZARRO
Coronel Pastor, la no colaboración con la
Guardia Civil se castiga aquí y en toda
España.

ENRIQUE PASTOR situat al marc de la porta, entra a l'habitació i la tanca. L'habitació era quadrada i petita, sense finestres, s'il·luminava únicament per la llum de la bombeta.

El GENERAL PIZARRO està darrere la taula netejant cada utensili emprat amb un drap blanc immaculat, fet que remarcava encara més la rojor de la sang.

El TINENT MANGAS està en un costat, a la penombra.

GENERAL PIZARRO
Siéntese.

El CORONEL ENRIQUE PASTOR mira la cadira plena de sang. Mira al general PIZARRO

GENERAL PIZARRO
He dicho que se siente

El CORONEL ENRIQUE PASTOR creu i s'asseu.

GENERAL PIZARRO
Sabe también que se castiga en España?

El GENERAL PIZARRO deixa de netejar i mira al CORONEL ENRIQUE PASTOR. El CORONEL ENRIQUE PASTOR està nerviós i mira cap al Tinent MANGAS buscant una mirada amiga. El Tinent MANGAS el mira amb despreci i mira cap PIZARRO.

GENERAL PIZARRO

La cobardía disfrazada de clemencia. Me han enviado para erradicar una guerrilla que campa a sus anchas des de hace 3 años. Pues ni usted, ni el difunto Capitán Hernández de los Ríos, supieron apaciguar.

CORONEL ENRIQUE PASTOR

Senyor...

GENERAL PIZARRO

Su pésima organización será su vergüenza Coronel Enrique Pastor, pero jamás la mía.

Es fa el silenci a la sala, el GENERAL ENRIQUE PASTOR li sosté la mirada al GENERAL ENRIQUE PASTOR.

EL GENERAL ENRIQUE PASTOR assenteix amb el cap i s'aixeca per marxar. Té tota l'esquena, cul i cames tacades de sang.

GENERAL PIZARRO

Coronel no olvide que esta noche tenemos el pregón de las fiestas de Santo Antonio. Le espero en el Ayuntamiento del Forcall a las 9.

EL GENERAL ENRIQUE PASTOR

Allí estaré señor.

SEQÜÈNCIA 28:

INTERIOR. PASSADÍS DE LA CASERNA DE LA GUÀRDIA CIVIL: VALLBANA (MORELLA). 30 de GENER DE 1949.

Els DOS GUÀRDIES CÍVILS deixen a CEDACERO a la seva cel·la. CEDACERO resta un temps en posició fetal. CEDACERO camina a 4 grapes i veu l'aigua de WC que hi ha situat en una punta de l'estança. CEDACERO es recolza a la paret; amb un mocador brut que duia a la butxaca de la camisola es neteja la cara amb aigua del WC també.

CEDACERO a quatre grapes es dirigeix cap al llit. Agafa una cullera d'entre les fustes que hi ha baix el matalàs. CEDACERO arrastra el llit cap un costat, sense fer soroll. En un costat hi havia un esvoranc a la paret.

CEDACERO

(irònicament)

Menos mal que ya estaba empezado.

SEQÜÈNCIA 29:

INTERIOR.DIA. HABITACIÓ DE LA PASTORA. MAS DE LA PASTORA. 30 GENER DE 1949.

LA PASTORA està asseguda al llit, movent la cama nerviosament, amb la mirada al capdavant. LA PASTORA gira el cap i mira l'armari. La PASTORA s'aixeca del llit, camina cap a l'armari i l'obri. LA PASTORA treu un vestit vermell i l'observa.

PASTORA
Va Teresa, tu pots.

SEQÜÈNCIA 30:

EXTERIOR. DIA. PORTXO DEL MAS DE LA PASTORA. 30 de GENER DE 1949.

La PASTORA ajunta la porta suaument i camina de forma sigil·losa.

AURORA
Teresa?

Pel camí que pujava al mas venen l'AURORA i la MARIA carregades amb cabeços de roba. La PASTORA s'atura.

PASTORA
(flux)
Merda

AURORA
(emocionada)
Te'n anaves sense ensenyar-nos lo guapa que vas? T'has pintat els llavis? I aquest vestit roig?

PASTORA
(rascant-se el clatell, nerviosa)
Bé... com no estàveu...

MARIA
Va Aurora deixa a la Pastora tranquil·la.

AURORA
Vas al pregó de Sant Antoni, no? Veus mama tothom va menys jo...

MARIA
Tu encara no tens edat joveneta!

AURORA
(amb humor)
Quanta paciència!

MARIA

El color roig t'afavoreix molt Teresa
m'alegra voret així, gaudeix molt de la
nit.

SEQÜÈNCIA 31:

EXTERIOR. DIA. LA TEULADERIA . 30 de GENER DE 1949.

La PASTORA camina direcció la festa pel camí de la TEULADERIA.
TERESSA sent gent parlant, però continua el seu camí i quan passa
pel costat de la TEULERIA dos sometents s'interposen al seu camí.
La PASTORA frena i pretén recula en sentit contrari, però quan es
gira el TINENT MANGAS estava al seu darrere.

TINENT MANGAS

On te penses que vas?

SOMATÉN 1

Me pensava que només vestia de negre la
PASTORA

SOMATEN 2

Avui s'ha ficat provocativa

TINENT MANGAS

Aquí te penses que enganyaràs? Encara que
vages de fina el monstre sempre serà
monstre.

SOMATEN 1

Què eres home o dona Pastoreta?

SOMATEN 2

O eres les dues coses?

El TINENT MANGAS, el SOMATEN 1 i el SOMATEN 2 es van apropant a
ella, poc a poc, però encerclant-la. La PASTORA mira a tots els
costats, nerviosa; respira molt ràpid.

TINENT MANGAS

Despullat i ho sabrem

La PASTORA s'agafa els braços amb les mans, paralitzada comença
a tremolar. LA PASTORA es fa pipí a sobre.

SOMATEN 1

(rient)

En lo valenta que eres tu, sempre amb el
fusell al darrera i ara te pixes.

SOMATEN 2
(sacsant-la en un pal)
Que te despulles.

La PASTORA ho fa; amb les mans tremoloses i els ulls plorosos es treu el vestit i es queda amb una camisola.

TINENT MANGAS
Tota.

La PASTORA es treu la camisola i es queda amb calçotets. La PASTORA està plorant a llàgrima viva i tremolant; llavors se'ls abaixa. Els DOS SOMATENS que tenia darrere es posen al davant, al costat DEL TINENT MANGAS. Els DOS SOMATENS i el TINENT MANGAS es queden en silenci observant les parts baixes de la PASTORA. El TINENT MANGAS amb un pal que duia a la mà li toca varies vegades i els tres (Els DOS SOMATENS i MANGAS) comencen a riure.

TINENT MANGAS
No sé com no te fa vergonya sortir de casa

El TINENT MANGAS escopinya els peus a la PASTORA i se'n va amb els DOS SOMATENS rient i fent broma. La PASTORA cau al terra dessolada i comença a plorar i cridar.

SEQÜÈNCIA 32:

EXTERIOR. NIT. MENJADOR DEL CARCELLER. VALLBANA (MORELLA). 30 de GENER DE 1949.

Estem a un menjador modest, no hi ha ningú. Des d'un racó de l'estança, en un forat, surten primer uns peus, un cos es va arrossegant, i finalment el cap i els braços. D'entre la foscor, el cos camina fins a la finestra, la llum de la lluna il·lumina el seu rostre: és CEDACERO.

SEQÜÈNCIA 33:

EXTERIOR. NIT. HABITACIÓ DE LA PASTORA. MAS DE LA PASTORA. 30 GENER DE 1949.

La PASTORA arriba a la seva habitació, es treu el vestit, l'estira i el va trenca, amb ràbia. La PASTORA amb els ulls enllagrimats, s'asseu al seu modest tocador i es desfà el recollit que sempre portava. La PASTORA es queda mirant el mirall, la seva llarga cabellera de dona. La PASTORA agafa unes tisores i se la comença a tallar.

La PASTORA quan acabar, duu un cabell desigual, mal tallat, però ja no plora. La PASTORA es mira al mirall en decisió.

SEQÜÈNCIA 34

EXTERIOR. NIT. CAMPAMENT PROVISIONAL MAQUI. 31 GENER DE 1949.

TIO PITO, CRISTINO, VENTURA estaven en una tenda. Senten uns sorolls per fora. TIO PITO agafa l'arma i surt.

CEDACERO

Por favor, no me hagáis daño, soy de los vuestros.

TIO PITO

Cedacero? Pero como has logrado escapar?

CEDACERO cau al terra desmaiat pel cansament. Surten fora de la tenda CRISTINO i VENTURA.

CRISTINO

Qué hacemos con el? La guardia civil debe estar buscándolo con todos sus medios. Es peligroso acogerlo.

VENTURA

Se de una masía abandonada que no esta muy lejos de aquí. El Valencià trabajó para su dueño, no creo que diga nada este señor en caso que sospeche...

TIO PITO

La vended es que hace un frio de cojones, vamos y mañana veremos que hacemos con el.

SEQÜÈNCIA 35

EXTERIOR. DIA. TABERNA DEL GARTXO. VALLIBONA. 3 DE FERBER DE 1949.

GISBERT entra a la taberna i va cap a la barra.

GISBERT

Xeic Gartxo posa'm un cigaló de rom

GARTXÓ el mira amb cara de preocupació i li fa.

GARTXÓ

Gisbert, t'he de dir una cosa.

GARTXÓ surt de la barra i s'apropa a GISBERT

GARTXÓ

M'han arribat rumors des de Morella, el maqui aquell que tenien, el de la massacre de Cap i Corb, un tal Cedacero.

GISBERT

Sí, sí, ja sé de qui parles.

GARTXÓ

S'ha escapat.

Ell i tres maquis s'han resguardat a la masia del Cabanil. Estan fent redades Gisbert...

GISBERT obre els ulls coma plats, no es veu ni el cigaló i marxa corrents cap al mas.

SEQÜÈNCIA 36

EXTERIOR. MUNTANYA. 3 DE FERBERE DE 1949.

La PASTORA està asseguda a una pedra pasturant les ovelles. Sent trets i molt de soroll. La PASTORA s'aixeca, mira a costat i costat i se'n adona que de la masia del Cabanil surt una columna de foc.

La PASTORA comença a córrer cap a la masia; camp a través, rasant-se la cara, enganxant-se les faldes, però no s'atura. Quan la PASTORA està a punt de sortir de la malesa, s'atura i es queda amagada darrere d'un arbre. La PASTORA des de la distància veu la masia del Cabanil. Al davant de la casa hi ha 2 cotxes de la guàrdia civil, 7 guàrdies civils i el CORONEL PIZARRO. La guàrdia civil tirotejava la casa i des de la casa també es tiroteja a la guàrdia civil. La PASTORA clava la mirada al general PIZARRO i el GENERAL PIZARRO per uns moments mira cap a la malesa. El GENERAL PIZARRO camina en aquella direcció, la PASTORA no deixa de mirarlo. Però una granada tirada pels maquis explota prop d'un dels cotxes. El GENERAL PIZARRO deixa de caminar cap al bosc i concentra la seva atenció a la masia. La PASTORA comença a córrer cap a casa.

SEQÜÈNCIA 37

INTERIOR. DIA. CUINA DEL MAS DE LA PASTORA. VALLIBONA. 3 DE FERBER DE 1949.

GISBERT entra a la casa fet un nervi. La MARIA i l'AURORA estan les dos juntes assegudes a la taula preparant el dinar.

AURORA

Papa!!

L'AURORA es llença sobre el seu pare i l'abraça.

AURORA

(emocionada)

Mira, mira que estem preparant, borraïnes!!

GISBERT l'aparta i no li fa gaire cas

GISBERT
Heu vist a la Pastora?

MARIA
Fa dies que està estranya, quasi no la veig, se'n va a pasturar abans que surti el sol i torna molt tard.

AURORA
Si... alguna cosa li passa.

Truquem a la porta. GISBERT va ha obrir-la, la MARIA i l'AURORA s'aixequen i es queden a l'entrada per veure qui és.

GISBERT
Qui hi ha?

Ningú contesta. GISBERT obre la porta i en el moment d'obrir-la apareix el TINENT MANGAS acompanyat pel SOMATEN 1, el SOMATEN 2 i el SOMATEN 3. Agafen a GISBERT; el giren d'esquena a ells, GISBERT es queda de cara a l'AURORA i la MARIA, l'emmanillen i li posen un sac negre que li cobreix la part de dalt fins al pit. La MARIA agafa fort a l'AURORA i l'estreny contra el seu cos. L'AURORA es tapa la cara amb les faldilles de la MARIA. Les dues ploren. I tal com han entrat, els GUÀRDIES CIVILS desapareixen amb GISBERT. A la MARIA abraça l'AURORA.

SEQÜÈNCIA 38

INTERIOR. NIT. CUINA DEL MAS DE LA PASTORA. VALLIBONA. 3 DE FERBER DE 1949.

La PASTORA entra a la cuina. Estan la MARIA i l'AURORA a la cuina plorant. A la PASTORA se li cau la ronyonera de les mans.

PASTORA
(emocionada)
He fet tard?

La MARIA aixeca la vista, mira a la PASTORA fixament.

MARIA
Teresa, no te vull vore més per aquesta casa. Avui pots dormir nit a la pallissa.

AURORA
(plorant)
Però per què?

L'AURORA es llença sobre la PASTORA i l'abraça

AURORA
Mama no per favor, no!

La PASTORA la separa dels seus braços.

PASTORA
(plorant)
Aurora, la mare té raó...
És millor que mos separem un temps...

SEQÜÈNCIA 39

EXTERIOR. DIA. VALLIBONA. 4 DE FERBER DE 1949.

La MARIA està anant cap a l'ajuntament de Vallibona. La PASTORA la segueix pel darrere. A la façana de l'Ajuntament estava GISBERT lligat en un pal, mutilat, ple de sang. Al seu costat hi havia dos masovers més. Dalt dels tres homes es podia llegir: " LA PATRIA NO PERDONA A LOS TRAIADORES". MARIA s'apropa a un dels guàrdies civils.

MARIA
Perdonad, le he preparado su comida favorita a mi MARIDO le podría dar? Por favor, un poco de compasión, se lo pido señor.

De l'ajuntament surt el GENERAL PIZARRO i el CORONEL ENRIQUE PASTOR i van cap a la MARIA.

GENERAL PIZARRO
Señora su marido no se merece ninguna comida.

CORONEL ENRIQUE PASTOR
Vuela usted otro rato señora.

MARIA mira al seu marit, emocionada, amb els ulls plens de llàgrimes. És gira per tornar a casa seva. Veu que la PASTORA està al final del carrer mirant-la.

GENERAL PIZARRO
(rient mirant a ENRIQUE PASTOR)
Otro rato? No habrá otro rato.

El GENERAL PIZZARRO agafa l'arma i la carrega, estira el braç, apunta i mata GISBERT. La MARIA que camina cap a la PASTORA sent el tret. La PASTORA es posa les mans a la boca. La MARIA es gira per mirar què ha passat. Al veure-ho la MARIA cau de genolls,

crida amb ràbia s'agafa el cor amb la mà i plora. La gent que passava per allí de seguida la socorre.
La MARIA es torna a girar la PASTORA ja no hi és; ha marxat.

MARIA
(en veu baixa)
Fuig Pastora...

SEQÜÈNCIA 40

EXTERIOR. NIT. ERMITA DE SANT CRISTÓFOL. 4 DE FERBER DE 1949.
Estan CARLOS CATALÀ, VALENCIÀ, RUBÉN, CINCTORRÀ i el CONILL D'ARES, asseguts en rotllana.

Entra la PASTORA. CARLES CATALÀ s'aixeca i obre els braços.

CARLES CATALÀ
Benvinguda, t'estàvem esperant.

8. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

SOBRE LA PASTORA

Bibliografia

Calvo Segarra, J. (2009). *La Pastora. Del monte al mito*. Vinaròs: Antinea

Villar Raso, M. (1978). *La Pastora, el maqui hermafrodita*. Madrid: Albia.

Ginménez, Barlett, A (2011). *Donde nadie te encuentre*. Barcelona: Destino.

Webgrafia

Búscame en el cicló de vida (2012) : Entrevista a Florencio Pla Meseguer [entrada de blog]. Consultat el 8 de desembre des de:

<http://www.buscameenelciclodelavida.com/2012/07/entrevista-florencio-pla-meseguer-la.html>

Carrasco, Bel (2011). Entre dos sexos, el horror y la leyenda : *El Mundo*. Consultat el 21 de novembre des de:

<http://www.elmundo.es/elmundo/2011/02/17/valencia/1297971004.html>

Diari Andorra (2011): 'La Pastora' va trobar l'amor a Andorra. Consultat el 7 de desembre del 2017 des de:

https://www.diariandorra.ad/noticies/cultura/2011/01/12/pastora_trobar_amor_andorra_52983_1127.html

Diari Andorra (2011) : El denunciant de la Pastora era un contrabandista. Consultat el 7 de desembre del 2017 des de:

https://www.diariandorra.ad/noticies/cultura/2011/01/13/el_denunciante_la_pastora_era_contrabandista_53007_1127.html

Fundación Caja Castellón (2015). La Pastora, historia y leyenda de un maqui en els ports . EL dia 21 de desembre del 20017 des de: <http://castellon-en-ruta-cultural.es/la-pastora-historia-y-leyenda-de-un-maqui-en-els-ports/>

Garcia, Oriol (2011). La Pastora, el maqui hermafrodita: Sàpiens. Consultat el 3 de novembre del 2017 des de: http://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/guerra-civil-i-franquisme/la-pastora-el-maqui-hermafrodita_11022_102.html

Lady X (2016). El otro Durruti; La Pastora, el «maqui hermafrodita»: Agente Provocador [entrada de blog] .Consultat el 11 de Febrer del 2018 des de:
<http://www.agenteprovocador.es/publicaciones/el-otro-durruti-la-pastora-maquis-hermafrodita>

SOBRE EL MAQUISARD

Bibliografia

Cervelló, J. S., & Llauredó, C. (2003). *Maquis: el puño que golpeó al franquismo: la Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón (AGLA)* (Vol. 33). Barcelona: Flor de Viento Ediciones.

Devís, R. G., & Cervelló, J. S. (2016). *Tragèdies silenciades: repressió franquista i maquis a les comarques del nord del País Valencià*. Universitat Jaume I, Servei de Comunicació i Publicacions.

Expósito, D. O. (2011). La vida del maquis: la resistència al franquisme en la memòria col·lectiva. *Millars: espai i història*, 34, 291-302.

Auladell, C. R. (2014). Maquis: els doblement vençuts. *Senienc, Lo: memòria, natura i llengua*, (11), 90-97.

Arasa, D.(1984) *Años 40: los maquis y el PCE*. Argos Vergara: Barcelona

Romeu, F. (1987) *Más allá de la utopía: perfil histórico de la Agrupación Guerrillera de Levante*. Valencia: Edicions Alfons el Magnànim.

Webgrafia

Ginés, P. (2010). Ha muerto Remedios Montero, la guerrillera “Celia”: Partido Comunista de España (leninista-marxista). Consultat el 10 de febrer del 2018 des de:
<http://www.pceml.info/antiguo/2010/10/25/ha-muerto-remedios-montero-la-guerrillera-celia/>

Ingnació Carrión (2005) Remedios y Florián: El Pais. Consultat el 10 de febrer del 2018 des de:
https://elpais.com/diario/2005/10/02/cvalenciana/1128280699_850215.html

Imanol. (2017). La Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón y los anarquistas: Periódico Diagonal. Recuperat el 21 de febrer del 2018:
<https://www.diagonalperiodico.net/blogs/imanol/la-agrupacion-guerrillera-levante-y-aragon-y-anarquistas.html>

Imanol (2016). Las mujeres y la Guerrilla: El combate, publicación literaria de defensa. Consultat el 10 de febrer del 2018 des de: <https://elcombate.noblogs.org/las-mujeres-y-la-guerrilla-2a-parte/>

Jordà J. (2013) Els maquis a les comarques a les comarques del Maestrat i els Ports: Joves Historiadors Valencians. Consultat el 3 de febrer de 2018 des de: <http://hystoryuv.webcindario.com/maquis.pdf>

Lairo Prada, P (2017) Esperanza Martinez "Sole", la guerrillera antifranquista: *Zero Grados* [entrada de blog]. Recuperat el 22 de febrer del 2018 de: <http://www.zgrados.com/esperanza-martinez-sole-guerrillera-antifranquista/>

Los de la Sierra (2016). Consultat des del febrer fins al maig de 2018 des de : <http://losdelasierra.info>

Peinado, P. (2003). Senderos de memoria, las rutas guerrilleras: *Gavilla verde*. Recuperat de: <http://www.lagavillaverde.org/Paginas/TerritorioMaquis/senderos.html>

PCE (2010). Ha muerto Remedios Montero, la guerrillera "Celia": Partido Comunista de España, maxista-leninista. Consultat del 6 de febrer del 2018 des de: <http://www.pceml.info/antiguo/2010/10/25/ha-muerto-remedios-montero-la-guerrillera-celia/>

Salvador F. (2013) Entre montes: Revista Digital de Estudios de Maquis. Consultat el dia 15 d'abril del 2018 des de: <http://www.elmanco.es/entremontes/5.2.html>

SOBRE EL PARTIT COMUNISTA

Bibliografia:

Semprún, J. (1979). Autobiografía de Federico Sánchez.

Webgrafia

Arxiu històric del PCE (2018). Consultat d'entre febrer i març del 2018 des de: <http://archivohistoricopce.org>

La historia en la memoria (2013): Zoroa Sánchez, Agustín "Darío" [entrada de bloc]. Consultat el 20 de febrer des de <http://lahistoriaenlamemoria.blogspot.com.es/2013/01/zoroa-sanchez-agustin-dario.html>

SOBRE LA GUÀRDIA CÍVIL

La Guàrdia Civil en Castellón (2017) [entrada de bloc]. Consultat el 4 d'abril des de <http://guardiacivilcastellon.blogspot.com.es/2017/11/moncofar.html>

SOBRE EL CONTEXT HISTÒRIC

Bibliografia

Hemingway, E. (1981). *Por quién doblan las campanas* (Vol. 302). Andres Bello.

Webgrafia:

Rivas, Lluís (2014). Los españoles que liberaron París, silenciados y olvidados en Francia: El Confidencial. Recuperat el 7 d'abril del 2018 des de : http://www.elconfidencial.com/mundo/2014-08-18/los-espanoles-que-liberaron-paris-silenciados-y-olvidados-en-francia_177174/

Sàpiens (2011): Batalles i guerres carlines. Recuperat el 21 d'abril del 2018 des de: http://www.sapiens.cat/temes/batalles-i-guerres/les-guerres-carlines_11504_102.html

Sàpiens (2009): Des fracàs del cop d'estat a l'esclat de la Guerra Civil. Recuperat el 14 d'abril del 2018 des de : <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/03/29/del-fracas-del-cop-d'estat-a-l'esclat-de-la-guerra-civil/>

Mis Viajes con historia (2009). [entrada de bloc]. Recuperat el 22 d'abril del 2018 des de: http://misviajesconhistoria.blogspot.com.es/2009/03/los-consejos-de-guerra-de-franco_29.html

SOBRE EL PLA DE MERCAT

Bibliografia

Hill, A. (1985): *La empresa flexible*. Barcelona: Plaza & Janés

Vidales, N. L. (Ed.). (2008). *Medios de comunicación, tecnología y entretenimiento: un futuro conectado*. Laertes.

M. Álvarez y Javier López, *La producción de ficción en España: un cambio de ciclo* (2016)

Documents:

Diego, P. P., & Pérez, P. M. G. El asentamiento de la ficción seriada española en el extranjero (2005-2017). El caso de la adaptación norteamericana de Los Misterios de Laura desde el punto de vista de sus creadores Settlement of the Spanish fiction series abroad (2005-2017).

García de Castro, M. (2008). *Los movimientos de renovación en las series televisivas españolas*. *Comunicar*, 15(30).

Gallardo, J. i Serra, J. (2017). “ La importancia de la audiencia en diferido en el reparto del poder entre las cadenas generalistas y temáticas en España”. *Prisma Social. Revista de Ciències Socials*. Nº18.

Álvarez, J. i López, J. (1999). La producción de ficción en España: un cambio de ciclo. Profesores de la Facultat de Ciencias de la Información de la Universidad Complutense de Madrid: *Revista de Estudios de Comunicación*.

Webgrafia:

López Vidales, Nereida, Medina de la Viña, Elena, González Aldea, Patricia (2013). Los jóvenes españoles demandan una televisión con más ficción y entretenimiento. Consultat l'11 de maig del 2018 des de : <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=16832253020> ISSN 1139-1979

Toyoutome.blog (2015). *19 expertos nos cuentan cómo será la televisión del futuro*. Recuperat el 13 de maig de 2018: <http://toyoutome.es/blog/19-expertos-nos-cuentan-como-sera-la-television-del-futuro/35198>

Barlovento Comunicación (2018). Consultats els anàlisis audiovisuals anuals que han fet des del 2010 fins al 2018. Recuperats des dia 11 al 16 de maig des de: <https://www.barloventocomunicacion.es>

FILMOGRAFIA I DOCUMENTALS

- *Los niños de Rússia* (2001) dirigit per Jaime Camino
- *Tierra de España* (1937) dirigit per Jorins Ivens
- *Jesús Monzón el líder olvidat por la historia* (2011) dirigit per Enric Canals